

DÜMAD

Dünya Multidisipliner Araştırmalar Dergisi

WOJMUR

World Journal of Multidisciplinary Research

Yıl / Year: 2022

Cilt / Volume: 5

Sayı / Issue: 2

ISSN: 2717-6592

2022

DÜMAD

Dünya Multidisipliner Araştırmalar Dergisi

WOJMUR

World Journal of Multidisciplinary Research

Yıl / Year: 2022

Cilt / Volume: 5

Sayı / Issue: 2

ISSN: 2717-6592

2022

İletişim/Contact

Phone : +90 530 139 47 99
e-mail : ahmetcaparlar@gmail.com
web : <https://dergipark.org.tr/tr/pub/dumad>

Copyright © 2022

Dünya Multidisipliner Araştırmalar Dergisi / World Journal of Multidisciplinary Research
All rights reserved

DÜMAD (Dünya Multidisipliner Araştırmalar Dergisi) Editör Kurulu
WOJMUR (World Journal of Multidisipliner Research) Editorial Board

Baş Editör-Yazı İşleri Müdürü / Editor-in-Chief

Dr. Ahmet ÇAPARLAR
(TÜRKİYE)

Uluslararası Editörler ve Danışma Kurulu/ International Editorial and Advisory Board

Prof. Dr. Abdulqodir TOSHQULOV	ÖZBEKİSTAN/UZBEKISTAN
Prof. Dr. Aynur KHUZHAKHMETOV	BAŞKURDİSTAN/ BASHKORTOSTAN
Prof. Dr. Bekezhan A. AKHAN	KAZAKİSTAN/KAZAKHISTAN
Prof. Dr. Eldar HACIYEV NABIYEVIÇ	DAĞİSTAN/DAGESTAN
Prof. Dr. Eshiev ASYLBEK	KIRGIZİSTAN/KYRGYZSTAN
Prof. Dr. Galib SAYILOV	AZERBAYCAN/AZERBAIJAN
Prof. Dr. Mehmet KARATAŞ	TÜRKİYE/TURKEY
Prof. Dr. Muhtar MIROV	KAZAKİSTAN/KAZAKHISTAN
Prof. Dr. Obidjon SOFİYEYEV	ÖZBEKİSTAN/UZBEKISTAN
Prof. Dr. Radık GALİULLİN	TATARİSTAN/TATARISTAN
Prof. Dr. Rahimmammet KÜRENOV	TÜRKMENİSTAN/TURKMENISTAN
Prof. Dr. Redzeb SKRİJELJ	SİRBİSTAN/SERBIA
Prof. Dr. Rif AXMADİEV	BAŞKURDİSTAN/ BASHKORTOSTAN
Prof. Dr. Roza Zh. KURMANKULOVA	KAZAKİSTAN/KAZAKHISTAN
Prof. Dr. Nübar HAKİMOVA	AZERBAYCAN/AZERBAIJAN
Prof. Dr. Svetlana Petrovna ANZOROVA	RUSYA/RUSSIA
Assoc. Prof. Dr. İsa KALAYCI	TÜRKİYE/TURKEY
Assoc. Prof. Dr. Hankişi MEMMEDOV	AZERBAYCAN/AZERBAIJAN
Assoc. Prof. Dr. Gülşen EMİNOVA	AZERBAYCAN/AZERBAIJAN
Assoc. Prof. Dr. Naile HÜSEYNOVA	AZERBAYCAN/AZERBAIJAN
Assoc. Prof. Dr. Kakajan JANBEKOV	TÜRKMENİSTAN/TURKMENISTAN
Assoc. Prof. Dr. Selim BEZERAJ	KOSOVA/KOSOVO
Assoc. Prof. Dr. Zümrüd MANSİMOVA	AZERBAYCAN/AZERBAIJAN
Asst. Prof. Dr. Ali TOPÇUK	ALMANYA/GERMANY
Dr. Moslem SARBAST	MACARİSTAN/HUNGARY
Anara A. KARAGULOVA	KAZAKİSTAN/KAZAKHISTAN
Hüseyin BEYOĞLU	IRAK/IRAQ
Necat KEVSEROĞLU	IRAK/IRAQ

Yabancı Dil ve Alan Editörleri / Foreign Language and Field Editors

Prof. Dr. Bekezhan A. AKHAN

KAZAKİSTAN/KAZAKHISTAN

Prof. Dr. Galib SAYILOV

AZERBAYCAN/AZERBAIJAN

Prof. Dr. Mehmet KARATAŞ

TÜRKİYE/TURKEY

Prof. Dr. Muhtar MIROV

KAZAKİSTAN/KAZAKHISTAN

Assoc. Prof. Dr. Kakajan JANBEKOV

TÜRKMENİSTAN/TURKMENISTAN

Asst. Prof. Dr. Ali TOPÇUK

ALMANYA/GERMANY

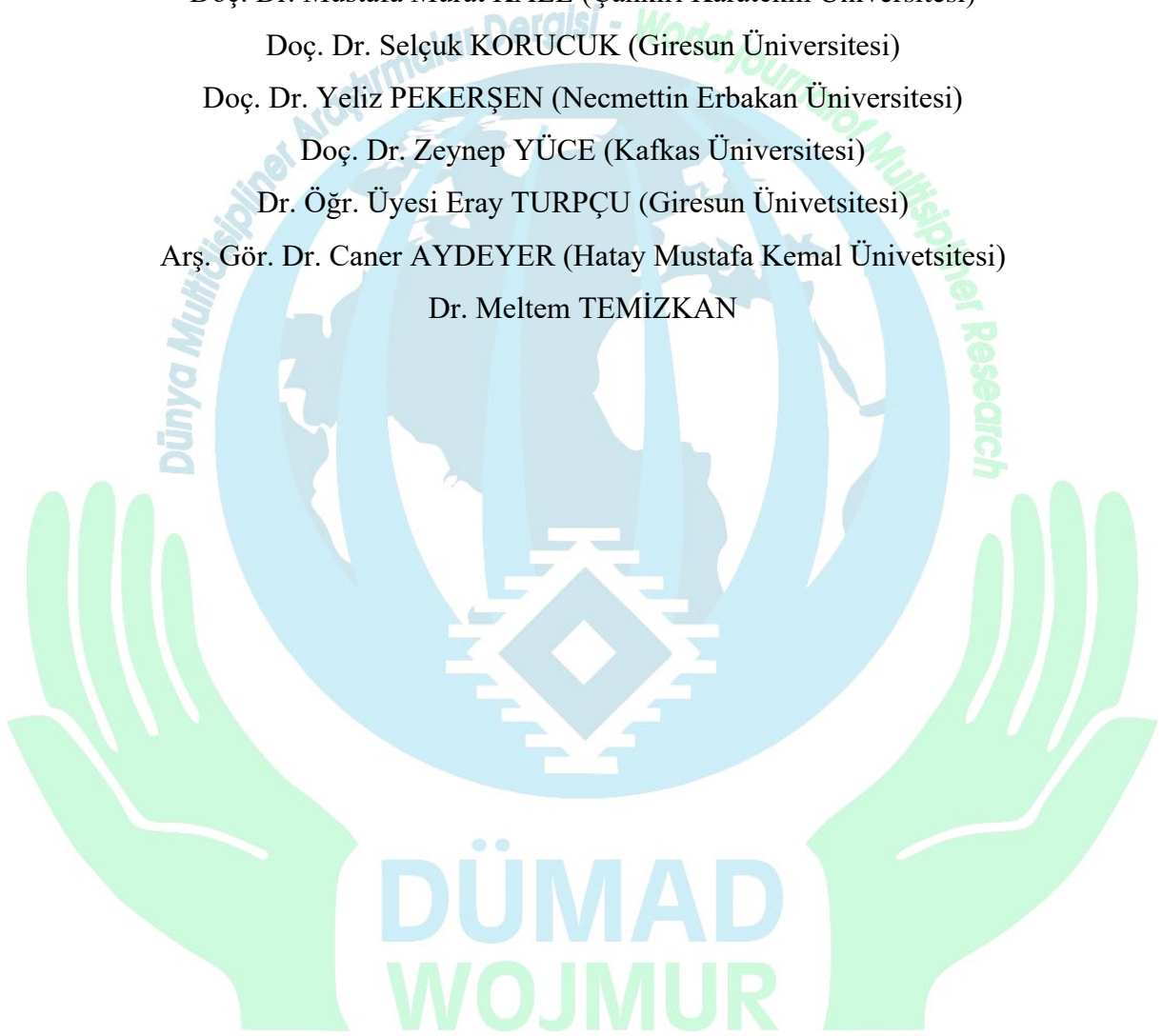
Necat KEVSEROĞLU

IRAK/IRAQ

Sayı Hakemleri / Reviewers of the Issue

- Prof. Dr. Aysun TÜRKMEN (Giresun Akademisi)
Prof. Dr. Düriye BOZOK (Balıkesir Üniversitesi)
Prof. Dr. Mustafa BOZ (Çanakkale Onsekiz Mart Üniversitesi)
Doç. Dr. Arzu ÖNEL (Kafkas Üniversitesi)
Doç. Dr. Cem GÜZELOĞLU (Ege Üniversitesi)
Doç. Dr. Ebru Belkıs GÜZELOĞLU (Ege Üniversitesi)
Doç. Dr. Mustafa Murat KALE (Çankırı Karatekin Üniversitesi)
Doç. Dr. Selçuk KORUCUK (Giresun Üniversitesi)
Doç. Dr. Yeliz PEKERŞEN (Necmettin Erbakan Üniversitesi)
Doç. Dr. Zeynep YÜCE (Kafkas Üniversitesi)
Dr. Öğr. Üyesi Eray TURPÇU (Giresun Üniversitesi)
Arş. Gör. Dr. Caner AYDEYER (Hatay Mustafa Kemal Üniversitesi)
Dr. Meltem TEMİZKAN

Dergi içerisinde yer alan içeriklerden sadece ilgili yazarlar sorumludur. Editör ve danışma kurulu sorumlu tutulamaz. DÜMAD (Dünya Multidisipliner Araştırmalar Dergisi), Hakemli bir dergidir. Yılda 2 sayı (özel sayı hariç) olacak şekilde yayınlanır.

EDİTÖRDEN

DÜMAD *Dünya Multidisipliner Araştırmalar Dergisi*'nin beşinci yayım yılının son yarısında okuyucularımıza Türkçe ve İngilizce dillerinden oluşan toplamda 7 araştırma makalesi sunduk. Çalışmalarıyla hem dergimize destek olan hem de bilimsel birikime hizmet eden değerli yazarlarımıza ve makalelerin değerlendirme sürecinde kıymetli vakitlerini ayırarak desteklerini esirgemeyen hakemlerimize teşekkür ederiz. İyi okumalar...

25/12/2022

Dr. Ahmet ÇAPARLAR
(Baş Editör)

İÇİNDEKİLER / INDEX

Arastırma Makaleleri / Research Articles

Ahmet KUŞÇI & Mustafa DURAN

Arşiv Belgelerine Göre Serbest Cumhuriyet Fırkası Gender.....1-18

Bengisu GÜLÜM

Women Leaders on Academia: Gender, Family, and Individual Issues.....19-29

Hüseyin ŞAHBAZ

Rio de la Plata Havzası'nda Sürdürülebilir Sosyo-Ekonomik Kalkınmayı Tehdit Eden Unsurlar.....30-55

Hakan AKYURT & Eser ÜLTAY

Ekoturizm ve Ekoturizm Rehberliği Eğitimi Lisansüstü Tezlerinin Bibliyometrik Analizi.....56-70

Serpil KALAYCI

Cognitive Perceptions of Science Teacher's Candidates Regarding Noise Pollution.....71-88

Aşlı Menekşe ODABAŞ KIRAR & Hayati ONGUN

Enerji Kooperatifleri Konusunda Yapılan Araştırmaların Bibliyometrik Analizi.....89-106

Hakan AKYURT & Neslihan YOLASIĞMAZOĞLU

Covid-19 Süreci Sonrasında Otellerde Gıda Güvenliği Ve Uygulama Önerileri107-121

ARŞİV BELGELERİNE GÖRE SERBEST CUMHURİYET FIRKASI*

Ahmet KUŞÇI**
Mustafa DURAN***

Makale Bilgisi/Article Info

Geliş/Received: 24/10/2022; Düzeltme/Revised: 10/11/2022

Kabul/Accepted: 11/11/2022

Araştırma Makalesi/Research Article

Atıf/Cite as: Kuşçi, A. ve Duran, M. (2022). Arşiv Belgelerine Göre Serbest Cumhuriyet Fırkası. *DÜMAD (Dünya Multidisipliner Araştırmalar Dergisi)*, 5(2), 1-18.

Özet

Türk siyasi hayatının ilk muhalefet partisi olan Terakkiperver Cumhuriyet Fırkasının kapatılmasıyla çok partili hayata geçiş için yapılan ilk deneme başarısız olmuştur. 1929 yılında dünyada yaşanan ekonomik buhran sebebiyle Mustafa Kemal'in telkinleri ve Halk Fırkasının güdümünde Türkiye'nin ikinci muhalefet partisi olan Serbest Cumhuriyet Fırkası 12 Ağustos 1930 tarihinde Fethi Okyar tarafından kurulmuştur. Bu çalışmanın amacı Serbest Cumhuriyet Fırkasının kuruluş tarihi olan 12 Ağustos 1930 tarihinden kapanış tarihi olan 17 Kasım 1930 tarihine kadar ki çalışmalarını ve faaliyetlerini arşiv belgeleri ışığında ve ulusal basında yer alan haberler doğrultusunda incelemektir. Birincil kaynaklar üzerinden Türkiye'nin ikinci muhalefet partisinin siyasi serüveninin incelenmesi Türk demokrasi hayatına katkı sunması açısından önem arz etmektedir.

Bu çalışmada yöntem olarak nitel araştırma yöntemlerinden biri olan tarihsel metod verileri çerçevesinde doküman analiz tekniği kullanılmıştır. Kaynak olarak başta devlet arşivleri olmak üzere dönemin gazeteleri olan Akşam, Cumhuriyet, Hakimiyet-i Milliye, Milliyet, Son Posta, Vakıf ve Serbest Cumhuriyet Fırkasının yayın organı olarak kabul edilen Serbest Cumhuriyet gazetesi ile telif ve tetkik çalışmalardan istifade edilmiştir. Çalışmanın sonunda 1929 Dünya ekonomik buhranının olumsuz etkilerini en aza indirebilmek için Mustafa Kemal'in telkinleriyle kurulan Serbest Cumhuriyet Fırkasının 99 gün gibi kısa süren muhalefet sürecinde Türk demokrasi hayatına renk kattığı görülmüştür. Arşiv belgelerinde Cumhuriyet Halk Fırkası Genel Sekreterliğinin Serbest Cumhuriyet Fırkasının kuruluşu, yapısı ve çalışmalarıyla ilgili genelgeler yayınlaması Serbest Cumhuriyet Fırkasının güdümlü ve/veya denetimli bir parti olarak kurulduğunun bir göstergesi olarak kabul edilebilir.

Anahtar Kelimeler: Çok Partili Hayat, Fethi Okyar, Serbest Cumhuriyet Fırkası

* Bu araştırma sürecinde; TR Dizin 2020 kuralları kapsamında “Yükseköğretim Kurumları Bilimsel Araştırma ve Yayın Etiği Yönergesinde” yer alan tüm kurallara uyulmuş ve yönergenin ikinci bölümünde yer alan “Bilimsel Araştırma ve Yayın Etiğine Aykırı Eylemlerden” hiçbirini gerçekleştirilmemiştir. Ayrıca bu araştırma “Etik Kurul İzni” gerektirmeyen bir çalışmadır.

** Dr., Öğretmen, Milli Eğitim Bakanlığı, (e-mail: kusciahmet78@gmail.com, ORCID ID: 0000-0001-7168-6466).

*** Öğretmen, Milli Eğitim Bakanlığı, (e-mail: msdmustafa01@gmail.com, ORCID ID: 0000-0002-4591-3060).

FREE REPUBLIC PARTY ACCORDING TO ARCHIVE DOCUMENTS

Abstract

With the closure of the Progressive Republican Party, the first opposition party in Turkish political life, the first attempt to transition to a multi-party system failed. Due to the economic crisis in the world in 1929, the Free Republican Party, the second opposition party of Turkey, was founded by Fethi Okyar on August 12, 1930, under the indoctrination of Mustafa Kemal and under the guidance of the People's Party. The aim of this study is to examine the works and activities of the Free Republic Party from 12 August 1930, the date of its establishment, to 17 November 1930, which is the closing date, in the light of archival documents and in the direction of the news in the national press. Examining the political adventure of Turkey's second opposition party through primary sources is thought to increase the importance of this study in terms of contributing to Turkish democracy life.

In this study, the historical method, which is one of the qualitative research methods, was used in the analysis of the data, and the document analysis technique was used. As a source, mainly the state archives, the newspapers of the period, Akşam, Cumhuriyet, Hakimiyet-i Milliye, Milliyet, Son Posta, Vakit, and the Free Cumhuriyet newspaper, which is accepted as the publication organ of the Free Cumhuriyet Fırka, were benefited from the copyright and research studies. At the end of the study, it was seen that the Free Republic Party, which was established with the suggestions of Mustafa Kemal in order to minimize the negative effects of the 1929 world economic depression, added color to the Turkish democracy life during the opposition period, which lasted as little as 99 days. The publication of circulars by the General Secretariat of the Republican People's Party regarding the establishment, structure and activities of the Free Republican Party in the archive documents can be accepted as an indication that the Free Republican Party was established as a controlled and/or controlled party.

Keywords: Multi-Party Life, Fethi Okyar, Free Republican Party

Giriş

Serbest Cumhuriyet Fırkası kurulmadan önce tüm dünyada ekonomik bunalımın yaşandığı bir dönem söz konusudur. Dünyadaki bu ekonomik buhrandan Türkiye’de etkilenmiştir. Türkiye’nin etkilenmesinde 1929 Dünya ekonomi buhranı ile birlikte özel teşebbüs girişimlerinin yetersiz olması, ekonomide devletçiliğin benimsenmesi ve hükümetin mali icraatlarını denetleyen muhalefet partisinin olmayışı da neden olmuştur. 1929 yılındaki ekonomik buhran ile birlikte Türk parası değer kaybetmeye başlamış bu da ithalatı olumsuz etkilemiştir. Böylece kötü olan ekonomi buhran ile birlikte daha da kötüleşmeye başlamış çiftçiler sanayiciler ve şirketler aldıkları kredileri ödeyemez hale gelmişlerdir (Avşar, 1998: 42-44).

Ekonomiyi olumsuz etkileyen diğer noktalardan biri de hükümetin uyguladığı vergi politikası olmuştur. Esnaftan alınan bu vergiler tüccarları ve küçük esnafı olumsuz etkilemiş ve bu borç batağından kurtulmak isteyen esnafın tefecilere bağımlılığı artmıştır (Emrence, 2006: 71-73). Bu noktada Mustafa Kemal, kendi yönlendirmesiyle meclisteki muhalefet eksikliğini yeni bir siyasi parti kurulmasını sağlayarak gidermeye karar vermiştir. Bu amaçla kendi güdümünde olması için yakın arkadaşı ve Paris Büyükelçisi Fethi Bey’den yeni bir siyasi parti kurmasını istemiştir. Böylece Ali Fethi Bey, Paris büyükelçiliğinden Yalova’ya dönüşünde Mustafa Kemal’in telkinleri ve desteğiyle

Serbest Cumhuriyet Fırkasını kurmuştur. Serbest Cumhuriyet Fırkasının kuruluş temelleri, Paris Büyükelçisi Fethi Bey'in 23 Temmuz'da Cumhuriyet Halk Fırkası Genel Sekreteri Saffet Bey ile birlikte Yalova'ya gitmesiyle başlamıştır (Vakit, 24 Temmuz 1930: 1). Mustafa Kemal'inde Yalova'ya gelmesiyle birlikte partinin adı kararlaştırılmış ve Mustafa Kemal 31 Temmuz 1930 tarihinde Fethi Bey'le birlikte İstanbul'a dönmüştür (Cumhuriyet, 1 Ağustos 1930: 1).

1. Serbest Cumhuriyet Fırkasının Kuruluşu

Serbest Cumhuriyet Fırkasının kurulma fikri ile birlikte hem siyasi kulislere hem de kamuoyunda büyük bir hareketlilik başlamıştır. Partinin kuruluşu ile ilgili basın temsilcileri Yalova'ya giderek parti ile ilgili haberleri manşet yapmak için bilgi toplamaya başlamışlardır. Bir anda kamuoyunun en önemli gündemi Serbest Cumhuriyet Fırkasının kurulması olmuştur (Çakırbaş, 2015: 45-54). Fethi Bey parti kurulmadan önce basına verdiği beyanatta her şeyden önce kronik bir sorun haline gelen ekonomik sıkıntılara çare bulacaklarını ve hükümeti mecliste açıkça eleştireceklerini belirterek partinin iktidara karşı temel stratejisini de belirlemiştir. Serbest Cumhuriyet Fırkasının kurulma fikri ve Fethi Bey'in beyanatına karşılık İsmet İnönü ise “*Biz noktai nazarlarımızı ve yaptıklarımızı bilerek ve inanarak takip eden adamlarız. Fethi Bey'in teşebbüsünü sevinçle karşılarız*” demiştir. (Cumhuriyet, 10 Ağustos 1930: 1).

Serbest Cumhuriyet Fırkasının kuruluşu ulusal basında “*Yeni Muhalif Fırka*” başlığı ile duyurulmuştur. Serbest Cumhuriyet Fırkasının kurulma fikri kamuoyunda bir heyecan uyandırmış hatta bu haberin genç Türk Cumhuriyetinin siyasi semasında yeni ve uğurlu bir ufuk açacağı belirtilmiştir (Vakit, 9 Ağustos 1930: 1). Fethi Bey çektiği telgrafta: “*Fırkanın ismi Serbest Cumhuriyettir, program postadadır. Merkezi Ankara'dadır. Reisi Fethi, Kâtibi Umumisi Kütahya Mebusu Nuri, İdare Azası Tahsin (Erzurum) ve Talat (Ankara) Beylerdir. Fırkanın cemiyetler kanunu mucibince tescilini rica ederim*” Diyerek resmi olarak başvurusunu yapmış ve parti belirtildiği gibi resmen 12 Ağustos 1930 tarihinde kurulmuştur. Cumhuriyet Halk Fırkası Genel Sekreteri ve Erzincan Milletvekili Saffet Bey bir genelge yayınlarak Paris Büyükelçisi Fethi Bey'in mecliste hükümetin icraatlarını eleştirmek için yeni bir parti kurduğunu ve Cumhuriyet Halk Fırkasının milletin menfaatine olacak eleştirilerden memnun kalacağını bildirmiştir (BCA, 14 Ağustos 1930, 490/01-1/4/5).

Tablo 1. Serbest Cumhuriyet Fırkası İdare Heyeti

Adı	Milletvekili Olduğu Bölge	Partideki Görevi
Ali Fethi Bey	Gümüşhane	Başkan
Nuri Bey	Kütahya	Genel Sekreter
Tahsin Bey	Erzurum	Üye
Haydar Bey	İstanbul	Üye
Talat Bey	Ankara	Üye
Rasim Bey	Bilecik	Üye
İbrahim Bey	İzmit	Üye
M. Emin Bey	Şebinkarahisar	Üye

Naki Bey	Elazığ	Üye
Refik İsmail Bey	Sinop	Üye
Süreyya Bey	İstanbul	Üye
Ahmet Ağaoglu Bey	Kars	Üye
Reşit Galip Bey	Aydın	Üye
Galip Bey	Niğde	Üye
Semih Bey	Bursa	Üye

Kaynak: BCA, 23 Ağustos 1940, 490/01-435/1804/1.

Serbest Cumhuriyet Fırkasının ilk kadın üyesi Mustafa Kemal'in kız kardeşi Makbule Hanım olmuştur. Makbule Hanım 23 Ağustos 1930 tarihinde kendisiyle görüşen gazetecilere şu beyanatta bulunmuştur “Yüksek maksatlarla millete ve memlekete büyük hizmetler emelleri ile Serbest Cumhuriyet Fırkası teşekkül etti. Bu firkanın milletin ve memleketin bütün ihtiyaçlarını düşüneceği ve refaha ulaştıracağı kanaatiyle ve Ali Fethi Beyefendiye olan büyük itimadım dolayısıyla intisap ettim. İki fırka yekdiğerinin düşmanı değil, kardeşidir. Birbirlerinin hatalarını görür, tashih ederlerse hedefe daha çabuk vasil oluruz. Bugün kadınlık erkeklik meselesi yoktur, vatan meselesi vardır. Bugün için bu kadar kafidir.” (Vakit, 24 Ağustos 1930: 1).

Resim 1. Serbest Cumhuriyet Fırkasının Kuruluşu

Kaynak: Vakit, 13 Ağustos 1930.

Serbest Cumhuriyet Fırkasının Başkanı Fethi Bey, Genel Sekreteri Kütahya Milletvekili Nuri Bey, idare azaları Ardahan Milletvekili Tahsin Bey, Ankara Milletvekili Talat Bey ve Aydın Milletvekili Reşit Galip Bey olmuştur. Ali Fethi Bey partinin prensiplerini “Fırkam Halk Fırkasının sol cenahında liberal, laik ve cumhuriyetçi bir fırka olarak çalışacaktır. Sol cenaha teveccühün miyarı halkın seviye ve temayülüne umumi efkârın karşılayış ve yükselişi olacaktır. Eğer bir gün sağ cenahta prensiplerimize mugayir bir teşekkül meydan alırsa hasmı canım olacak olan irtica hareketiyle mücadele edeceğim” diyerek duyurmuştur (Cumhuriyet, 11 Ağustos 1930: 4).

Ali Fethi Bey, parti kurulmadan önce gazetelere verdiği beyanatta partinin kuruluş sebeplerini ve Cumhuriyet Halk Fırkasına yönelik eleştirilerini şu şekilde belirtmişti: Cumhuriyet Halk Fırkası Lozan antlaşmasından beri dahili ve harici işlerde başarılı olamamış ve hoşnutsuzluk yaratmıştır.

- Adli işlerde bir ıslahat gerekmektedir.
- Mali işler bozuk ve görevi kötüye kullanma fazladır. Maliyenin ıslahı en başlıca iştir.
- Vergiler halkı ezmektedir bu yüzden vergiler azaltılmalıdır.
- Taşıma araçlarının ücretleri düşülerek pahalılığın önüne geçilmelidir.
- Kanunun hakimiyeti temin olunmalı keyfi muamelenin önüne geçilmelidir.
- İç ve dış politikada denetimsiz kalan hükümetin denetlenmesi gerekmektedir (Cumhuriyet, 11 Ağustos 1930: 4).

Serbest Cumhuriyet Fırkası idare heyeti ilk toplantısını 17 Ağustos 1930 tarihinde saat 16:00'da Galata'da Nazlı Han binasında Fethi Bey'in başkanlığında toplanmıştır. Toplantıya Genel Sekreter Nuri Bey, Ankara Milletvekili Talat Bey, Kars Milletvekili Ahmet Ağaoğlu ve Erzurum Milletvekili Tahsin Bey iştirak etmiştir. Bu ilk toplantıda Ankara, İstanbul ve İzmir'de şube açılması ve teşkilat meseleleri görüşülmüştür. Gece 10'a kadar süren toplantıda ayrıca parti nizamnamesinin Ahmet Ağaoğlu tarafından kaleme alınmasına ve nizamname esasları dahilinde bir teşkilat yapılmasına gidileceği üzerinde durulmuştur (Vakit, 18 Ağustos 1930: 1-4). Parti heyeti ikinci toplantısını 18 Ağustos 1930 tarihinde üye kayıtlarını görüşmek için yapmıştır. 1 saat süren toplantıda ayrıca teşkilata ait esaslar da görüşülmüştür (Vakit, 19 Ağustos 1930: 1).

Serbest Cumhuriyet Fırkası kuruluşu ile birlikte, yoğun bir ilgi ile karşılaşmıştır. Partiye üye olmak için müracaatlar çoğaldığından bunları incelemek için bir komisyon kurulmuş ve seciyesiz kişilerin partiye kabul edilmeyeceği belirtilmiştir (Akşam, 28 Ağustos: 1). Bu komisyonun kurulmasında Cumhuriyet Halk Fırkasının eleştirileri etkili olmuş olabilir. Çünkü Cumhuriyet Halk Fırkası Genel Sekreterliğinin 22 Ağustos 1930 tarihinde Cumhuriyet Halk Fırkası Parti Müfettişi Ali Nazmi Beyefendiye gönderdiği genelgede Serbest Cumhuriyet Fırkası tarafından yapılan propagandalara karşı uyanık olunmasını (BCA, 02 Eylül 1930: 490/01-1/4/12). Ayrıca Serbest Cumhuriyet Fırkasına Cumhuriyetçilik ve Laiklik ilkelerine aykırı davranışların kaydedilmesi halinde bu durumun yetkililere bildirilmesi istenmiştir (BCA, 02 Eylül 1930: 490/01-1/4/11).

Serbest Cumhuriyet Fırkası'nın programı şöyleydi:

“1- SCF, Cumhuriyetçilik, milliyetçilik ve lâiklik esaslarına bağlıdır. Bu esasların millet bünyesinde ebedilesmesi gayesidir. Teskilatı esasiye kanunundaki hürriyet ve masuniyet hakları bilâ istisna herkes için mer'î tutulacak ve hiçbir arızaya ugratmayacaktır.

2- Vergiler millet efradının iktisadi tesebbüs kabiliyetini sarsmayacak ve halkın tokatı hududunu asmayacak derecede tahlif olunacaktır. Vergi tarhında daha salim esaslara istinat edilecek ve tahsilindeki yolsuzluklar kaldırılacaktır.

3- Fırka, devlet varidatının semereli surette sarfına dikkat ve büyük surette sarfına dikkat ve büyük nafia teşebbüsleri masraflarının yalnız bir nezle tahmilinden içtihap eder.

4- Fırka, paramızın kıymetini bir an evvel tespit için tedbir almak ve memleketimizde is görmek isteyecek harici sermayeye bu surette yol açmak azmindedir.

5- Fırka, vatandaşların refahına mali ve iktisadi her türlü teşebbüslerine engel olan hükümet müdahalelerini kabul etmez. Memleketin iktisadi hayatının inkişafında her türlü teşebbüs erbabının zahiridir. Cumhuriyet menfaatleri için girilmesi icap eden iktisadi islerde fertlerin kuvveti gayrikâfi görüldükçe, devlet doğrudan doğruya teşebbüs eder. Liman inhisarı kaldırılacaktır.

6- Köylünün ve çiftçinin çok ucuz faizle ve müskülatsız usullerle para bulması ve iktisadi bünyemizi zayıf düşüren murabahacılıktan kurtarılması fırkanın en mühim maksatlarından. Çiftçiliğin fedakarlığı ile kurulmuş olan Ziraat Bankasının memleketin zirai kredi ihtiyacını tatmin edecek bir müessese haline çıkarılması umdedir.

7- Dahili şartların canlanması ve kolaylıkla inkişaf etmesi fırkanın vasıl olmak istediği mühim hedeftir. Teşviki Sanayi kanunu bihakkın tatbik edilecektir. Bu kanunun bahsettiği himaye ve kolaylıklar icabında olunacaktır. Sanayi ve Maadin bankasının kabiliyet ve faaliyeti arttırılacaktır. Yerli mahsullerin himayesi ve hariç piyasalarda sürümlerinin temini için tedbirler alınacaktır.

10- Fırka, harici siyasetinde Türkiye Cumhuriyeti'nin komsu ve bilumum devletlerle münasebetlerinin dostluk ve samimiyet dairesinde cereyan ve takviyesine ve cemiyeti akvam müessesesile daha sıkı surette teşriki mesaiye ehemmiyet verecektir.

11- Fırka bir dereceli intihap usulünün tesisini ve siyasi hukukun Türk kadınlığına da temsilini müdafaa edecektir”.

Serbest Cumhuriyet Fırkasının programı hızlı hazırlandığı için görüldüğü gibi kısa bir programdan ibaret olmuştur. Fethi Bey verdiği beyanatta kendisi de programın kısa olduğunu kabul etmiş ve konjonktürel duruma göre hazırlanmış bir icraat programı olduğunu belirtmiştir. Programla ilgili dikkat çeken diğer bir özellik ise muhalif bir parti programından daha çok Cumhuriyet Halk Fırkasının programının devamı niteliğinde olmasıdır (Yetkin, 1997: 107-109). Programda vergilerin adil olması, çiftçilere ucuz kredi verilmesi, özel girişim teşebbüs girişimlerinin desteklenmesi ve tefecilikle mücadele gibi ekonomi ile ilgili maddelerin yer alması Türkiye'nin ekonomik yapısının parti programına yansması şeklinde olmuştur. Ekonomide Liberalizmi savunan Serbest Cumhuriyet Fırkası programının ilkelerini de bu çerçevede tutmak zorunda kalmıştır (Gözcü, 2006: 32-36).

2. Fethi Bey'in Batı Anadolu Gezisi

Serbest Cumhuriyet Fırkası lideri Fethi Bey ve Parti Kurmayları partinin kuruluşundan kısa bir süre sonra İzmir ve Balıkesir gibi şehirleri de kapsayan Batı Anadolu turuna çıkmışlardır. 3 Eylül'de saat 11'de Konya vapuru ile İzmir'e hareket eden Fethi Bey'e Ahmet Ağaoğlu, İstanbul

Milletvekili Haydar Bey, Erzurum Milletvekili Tahsin Bey, Partinin Genel Sekreteri Nuri Bey, Milletvekili Refik İsmail Bey, Mehmet Emin Bey, Naki Bey, Eski Milletvekili Hazim Bey, Feyzi Bey, İzzet Melih Bey, Doktor Servet Rasim, Giridli Saki Beylerle birlikte parti idare heyeti ve parti mensupları katılmıştır. Fethi Bey, vapurda etrafını saran gazetecilere şu beyanatta bulunmuştur *“Karşı karşıya iki fırkanın gelerek hükümetin icraatını kontrol etmesi Cumhuriyet için en hayırlı bir yoldur. Biz, bu yolda yürüyeceğiz”* (Milliyet, 4 Eylül 1930: 1).

İzmir’de çıkan *“Hizmet”* gazetesi Fethi Bey İzmir’e gelmeden önce Cumhuriyet Halk Fırkasından ayrılıp yayın hayatına bağımsız olarak devam edeceğini duyurmuştur. Hizmet gazetesinin bu kararı sonucunda Milletvekili Haydar Rüştü Bey’in başkanlığı altında çıkan *“Anadolu”* gazetesi haricinde hemen hemen bütün İzmir gazeteleri bağımsız olarak yayın hayatında devam edeceklerini duyurmuştur. Fethi Bey’in İzmir gezisi sırasında Adalet Bakanı Mahmut Esat Bey de Adliye Müfettişlerinin konferansına iştirak etmek için İzmir’e gitmiştir. Adalet Bakanı’nın İzmir seyahati, Fethi Bey’in İzmir’i ziyarete karar vermesinden önce kararlaştırılmıştır. Ancak Adalet Bakanı ile muhalif parti lideri Fethi Bey’in İzmir’de aynı anda bulunmaları kamuoyunda merak uyandırmış ve Adalet Bakanının fırsattan istifade ederek Fethi Bey tarafından söylenecek miting konuşmalarına yerinde ve derhal müdahale etmesi ihtimalinden bahsedilmiştir. (Son Posta, 4 Eylül 1930: 1). Yunus Nadi, 4 Eylül 1930 tarihinde Cumhuriyet gazetesindeki *“Önümüzdeki İmtihan”* başlıklı köşe yazısında İsmet İnönü’nün Sivas Nutkundan sonra Fethi Bey’in de İzmir Nutkunu söylemek istemesinin mücadelenin başladığını gösterdiğini belirtmiştir (Cumhuriyet, 4 Eylül 1930: 1). Siirt Milletvekili Mahmut Bey Hakimiyet-i Milliye gazetesindeki *“Samimi Olalım”* başlıklı köşe yazısında Serbest Cumhuriyet Fırkası lideri Fethi Bey’e eleştirilerde bulunmuş ve Fethi Bey’in, İsmet İnönü’nün Sivas’ta verdiği nutku yanlış anladığını belirtmiştir (Hakimiyet-i Milliye, 5 Eylül 1930: 1).

Resim 2. Serbest Cumhuriyet Fırkasının İzmir Toplantısı

Kaynak: Vakıf, 9 Eylül 1930: 1.

İlk olarak 4 Eylül'de İzmir'e giden Fethi Bey ve ekibi İzmir halkı tarafından büyük bir coşkuyla karşılanmıştır. İzmir halkının tezahüratları karşısında Fethi Bey yanındakilere “*Bakınız işte İzmir ve onun temiz halkı. Ben bu kadar ümit etmiyordum; en heyecanlı ve tarihi dakikalarımı yaşıyorum*” demiştir (Vakit, 5 Eylül 1930: 1). İzmir Valiliğinin güvenlik gerekçesiyle Fethi Bey'in mitingini iptal etmek istemiştir. Fethi Bey bu durumu Mustafa Kemal'e bildirince Mustafa Kemal Fethi Bey'e bir telgraf göndererek güvenliğin sağlanması için Başbakanlık, İçişleri Bakanlığı ve İzmir Valiliğinin gerekli önlemleri alma konusunda sorumlu olduklarını bildirmiştir. Mustafa Kemal'in bu telgrafı üzerine İsmet İnönü, Serbest Cumhuriyet Fırkası lideri ve mensuplarının fikirlerini tam bir serbestlik ve güven ortamında paylaşabilmeleri için tüm tedbirlerin alınmasını İzmir Valiliğine bildirmiştir. Bunun üzerine Vali Kazım Paşa, Fethi Bey'i ziyaret ederek konuşmasını arzu ettiği zaman ve arzu ettiği yerde yapabileceğini bildirmiştir (Cumhuriyet, 7 Eylül 1930: 1).

Cumhuriyet Halk Fırkası Genel Sekreterliği, 6 Eylül 1930 tarihinde Müfettiş Sami Bey'e gönderdiği yazıda Serbest Cumhuriyet Fırkasının kuruluşu ile birlikte vergilerin kalkacağı, Arap harflerinin tekrar kullanılacağı, tekkelerin açılacağı, fes giyileceğini hatta Mustafa Kemal'in de Cumhuriyet Halk Fırkasını bırakıp sadece Serbest Cumhuriyet Fırkası ile birlikte hareket edeceği yönünde propagandaların ortaya çıktığı bildirilmiştir. Bu propagandalara yönelik her tarafta halkın bilgilendirilmesi ve aksi hareketler durumunda kanunların uygulanması istenmiştir (BCA, 6 Eylül 1930: 490/01-1/4/14). Fethi Bey ise bu suçlamaları kabul etmeyerek “*Hiçbir zaman ağızından çıkmayan sözleri bana isnat ederek fırkamızı zayıf düşürmeye çalışıyorlar*” diye gazetelere beyanatta bulunmuştur (Akşam, 10 Eylül 1930: 1).

Bütün bu uyarılara rağmen Serbest Cumhuriyet Fırkası Lideri Fethi Bey'in konuşmasından önce İzmir'de birtakım olaylar çıktı. Milliyet gazetesine göre Cumhuriyet Halk Fırkası mensupları parkta miting düzenledikleri sırada bazı kişiler taşkınlık çıkarınca zabıta tarafından uzaklaştırılmıştır. Bu karışıklıklar sırasında polis silah kullanmak zorunda kalmış bir polis ölmüş dört jandarma da yaralanmıştır (Milliyet, 6 Eylül 1930: 1). Ancak Vakit gazetesine göre olaylar bir gencin ölümüne yedi kişinin de yaralanmasına neden olmuştur. Daha sonra göstericiler Anadolu gazetesi binasını taşıyıp, binayı tahrip etmişlerdir (Vakit, 6 Eylül 1930: 1). Cumhuriyet gazetesine göre Cumhuriyet Halk Fırkasının mitinginde Denizli Milletvekili ve aynı zamanda Anadolu gazetesi yazarı olan Haydar Rüştü ve Ahenk gazetesi başyazarı Mehmet Şevki birer konuşma yapmışlardır. Bu miting sırasında gelen Serbest Cumhuriyet Fırka taraftarları Yaşasın Gazi, Yaşasın Fethi Bey diye bağırma başlamışlardır. Bunun üzerine Mehmet Şevki Bey, “*Gazi bizim reisimizdir, karşının değil*” diye karşılık vermiştir. Haydar Rüştü Bey de İsmet İnönü'nün hizmetlerinden bahsedince ve Anadolu gazetesinin başmakalesinde muhaliflere eleştiride bulununca bazı göstericiler Anadolu gazetesi önünde gösteri düzenlemeye başlamışlardır (Cumhuriyet, 6 Eylül 1930: 1). Cumhuriyet Halk Fırkası Genel Sekreterliği İzmir'deki olaylarla ilgili müfettişlere bir genelge göndermiştir. Bu genelgede

İzmir'deki olayların muhalif basın tarafından şişirildiği belirtilmiştir. Ayrıca olayların komünistlerin tahriki ile başladığı Anadolu gazetesi ve Cumhuriyet Halk Fırkası parti binasına saldırı olduğu için güvenlik güçlerinin müdahale ettiğini ve müdahale sonucunda bir seyirci çocuğun vurulduğu belirtilmiştir (BCA, 06 Eylül 1930, 490/01-1/4/15). Fethi Bey konuşmasını 7 Eylül 1930 tarihinde saat 16'da Alsancak spor sahasında kalabalık bir kitle karşısında yapmıştır. Konuşmasında genel olarak demiryolu, tekel, borçlanma ve göç konularına değinen Fethi Bey, partinin teşekkülünün şimdiden hayırlı faydalarının görülmeye başladığını belirtmiştir (Vakit, 9 Eylül 1930: 1).

Fethi Bey'in İzmir mitingindeki konuşmasından sonra ulusal basında Fethi Bey'in miting konuşmasına yönelik birtakım eleştiriler yapılmıştır. Bu eleştirilerinden biri 9 Eylül 1930 tarihinde Hakimiyet-i Milliye gazetesinde yayınlanan "İzmir Cevabı" başlıklı köşe yazısıdır. İsimsiz olarak yayınlanan bu köşe yazısında Fethi Bey'in İzmir nutkunun ne bir parti programı ne de yeni bir hükümetin ekonomik ve siyasi politikasının ana hatlarını oluşturamayacağını bu nutkun ancak her gün yayınlanan bir yazıdan ibaret olduğu bildirilmiştir (Hakimiyet-i Milliye, 9 Eylül 1930: 1). Diğer bir yazı da Milliyet gazetesinde isimsiz olarak yayınlanan "İzmir Nutku" başlıklı yazıdır. Bu yazıda Fethi Bey'in yeni bir şey öğretmediğini hatta belirsizliği artırdığı belirtilmiştir. Yazı da Fethi Bey'in nutkunun baştan aşağı birbiriyle çelişen ifadelerle dolu olduğu da belirtilmiştir (Milliyet, 9 Eylül 1930: 1). Yine Milliyet gazetesinin 10 Eylül 1930 tarihinde çıkan sayısında Siirt Milletvekili Mahmut Bey Serbest Cumhuriyet Fırkası lideri Fethi Bey'i eleştiren "Ölçsüz Sözler" başlıklı bir yazı kaleme almıştır. Mahmut Bey bu yazısında Fethi Bey'in İzmir mitinginde yaptığı konuşmada açıklık ve belirlilikten kaçtığını, ölçsüz ve çirkin imalarda bulunduğunu belirtmiştir (Milliyet, 10 Eylül 1930: 1).

Yunus Nadi Cumhuriyet gazetesindeki "Fethi Bey'in Nutku" başlıklı yazısında Fethi Bey'in nutkunun kamuoyunda konuşulduğu kadar beklemeyi hak edecek önemde bir nutuk olmadığını belirtmiştir. Yunus Nadi yazısında ayrıca Fethi Bey'in nutkunda partinin kuruluşuna temas eden bir mukaddime ile İsmet İnönü'nün Sivas Nutkuna cevap mahiyetindeki birkaç maddeden başka bir şey bulunmadığını belirtmiştir. Ayrıca Yunus Nadi Reiscumhur Gazi Mustafa Kemal Hazretlerine Açık Mektup başlıklı bir yazı kaleme almıştır. Yunus Nadi bu yazısında şunları söylemiştir "İzmir'de bir matbaamıza taarruz edildiği ve Cumhuriyet Halk Fırkası binamız taşa tutulduğundan beri memlekette uhdemize tereddüp eden yeni vazifelerin vücut ve ehemmiyetini takdir ediyoruz. Bu meyanda ezeli ve ebedi şefimiz olarak bildiğimiz zatı devletlerini başka ve yeni fırkaların kendilerine mal etmeye çalıştıklarını görerek öyle dahi olsa biz kendimizi yedi emanetimize tevdi olunan Cumhuriyetin muhafazası vazifesini kemaliyle ifaya muktedir biliyoruz. Vazifemizin teshili hesabına değil, belki vaziyetin tevzihi namına hakikati halin lütfü ifadesini istirham etmeye mecbur olduk. Her hal ve ihtimalde Cumhuriyetin hüsnü muhafaza edileceğinden daima emin bulunarak layezal hürmetlerimizi lütfen kabul buyurun, aziz şefimiz" (Cumhuriyet, 9 Eylül 1930: 1).

Mustafa Kemal, Cumhuriyet Gazetesi Başyazarı Yunus Nadi'ye 9 Eylül 1930 tarihinde bir mektup yazmıştır. *“Cumhuriyet gazetesinde bana hitaben yazılan açık mektubu okudum. Bu mektupta son günlerde İzmir’de vukua gelen hadiselere işaret olunarak beni Cumhuriyet Halk Fırkasından başka fırkaların kendilerine mal etmeye çalıştıkları görüldüğünden bahis ve vaziyetin tavzihi namına hakikati halin ifadesi talep olunuyor. Bu nokta üzerinde diğer gazetelerdeki yazıları da okudum. Her yerde halk arasında da bu hususta şayialar ve tereddütler olduğunu işitiyorum. Hakikati hali Fethi Beyefendiye yazdığı mektupta sarahaten ifade ettiğimi zannediyorum. Kendilerince hakiki vaziyetin tamamen bilinmekte olduğuna şüphe yoktur. Ancak umumiyetle sui tevehhümler ve sui telâkkiler olduğu anlaşılıyor. Hakikati hali bir daha ifade ve tasrih edeyim: Ben, Cumhuriyet Halk Fırkasının Umumi Reisiyim. Cumhuriyet Halk fırkası, Anadolu’ya ilk ayak bastığım andan itibaren teşekkül edip benimle çalışan Anadolu ve Rumeli Mudafaa-i Hukuk Cemiyetinin mevlududur. Bu teşekküle tarihen bağlıyım. Bu bağı çözmek için hiçbir sebep ve icap yoktur. Ve olmaz. Resmi vazifemimin bitiminde Cumhuriyet Halk Fırkasının başında fiilen çalışacağım. Bu noktada tereddüde mahal yoktur. Benim bu esasi yâziyetim, bir sene nihayetinde hitam bulacak olan bugünkü muvakkat resmi vazifemin bana tahmil ettiği bitarafılığı ihlâl edemez. İşaret olunan hadiseler meyanında İzmirde bir gazete idarehanesine ve Cumhuriyet Halk Fırkası merkezine her he sebep ve suretle olursa olsun vuku bulmuş tecavüzlerden ve hükümet ricaline ve otoritesine karşı bazı idraksizler tarafından yapılan çirkin tecavüzlerden çok müteessir olduğumu tahmin etmek güç değildir. Bu teessürümü akan kanlar ve zayi olan hayat şiddetlendirmiştir. Bu gibi mütecevizler ve mubarrıklar Cumhuriyet kanunlarının takiplerinden tabii kurtulamazlar. Bu sözlerim Cumhuriyet gazetesine cevaben ve efkarı umumiye tenviren neşredilmiştir”* Gazi M. Kemal (*Hakimiyet-i Milliye*, 10 Eylül 1930: 1).

İzmir Valisi Kazım Bey 11 Eylül 1930 tarihinde Başbakan İsmet İnönü'ye Fethi Bey'in İzmir'den ayrılışı ile ilgili bir telgraf çekmiştir. İzmir Valisi bu telgrafta her şeyin normal olduğunu ve Fethi Bey'in Bandırma treni ile hareket ettiğini bu yolculuk esnasında Fethi Bey'e Yeni Asır Gazetesi temsilcilerinin ve İzmir merkez ocağı üyelerinden Avukat Süleyman Faik, Avukat Şevki Bedri, Selahattin Bey, Köse Osman Bey, eski iskân memurlarından Sadettin Sait ve Demiryolu Maslahatgüzarı Mihri Bey tarafından karşılama yapıldığı bildirilmiştir (BCA, 11 Eylül 1930, 030/10-102/669/3).

Fethi Bey İzmir mitinginden sonra gece kendisi için İstanbul otelinde verilen yemeğe katılmış ertesi sabah ise Manisa'ya doğru hareket etmiştir. İzmir'de yaşanan olayların etkisiyle Manisa'da Fethi Bey'i sakin bir kalabalık karşılamıştır (Vakit, 9 Eylül 1930: 1). Fethi Bey Manisa'da yaptığı konuşmada cumhuriyetin yükselmesi ve milletin refah için serbest münakaşa ve fikir mücadelesi yapacaklarını belirtmiştir. Ayrıca yaklaşan belediye seçimleri için herkesi oyunu kullanmaya davet etmiş ve oy kullanma hakkının süngü kuvvetiyle men edilemeyeceğini belirtmiştir (Akşam, 10 Eylül

1930: 2). Manisa'dan sonra Aydın'a geçen Fethi Bey yolda çiftçilerle hasbihalde bulunmuş ve Ziraat Bankasının görevini yapmadığını ve bu işlerin yakın zamanda düzeleceğinden bahsetmiştir (Akşam, 11 Eylül 1930: 1).

3. 1930 Belediye Seçimleri

1930 yılı Ekim ayında yapılacak olan belediye seçimleri münasebetiyle her iki fırka da hararetle bir şekilde hazırlıklara başlamıştır. Serbest Cumhuriyet Fırkası, belediye seçimleri için Ermeni, Rum ve Musevi vatandaşlardan üçer aday bulundurma kararı almıştır (Akşam 26 Eylül 1930: 1-2). Seçimlerden sonra İstanbul'daki belediye seçimlerinde Cumhuriyet Halk Fırkası 35.934, Serbest Cumhuriyet Fırkası 12.813 oy alarak seçimi CHF kazanmıştır. Ancak seçimlerde dikkat çeken husus sadece İstanbul'da bile 250.746 kişinin oy kullanmaması olmuştur (Vakit, 20 Ekim 1930: 1). Mehmet Asım Vakit gazetesindeki "İzmir İntihabatı" başlıklı yazısında İzmir'deki seçimlerde Cumhuriyet Halk Fırkasının 14.624, Serbest Cumhuriyet Fırkasının ise 9.960 oy aldığını belirtmiştir. Yazar İzmir'deki seçimleri Cumhuriyet Halk Fırkasının kazanmasına rağmen İzmir'de bu kadar oy kaybetmemesi gerektiğini belirtmiştir (Vakit, 20 Ekim 1930: 1).

Cumhuriyet Halk Fırkası Genel Sekreterliği, Serbest Cumhuriyet Fırkasının 2 şehir, 16 kaza ve 6 nahiye olmak üzere toplam 24 bölgede seçimi kazandığını bildirmiştir. Serbest Cumhuriyet Fırkasının kazandığı yerler:

- Aydın: Bozdoğan, Nazilli, Çine kazalarıyla Yenipazar, Atça ve Karapınar Nahiyeleri
- Edirne: Keşan kazası
- Silifke: Merkez
- İzmir: Bergama, Kuşadası, Menemen, Seferhisar, Urla kazalarıyla Buca, Kınık, Armutlu nahiyeleri
- Manisa: Gördös ilçesi
- Samsun: Merkez ve Ladik ilçesi
- Amasya: Merzifon ilçesi
- Balıkesir: Edremit ve Susurluk ilçesi
- Kırklareli: Lüleburgaz ve Vize ilçeleri (BCA, 1930, 490/01-286/1146/1).

Serbest Cumhuriyet Fırkası 06 Ekim 1930 tarihinde seçim bildirisi yayınlamıştır. Seçim bildirisi şu şekildedir:

"Muhterem Hemşeri,

Aziz Vatandaş,

Belediye intihabatının başladığını biliyorsun. Hür doğmuş ve hür yaşamaya layık bir fertsin. Hiçbir tazyika ve hiçbir tehdide ehemmiyet vermeyerek reyini serbestçe kullan. Seni hürriyete, refaha kavuşturacak olan Serbest Cumhuriyet Fırkasıdır. Serbest Cumhuriyet Fırkası mütagallibe

saltanatına nihayet verecektir. Ve seni yükseltecektir. Reyini Serbest Cumhuriyet Fırkasına ver. O senin kendi fırkan ve senin kendi arzundur. Çünkü Serbest Cumhuriyet Fırkası haksızlığa zulme uğrayan hürriyete aşık vatandaşların ızdırabından doğmuştur. O seni kurtaracaktır. O senin dertlerine çaresiz olacaktır. O senin müdafiidir. Reyini ona ver” (BCA, 06 Ekim 1930: 030/10-82/536/29).

Serbest Cumhuriyet Fırkası Lideri Fethi Bey, İstanbul Valiliğine bir tamim göndererek Serbest Cumhuriyet Fırkası aday listelerinin polis veya Cumhuriyet Halk Fırkası üyeleri tarafından yırtıldığı intihap encümeni huzuruna çıkanlara hangi partiye oy verecekleri sorulduğu ve eğer Serbest Cumhuriyet Fırkaya oy verilecekse ismi olmadığı cevabının verildiğini bildirmiştir. Fethi Bey bundan başka Kadıköy ve Adalar’da seçim yerlerine bıçaklı-sopalı kişilerin gelerek serbest oy vermek isteyenleri dövdükleri ve yaraladıklarını ve bu konuda gerekli önlemlerin alınmasını istemiştir (Cumhuriyet, 8 Ekim 1930: 1-2). Siirt Milletvekili Mahmut Bey, Milliyet gazetesindeki Fırka Mücadeleleri başlıklı köşe yazısında Meclisteki tartışmalardan sonra hükümetin belediye seçimlerine müdahale ettiği yolundaki şikayetlerin doğru olmadığını ve ana prensipler üzerinde iki parti arasında esaslı bir ihtilafın olmadığını belirtmiştir (Milliyet, 5 Ekim 1930: 1).

Belediye seçimlerinden sonra Serbest Cumhuriyet Fırkası Yönetim Kurulu seçim sonuçlarını değerlendirmek için Ankara’da bir toplantı yapmaya karar vermiştir. Parti muhtelif merkezlerine gönderdiği genelgede tutulan istatistiklere nazaran gösterilen adaylara kaç oy verildiğini sormuş ve aldığı sonuçları resmi neticelerle karşılaştırarak bir liste yapmıştır. Ankara’daki toplantıda bu listeler üzerinde konuşulup Millet Meclisinin ilk günlerinde belediye seçimlerinin şekli hakkında ne tarzda bir yol izlenmesi hakkında karar alınmıştır (Son Posta, 24 Ekim 1930: 1).

Olaylı İzmir mitinginden sonra katılım oranının düşük olmasına rağmen ülke çapında yapılan seçimlerde Serbest Cumhuriyet Fırkası yeni kurulan bir parti için büyük bir başarı elde etmiştir. Bu başarı Serbest Cumhuriyet Fırkasının iktidara gelme isteğini artırmış ve bu durum Mustafa Kemal’in dikkatini çekmiştir. İktidar değişikliği istemeyen Mustafa Kemal, Fethi Bey’e “*Ben sözümde duruyorum fakat benim üzerimde bir de memleketi emniyet ve huzur içinde tutmak mesut tutmak var. Siz hemen birkaç ay içinde iktidara geçmek için uğraşıyorsunuz. Hiç beklemeye tahammül göstermiyorsunuz. Bugün iktidarda olanları düşürüp yerine geçecek olursanız bu memleketi emniyet ve huzur içinde ayakta tutabilecek misiniz*” demiştir (Tunçay 2005: 271-273).

4. Partinin Kapanması

Mustafa Kemal 1 Kasım 1930 tarihindeki Meclisin açılış konuşmasında Serbest Cumhuriyet Fırkası ile ilgili önemli açıklamalarda bulunmuştur. Mustafa Kemal yaptığı konuşmada belediye seçimlerinde dikkate değer şahit olduklarını, bu müşahedelerin verdiği tecrübelerle dayanarak Cumhuriyetin beka ve inkişafı namına istifade etmek lazım geldiğini ifade etmiştir. Ayrıca

konuşmasında partilerin içine girebilecek gizli maksatlı kişilerin kanun fevkinde netice isteyen emel sahiplerinin bütün milletçe menfur görülmesi gerektiğini söyleyerek partilerin bu gibi faaliyetlerden daima uzak kalmalarını belirtmiştir (Hakimiyet-i Milliye, 2 Kasım 1930: 1-2).

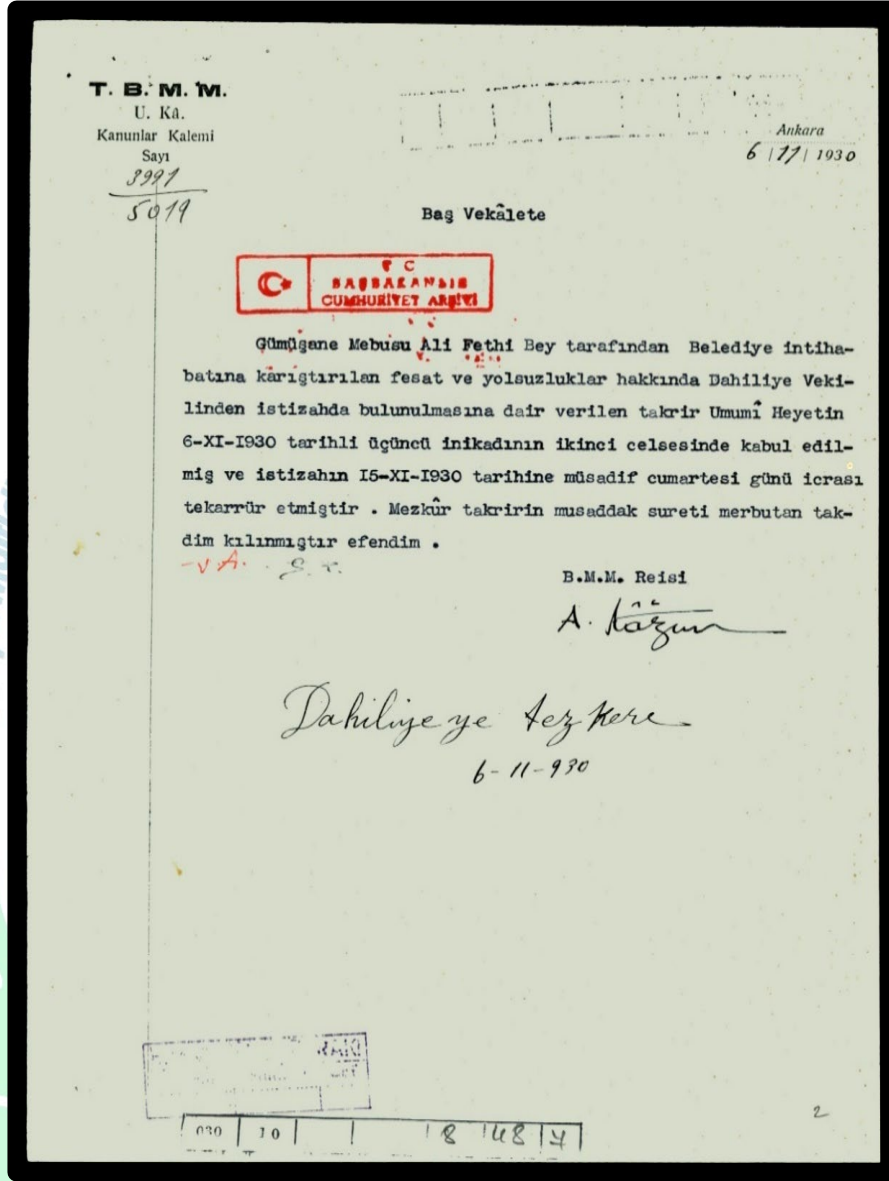
Belediye seçimlerinden sonra iki parti arasındaki ayrılıklar meclis açıldıktan sonra yapılacak olan Büyük Millet Meclis Başkanlığı için olmuştur. Fethi Bey kendi partisine mensup milletvekillerinden birinin Meclis başkanlığına seçilmesi için İsmet İnönü nezdinde girişimde bulunmuştur. Fethi Bey'in ısrarları sonucunda İsmet İnönü kurmaylarıyla görüşmeden böyle bir karar alamayacağını belirtmiştir. Bunun üzerine Fethi Bey meclis başkanlığı için ayrı bir aday çıkarmıştır (Vakit, 4 Kasım 1930: 1). Fethi Bey'in meclis başkanlığı için kendi adaylarını öne sürmesi Cumhuriyet Halk Fırkası milletvekillerince *“Serbestçiler Terakkiperverciler kadar olmadı onlar bile meclis başkanlığı için bizim adayımıza oy verdiler”* diyerek iki partinin ayrılığının derinleştiğini vurgulamışlardır (Vakit, 5 Kasım 1930: 1).

Mustafa Kemal hem belediye seçimlerinde yaşanan hadiseler hem de iki parti arasındaki ayrılıkların derinleşmesi üzerine iki partinin cumhuriyetçi üyelerinden oluşacak milli bir blok kurulmasını istemiştir. Kamuoyunda Mustafa Kemal'in bu kararı rejimi koruma amacıyla aldığı üzerinde durulmuştur (Milliyet, 6 Kasım 1930: 1). Ancak Cumhuriyet gazetesi 8 Kasım 1930 tarihli sayısında Cumhuriyetçi fırkaların blok yapacaklarının doğru olmadığı yönünde bir haber yapmıştır. Milli bir blok kurulması fikrinin Serbest Cumhuriyet Fırkasının arzusundan ortaya çıktığı belirtilmiştir (Cumhuriyet, 8 Kasım 1930: 1) Yunus Nadi Cumhuriyet gazetesindeki *“Blok Fikri”* başlıklı makalesinde Milli Blok fikrini düşünmüş olanların cumhuriyet savunmasında birleşmiş olanların bu düşüncelerinin mahiyetini ve şeklini belgelendirme amacını güttüklerini belirtmiştir (Cumhuriyet, 9 Kasım 1930: 1) Serbest Cumhuriyet Fırkası lideri Fethi Bey, milli blok meselesi hakkında beyanatta bulunarak bunun daha ziyade cumhuriyetçiler bloku demek olduğunu ve bu şekil siyasi tezahürün Avrupa'da da yapıldığını söylemiş ve sözlerine şöyle devam etmiştir *“Her iki fırkanın cumhuriyet umdeleri birbirinin aynıdır. Cumhuriyetçiler bloku teşekkül ederse fırkalar şahsiyet ve prensiplerini muhafaza ederek her ikisi de cumhuriyetin banisi olan Büyük Gazi'nin işaretine tabi olacaklardır”* (Serbest Cumhuriyet¹, 10 Kasım 1930: 1). Milli Blok kurma fikri hakkındaki haberler tekzip edilmesine ve asılsızlığının anlaşılmasına rağmen Serbest Cumhuriyet Fırka mensupları bu fikri sürekli olarak gündemde tutmaya çalışmışlardır. Serbest Cumhuriyet Fırkası milletvekillerinden Erzurum Milletvekili Tahsin Bey Son Posta gazetesine şu beyanatta bulunmuştur

¹ Serbest Cumhuriyet gazetesinin ilk sayısı 26 Teşrinievel (Ekim) tarihinde *“Halk için mücadeleden yılmaz mefkûre gazetesidir”* sloganıyla çıkmıştır. Her gün öğlenleri çıkan gazete 5 kuruşa satışa sunulmuştur. Gazetenin Yazı İşleri Müdürü Behzat Arif, Başyazarı ise Faik Muhittin'dir.

“İki fırkanın bir blok halinde teşriki mesai etmeleri zaruri idi ve blok teşkili bugün bir emri vakidir”
(Son Posta, 12 Kasım 1930: 1).

Resim 4. Fethi Bey'in belediye seçimlerindeki yolsuzluklarla ilgili meclise verdiği önerge

Kaynak: BCA, 6 Kasım 1930, 030/10-8/48/7.

Fethi Bey, son belediye seçimlerinde yapıldığını iddia ettiği yolsuzluklar hakkında vereceği soru önergesi bu sorulara cevap verecek olan İçişleri Bakanının İzmir’de olmasından dolayı yapılamamıştır (Vakit, 15 Kasım 1930: 1). Fethi Bey, soru önergesini meclis 16 Kasım 1930 tarihinde toplanınca vermiştir. Kazım Paşa’nın başkanlığında toplanan meclise Mustafa Kemal de katılmış ve meclisteki görüşmeleri locadan takip etmiştir. Fethi Bey söz alarak son belediye seçimlerinde yolsuzluk yapıldığı iddialarında bulunmuştur (Hakimiyet-i Milliye, 16 Kasım 1930: 1).

Resim 3. Serbest Cumhuriyet Fırkasının Kendini Feshetmesi

Kaynak: Cumhuriyet, 17 Kasım 1930: 1

Serbest Cumhuriyet Fırkası kendini feshetmeden önce kamuoyunda partinin rejim bir tehlike olabileceği yönünde yazılar kaleme alınmıştır. Bu yazılardan biri Falih Rıfkı Bey'in Hakimiyet-i Milliye gazetesinde kaleme aldığı "Uçurum" başlıklı yazısıdır. Falih Rıfkı Bey bu yazısında inkılaplardan bahsederken Serbest Cumhuriyet Fırkasına da değinmiş ve yazısına şöyle devam etmiştir "Bir ihtilalden yedi sekiz sene sonra inkılap hareketine karşı ekseriyet aramaya kalkışmak ancak reaksiyon adamlarına düşer. Bunlar ya bilerek inkılap düşmanındırlar ya da bilmeyerek inkılabı düşmanlık ederler" (Hakimiyet-i Milliye, 10 Kasım 1930: 1). Serbest Cumhuriyet Fırkasının hükümet ile çatışmaya girmesinin ülke için olumsuz sonuçlar doğuracağına inanan Fethi Bey, partisinin rejim için tehlike olarak görülmesinden sonra 17 Kasım 1930 tarihinde İçişleri Bakanlığına başvurarak Serbest Cumhuriyet Fırkasının feshedildiğini bildirmiştir.

Sonuç

Mustafa Kemal, hem 1929 dünya ekonomik buhranının Türkiye'ye etkilerini en aza indirmek hem de denetimsiz kalan hükümetin icraatlarını kontrol altına almak için Paris Büyükelçisi Fethi Bey tarafından bir parti kurulmasını istemiştir. Mustafa Kemal'in güdümünde ve yönlendirmesiyle kurulan bu parti kısa sürede güçlenerek kendisini alternatif bir ekonomi modeli görüp mevcut iktidarın bir seçeneği olarak Mustafa Kemal'in karşısına çıkmıştır. Ancak Cumhuriyet Halk Fırkası yönetimi kamuoyunda Serbest Cumhuriyet Fırkasını rejim için tehlike olabilecek bir parti olarak lanse edince Mustafa Kemal Serbest Cumhuriyet Fırkası ile arasına mesafe koymak zorunda

kalmıştır. Hatta Mustafa Kemal kamuoyuna Cumhuriyet Halk Fırkasının Genel Başkanı olduğunu ve parti ile bağının güçlü olduğunu vurgulayınca Mustafa Kemal ile karşı karşıya gelmek istemeyen Serbest Cumhuriyet Fırkası kendi kendini feshetmek zorunda kalmıştır.

Serbest Cumhuriyet Fırkası, 99 gün süren siyasi yaşamında adeta diken üzerinde bir siyaset yürütmüştür. Bunda hem parti programında dahi Cumhuriyet Halk Fırkasının gölgesinde kalması hem de önceki çok partili hayata geçiş denemesinin başarısız oluşu ve bunun parti üzerinde yarattığı psikolojik baskı etkili olmuştur. Buna rağmen siyasi hayatı kısa olmasına karşın Serbest Cumhuriyet Fırkası en renkli oluşumlarından birisi olarak Türk demokrasi tarihine geçmiştir.

Kaynakça

- BCA*, 02 Eylül 1930: 490/01-1/4/11.
BCA, 02 Eylül 1930: 490/01-1/4/12.
BCA, 6 Eylül 1930: 490/01-1/4/14.
BCA, 06 Ekim 1930: 030/10-82/536/29.
BCA, 11 Eylül 1930, 030/10- 102/669/3.
BCA, 14 Ağustos 1930, 490/01-1/4/5.
BCA, 06 Eylül 1930, 490/01-1/4/15.
BCA, 6 Kasım 1930, 030/10-8/48/7.
BCA, 23 Ağustos 1940, 490/01-435/1804/1.
BCA, 1930, 490/01-286/1146/1.
Akşam 26 Eylül 1930.
Akşam, 10 Eylül 1930.
Akşam, 28 Ağustos 1930.
Cumhuriyet, 1 Ağustos 1930.
Cumhuriyet, 10 Ağustos 1930.
Cumhuriyet, 11 Ağustos 1930.
Cumhuriyet, 17 Kasım 1930.
Cumhuriyet, 4 Eylül 1930.
Cumhuriyet, 6 Eylül 1930.
Cumhuriyet, 7 Eylül 1930.
Cumhuriyet, 8 Ekim 1930.
Cumhuriyet, 8 Kasım 1930.
Cumhuriyet, 9 Eylül 1930.
Cumhuriyet, 9 Kasım 1930.
Hakimiyet-i Milliye, 10 Eylül 1930.
Hakimiyet-i Milliye, 10 Kasım 1930.

Hakimiyet-i Milliye, 16 Kasım 1930.

Hakimiyet-i Milliye, 2 Kasım 1930.

Hakimiyet-i Milliye, 5 Eylül 1930.

Hakimiyet-i Milliye, 9 Eylül 1930.

Milliyet, 10 Eylül 1930.

Milliyet, 4 Eylül 1930.

Milliyet, 5 Ekim 1930.

Milliyet, 6 Eylül 1930.

Milliyet, 6 Kasım 1930.

Milliyet, 9 Eylül 1930.

Serbest Cumhuriyet, 10 Kasım 1930.

Son Posta, 12 Kasım 1930.

Son Posta, 24 Ekim 1930.

Son Posta, 4 Eylül 1930.

Vakit, 15 Kasım 1930.

Vakit, 18 Ağustos 1930.

Vakit, 19 Ağustos 1930.

Vakit, 20 Ekim 1930.

Vakit, 21 Ekim 1930.

Vakit, 24 Ağustos 1930.

Vakit, 24 Temmuz 1930.

Vakit, 4 Kasım 1930.

Vakit, 5 Eylül 1930.

Vakit, 5 Kasım 1930.

Vakit, 6 Eylül 1930.

Vakit, 9 Ağustos 1930.

Vakit, 9 Eylül 1930.

Avşar, A. (1998). *Bir Partinin Kapanmasında Basının Rolü Serbest Cumhuriyet Fırkası*, İstanbul: Kitapevi Yayınları.

Çakırbaş, E. (2015). *İzmir Basınındaki Yansımalarıyla Serbest Cumhuriyet Fırkası*, Aksaray Üniv. Sosyal Bilimler Enst., (Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi), Aksaray.

Emrence, C. (2006). *99 Günlük Muhalefet Serbest Cumhuriyet Fırkası*, İstanbul: İletişim Yayınları.

Gözcü, A. (2006). *Serbest Cumhuriyet Fırkası'nın Siyasal Söylemleri Işığında İktidar Muhalefet İlişkileri ve Kamuoyu* (Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi) Dokuz Eylül Üniv., Atatürk İlkeleri ve İnkılap Tarihi Enstitüsü, İzmir.

Tunçay, M. (2005). Türkiye Cumhuriyeti'nde Tek Parti Yönetiminin Kurulması 1923- 1931, İstanbul: Tarih Vakfı Yurt Yayınları.

Yetkin, Ç. (1997). Serbest Cumhuriyet Fırkası, İstanbul: Toplumsal Dönüşüm Yayınları.

WOMEN LEADERS ON ACADEMIA: GENDER, FAMILY, AND INDIVIDUAL ISSUES*

Bengisu GÜLÜM**

Makale Bilgisi/Article Info

Geliş/Received: 21/06/2022; Düzeltme/Revised: 23/10/2022

Kabul/Accepted: 24/10/2022

Araştırma Makalesi/Research Article

Atf/Cite as: Gülüm, B. (2022). Women Leaders On Academia: Gender, Family, And Individual Issues. *DÜMAD (Dünya Mültidisipliner Araştırmalar Dergisi)*, 5(2), 19-29.

Abstract

In this research, concepts such as leaders, academic leadership, women's place in these and the obstacles women encounter in higher educational institutes are emphasized. Studies in which these issues were talked about and intersect were obtained through literature review, and the findings were interpreted by descriptive analysis method by subjecting them to content analysis. The history of the notion of leadership in different areas was mentioned superficially, the rate of women academicians in different positions in higher educational institutes, and the three main sources of obstacles women face when attaining higher ranks and positions in academia were discussed. These three main sources are: Gender Related Issues, Family Issues, and Individual Issues. As a result of the study, it is concluded that even though women are occupying higher positions more than before, there seems to be a long way to equality in both quality and quantity. The responsibility, however, is on everybody.

Keywords: leadership, academic leadership, gender bias, academia, women leaders.

AKADEMİDE KADIN LİDERLER: TOPLUMSAL CİNSİYET, AİLE VE KİŞİSEL MESELELER

Özet

Bu araştırmada liderlik, akademik liderlik, kadının bunlardaki yeri ve kadınların yükseköğretim kurumlarında karşılaştıkları engeller gibi kavramlar üzerinde durulmuş; bu konuların tartışıldığı ve kesiştiği çalışmalar literatür taraması yoluyla elde edilmiş ve bulgular içerik analizine tabi tutularak betimsel analiz yöntemiyle yorumlanmıştır. Liderlik kavramının farklı alanlardaki tarihçesinden yüzeysel olarak bahsedilmiş, yükseköğretim kurumlarında farklı

* Bu araştırma sürecinde; TR Dizin 2020 kuralları kapsamında “Yükseköğretim Kurumları Bilimsel Araştırma ve Yayın Etiği Yönergesinde” yer alan tüm kurallara uyulmuş ve yönergenin ikinci bölümünde yer alan “Bilimsel Araştırma ve Yayın Etiğine Aykırı Eylemlerden” hiçbiri gerçekleştirilmemiştir. Ayrıca bu araştırma “Etik Kurul İzni” gerektirmeyen bir çalışmadır.

** Graduate Student, University of Debrecen, Faculty of Engineering, (e-mail: bengisugulum@windowlive.com, ORCID ID: 0000-0002-6221-2792).

pozisyonlardaki kadın akademisyenlerin oranı ve kadınların akademide üst sıralara ve pozisyonlara gelirken karşılaştıkları üç ana engelin kaynağı tartışılmıştır. Bu üç ana kaynak şunlardır: Cinsiyetle ilgili sorunlar, aile sorunları ve bireysel sorunlar. Çalışmanın sonucunda, kadınların eskiye göre daha yüksek pozisyonlarda yer almalarına rağmen hem nitelik hem de nicelik açısından eşitliğe giden uzun bir yol olduğu sonucuna varılmıştır. Sorumluluk ise herkese aittir.

Anahtar Kelimeler: liderlik, akademik liderlik, toplumsal cinsiyet yanlılığı, akademi, kadın liderler.

Introduction

Leadership is a universal phenomenon. While it can go back as far as the hunting and gathering period of humankind life, it also starts at the very beginning of our personal lives with our mothers being our leaders in our early childhood (which they still are). As we grow and as our social circle expand, how we think and act as both leaders and followers are still affected from our childhood experiences and dynamics with our parents (Bass, 2009). As a result, the concept of leadership is as natural and as default in our lives as breathing. It is no surprise that the behaviours, roles and actions of leaders and the concept of what is acceptable and expectable in leadership position changed as the time, location and culture changed but we consistently see the leadership concept stays still regardless of these. During the hunter gatherer era, the leaders had to be physically strong and independent to protect their group from possible natural threats (Lipman-Blumen, 1996). In the early myths and legends (as non-written leadership portraits) it can be seen that the leader image is rather heroic, big, almost extremely skilled and distant from common people. Religious studies offer leaders as examples, idols to be followed (Bass, 2009). From a philosophical aspect, in sixth century B.C.E Confucius expressed the must-do for leaders to be moral example for their followers. “*Govern the people by regulations, keep order among them by chastisements, and they will flee from you, and lose all self-respect. Govern them by moral force, keep order among them by ritual and they will keep their self-respect and come to you of their own accord*” (Platts, 1994). All these in one hand, returning to our initial expression, with all the differences about leadership in different areas, Lewis (1974) suggested that anthropologically there are no known societies without leadership, even though this leadership might not be in the same extent in terms of singular force, there is still an overall leader that’s on top of decision-making mechanism.

“...leadership and coordination are not an automatic, instinctual, or customary matter, but one that involves elements of personality differentiation, interaction dynamics (as males jockey for power or cooperate with each other in coalitions), and the requirements of particular activities” (Lewis, 1974)

In today’s world, arguably the most problematic part of leadership studies is the definition of it. According to Burns, (2010, p.2) “leadership is one of the most observed and least understood

phenomena on earth". For every industry, company, and person the defining characteristics of the leadership changes as it is a very broad term. The roles vary and the leaders need to adjust the way they communicate, plan and act. From the educational aspect, Leithwood and Riehl defined leaders in schools as people who "provide direction and exert influence in order to achieve the school goals" (Leithwood & Riehl, 2003, p. 2). Academic leaders (such as associate and full professors, department chairs, deans etc.) motivate and challenge academics in universities as well as create an environment to help them prove and improve themselves. They promote knowledge production in their institution, administer and supervise projects. What makes academic leadership concept unique and different than business leadership is that the academic leaders' acts do not only affect the business -in this case the university- but also the society with their knowledge and their scope of research (Esen, 2021). Especially woman academicians can influence and represent broader and more different areas than their man colleagues and their perspectives will surely bring depth to any topic given. Moreover, these women can serve as a role model to younger women during their career paths and to leadership. Thus, it is lethal to acknowledge that existence of these leaders not only aids to their peers, but also to future generations.

1. Women In Academia

As the nature of it, raising questions is a crucial part of any scientific research and lack of women academicians in the frame highly affects the corresponding research as those question women will raise, are not asked and therefore the findings are also affected. As a result, whole higher education suffers (Curtis and West 2006, p.5). According to National Center for Education Statistics' 2011 report, in US, in 2009-2010 education year women took up 57% of bachelor's, 60 % of master's and 52 % of doctoral degrees in total. However, women constitute 28 % of full professor positions, while occupying 41 % of associate professor, 48 % of assistant professor, 55 % of instructor, and 53 % of lecturer positions. These numbers clearly shows that women tend to stay in entry level faculty positions such as lecturer or instructor which are often the least paid and least recognized positions. A closer examination also reveals that even though the numbers seem like showing an almost equality in terms of quantity of women academicians (except full professorship), there is a deeper nuance behind this. A 2011 study revealed that at doctoral universities which are the highest and most valued institutes only 8 % of women had full professor rank while as the rank of the institution decreased, the number of women professors increased. The same pattern continues with associate professor ratio being 10.4 % and assistant professor being 10.7 % respectively, in the doctoral universities (AAUP 2011, p. 33). The situation does not differ greatly in other countries. In UK, in the 2013/14 academic year, women compromised of 45% of academic staff but the percentage of full professors were only 22.4% (ECU, 2015). In EU in 2010, across 27 countries only 15.5% of higher education institutions

were led by women, and the women rectors were only 10% of the pool. In 2017 the percentage of women as heads of higher education institutions increased to 21.7% and to 23.6% in 2019. Similarly, being the head of the university percentage increased to 14.3% in 2017 and 18% to 2019 (European Commission, 2012, 2019, 2021). Therefore, even though the overall numbers may give the perception of “woman problem” has been solved in academia, it can be said that the truth is far from it. This perception can be dangerous to achieve true gender equality in academic leadership. In a 2015 survey in Stanford University, when participants were asked if the leadership positions in the university are equally attainable by both genders, nearly all men and almost 50 % of women answered yes; in spite of the fact that in the same survey it was stated between the years of 2000-2014 there were no woman presidents and provosts elected, followed by women being only 36% of the deans, 22% of associate deans and 18% of department chairs between the same years (Stanford University, 2015). Undeniably women are still fighting with obstacles deeply embedded in academic sector which their men colleagues are not.

2. Gender Related Issues

Eagly noted social role beliefs and expectations as more than beliefs about the attributes of genders, but norms believed to be desirable for each gender in her 1987 social role theory presentation (Eagly, 1987). In social role theory there are two kinds of norms, or expectations. Cialdini and Trost (1998) defined these norms as descriptive norms (stereotypes), which are expectations of a group of people about their actual acts and behaviours and injunctive norms, which are expectations about what the same group should do ideally. In this context, the term gender role consists of sum of both norms about expectations of men and women. People believe each gender has typical traits that are different from each other and most of these beliefs relate to communal and agentic characteristic attributes. Communal characteristics are mostly related to social relationship establishment and maintenance such as being friendly, kind, helpful, sensitive, communicative etc. which are more assigned to women. On the other hand, agentic characteristics, consisting of traits like aggressiveness, confidence, controlling, dominant, fierce, logical etc. are assigned to men.

Role congruity theory is based on social role theory and in this context, its importance for women leaders. The prejudice against women leaders feeds itself from the gender roles assigned to women and the dissimilarity between the requirements and expectations for and from a leader and a woman as an individual of a society (Eagly & Karau, 2002). This case is no different in academia. Leadership in academia has been imprinted with agentic traits which are assigned to men and as result, men dominate the academic leadership positions (Blackmore, 2014). An interesting study of 14 million reviews from the website Rate My Professor on the US was combined together and made into an interactive chart where people can see precisely how often different words are used to describe

men and women academics. It was found that men are described as ‘smart’ 40% more and described as ‘genius’ 130% more than their women colleagues. Words like ‘star’ and ‘cool’ and ‘great’ are also highly notable for men academicians. On the other hand, women academicians are rated as ‘bossy’, ‘strict’ and ‘unhelpful’ (Schmidt, 2015). In a 2015 study conducted by Macnell, Driscoll and Hunt at North Carolina State University, a male and a female lecturer gave four different online lectures where students hadn’t seen or heard both teachers. This way after teaching the course as their own genders, in the second run both female and male lecturer switched genders, with woman pretending to be a male lecturer and male lecturer pretended to be a female lecturer. When the students were asked to evaluate the lecturers, both in the case of female lecturer and male lecturer pretending to be a female one, were graded lower than the lecturer students believed to be a man (Macnell et. al, 2015). With all these invisible barriers and extreme expectations, women are pressured not to be too much within or too far outside social norms assigned to them such as being assertive enough to be a leader but not too assertive to seem like masculine. This creates a no-win situation for women as there is an extremely small grey area of two ends.

3. Family Issues

Another barrier to women in academic leadership includes work and family balance. Women are still expected to carry most of the responsibility of a child in our society. So, it is heard that most women encounter questioning if they would perform well in their job if they were or planning to become a mother. As a result, many women hesitate to pursue a leadership position worrying about their family dynamics. In this case it can be said that women professionals feel like they are being held to different standards (Hannum et. al., 2014). Despite men's increasing expectation of responsibilities of family workload, women still proceed to take on a disproportionate burden. Clayton Spencer who is the president of Bates stated that if someone is forced to choose the best sake of their children or their job, more women are likely to choose their children than men who would choose their children (Rhode, 2017). Hewlett (2002) found that among high achieving women and men the primary responsibility mentality differs greatly. When asked whether taking time off from work when their child is sick is their primary responsibility 51% of women assumed it was, while only 9% of men answered yes to this question. Similarly, high achieving majority of men also do not see helping their children with their homework or organizing activities for them as their primary responsibility staying only on 9 and 3 per cents respectively. While these numbers are 37% and 61% for women in the same working levels.

A person with caregiving responsibilities by side is significantly challenged about running higher education’s evenings and even weekends demand. Debora Spar said “*Think very, very hard about how you envision the other aspects of your future—those outside your corner office with a view.*”

Do you want children? Do you want to eat dinner with them every night? Every other night? Or will you be happy with the nanny feeding them, feeling their foreheads for fevers and chaperoning field trips in your stead? Sixty-plus hour work weeks are often the norm” (Rhode, 2017, p.101). And these long hours of working are especially costly for women because the feasible years of career developing in academia almost perfectly overlaps with a women’s childbearing years. It is not quite possible to choose to wait during the career building years of one’s life and then catch up later in life to have a child.

Many times, women think that such highly demanding leadership positions are not suitable for them and their personal lives without even considering asking for the position’s responsibilities to be altered a little or to be supported. In an interview conducted by Dunn et. al. (2014), a woman who stepped down from provost’s position because she thought it would be hard to balance parenting and work, recalled this inability to balance as a great failure on her part because she loved what she was doing and if she had been able to find the balance then she would have liked to stay in that position for many years to come. The upsetting part of this statement is most likely that she believes it was her fault that she could not find the balance of family and work while perhaps there could be an arrangement and support from the institution. However, it is also known that when women ask for alterations and support, they are seen as insufficient or not committed enough to the role, therefore many women feel the need to go beyond ridiculous limits to prove they have what it takes to do their job properly. In a survey by Huang (2008), found very interesting examples to this statement. One participant recalled being asked by her boss if she was going to have any other children in a very concerning way, only two weeks after her child was born and she was already back to work and even after her working until 20 minutes before her labour. Another participant shared how she felt it was ridiculous to see a woman was giving lectures the same day she gave birth. She thought the institute should not have had allowed this at all.

All in all, this work family balance disadvantage is about culture and society and not biology. Although it might feel hard to find a common ground women, institutes and society should and could work together to change this culture.

4. Individual Issues

While these issues’ roots are external like gender related and/or family issues, many women do not want to pursue a leadership position or even worse they do not believe they would actually reach such a position at all. It is not rare that women in in academic leadership claims they need to work harder and be better than their male colleagues just so they can be viewed on equal level with them. In the study conducted by Hannum, Muhly, Shockley-Zalabak and White (2014), some women

interviewees realized they were being questioned about their several (sometimes unrelated) abilities of finances, athletics, and facilities. Rhode (2017) notes that in her 2015 email survey with Debora Spar, the president of Barnard College, Spar cited being questioned about her capabilities, her influence and all in all her potential to take charge/authorize. Women also frequently recalls feeling not being taken seriously as much as their male colleagues and that their voices are not as powerful at the table as their male counterparts (Hannum et. al., 2014). Hence, in order to “fit in” and gain credibility, women especially women of colour tend to be and feel overpressure to be overprepared and not to make mistakes because they do not have the luxury that their male colleagues do (Lloyd-Jones, 2009).

As a result of these discouragements, women are indeed discouraged. Susan Madsen found out that in her survey consisting of women university presidents, it was a common pattern that these women did not intend to end up as presidents. They did not look for these administrator positions (Madsen, 2008). In another study of self-reflection and analysis, one author stated that she feels like she “simply fell into positions” rather than having an actual career plan and map ahead. The other author recalled she did not want to be a leader and a key reason to that was not having enough female role models (Dunn, Gerlach & Hyle, 2014).

According to a recent study conducted by Gillard and Okonjo-Iwela, (2022), claim it is impossible to know how much the presumed lack of owning ambition is inherent in the internal look of the women leaders, and how much is an acquired response because they have faced the fact that ambitious women are viewed negatively. They suspect even the women themselves could not identify that. Moreover they found that women are unlikely to apply for a position if they do not meet all the criteria that have been stated. In a study conducted by Mohr (2014), it was found that women professionals were more likely to say they did not take the chance or step forward to a position because they thought they did not check all the boxes of qualification requirements. This distrust is not actually about their inability to get the job done but the chances of them to be chosen in the first place. What is more that women say twice as much than men that they did not step forward because were following the rules and requirements of application. They do not think the hiring process as a debatable, communication based one, rather as a strict rule based one. Women also seem to not want leadership positions as they see other women who are in those positions being more harshly criticized than their male peers (Hannum et. al., 2014). These intolerant criticisms can be especially crucial because one wrong step in such a high position can cost a career (Garcia, 2009). So, women may avoid these positions that bring risks, worrying they will be judged harshly. Fear of being labelled as pushy, bossy, problematic or as straight up bitch silences women, as they do not believe they receive equal respect and behaviour (Huang, 2008).

“Many women also internalize prevailing stereotypes and discount their own leadership potential. Lack of confidence can keep women from even aspiring to top positions or proactively shaping their careers to lead there” (Rhode, 2017, p. 98).

Women do not take chances and limit themselves because most of the time they do not believe in the possibility to be a leader if they do not act or have a character of a certain way that is not their true self. They doubt themselves and other women too because when they do not see women in leadership positions they tend to question if women are really a fit for those positions (Hannum et. al., 2014). As a result of this self-doubt and holding back, too much talent in idea diversity got lost in the career ladder.

Conclusions and Recommendations

This study, which deals with the definition, position and problems faced by women leaders in academia in higher education institutions, was conducted as a literature review. The data of the study were analyzed through descriptive analysis and the following results were obtained.

In the study, it was seen that the concept of leadership is divided into academic leadership and business leadership. This difference is that academic leaders affect society with their knowledge and research, unlike business leadership. Moreover, it is claimed that female academicians can influence and represent wider and different fields than their male colleagues. However, in this study, it has been understood that female academics generally stay in less well-known and less-paid teaching positions in working life. In addition, it has been understood that women in the academic world lag behind men when they work in managerial and leader positions. The reason for this situation is explained as the gender roles assigned to them are effective. This outcome is also supported by Wirth's study. When management positions were observed, it was found that women are more likely to be located in lower-level management positions while men professionals were seen in higher level management positions more often. Even in typically women dominated industries and in industries where women leaders and managers are higher in number, it is still seen that men sat higher on the career ladder disproportionately (Wirth, 2004, p. 2-13).

The social roles attributed to women in the study are friendly, polite, helpful, sensitive, etc. While aggressive, self-confident, controlling, dominant, tough, sensible, etc. for men features were found. In the study it is seen that one of the biggest obstacles for women leaders in higher education institutes is their uneven responsibility of balancing work and family, their role in family life and carrying the heavier portion of parenting. Furthermore, it has been noted that the questioning of a woman who has such roles' ability to perform well, creates an impression of women are being held in different standards.

Women's assuming and accepting the role of mother, their individual beliefs, attitudes about self and confidence, is another result of the study that puts pressure on leadership. It was also understood from the study that women's belief in leadership stemmed from their thinking that they had little chance of being elected, not their own incompetence.

As a final result of the study, it has been understood that female leaders in academia are still struggling with invisible barriers and a male-dominated academic world. Hymowitz and Schnellhardt (1986), stated that the road to high managerial positions is blocked by organizational cultures and prejudices. What is more is, it is quite often being thought that women are lacking confidence, required abilities and commitment to the organization. The result creates an invisible glass ceiling over women professionals.

In the study, it is recommended to do the following:

Official arrangements can be made to give women leaders more chances in the academic field. (For example: At least 50% of the Managers in a University are women)

Social supports can be provided to encourage women in leadership.

Education from an early age is a must when it comes to leadership being related to personality and there is no difference according to gender.

A compulsory paternity leaving can be arranged by governments. This way, it would not matter if the employee were a woman or a man since both parties would have to have a leave in case of a newborn.

Women can talk to other leaders in their network and try to sort of take a guideline of their challenges they faced along the way.

Women should be encouraged to be persistent to crush the stereotypes and prejudices among the society.

References

- American Association of University Professors [AAUP]. (2011). "It's Not Over Yet: The Annual Report on the Economic Status of the Profession 2010-2011"
- Bass, B. M., & Bass, R. (2009). *The Bass handbook of leadership: Theory, research, and managerial applications*. Simon and Schuster.
- Blackmore, J. (2014). "Wasting talent?" Gender and the problematics of academic disenchantment and disengagement with leadership. *Higher Education Research & Development*, 33, 86-99.

- Curtis, J. and West, M. (2006). "AAUP Faculty Gender Equity Indicator 2006," American Association of University Professors.
- Dunn, D., Gerlach, J. M., & Hyle, A. E. (2014). Gender and leadership: Reflections of women in higher education administration. *International Journal of Leadership and Change*, 2(1), 2.
- Eagly, A. H. (1987). Sex differences in social behavior: A social-role interpretation. Hillsdale, NJ: Erlbaum
- Eagly, A. H., & Karau, S. J. (2002). Role congruity theory of prejudice toward female leaders. *Psychological review*, 109(3), 573.
- ECU (2015) Equality in Higher Education: Statistical Report 2015 Part 1: Staff. London: Equality Challenge Unit.
- Esen, Ü. B. (2021). Leadership in Higher Education: Academic Leadership. In *Redesigning Teaching, Leadership, and Indigenous Education in the 21st Century* (pp. 137-150). IGI Global.
- European Commission (2012) She Figures 2012: Gender in Research and Innovation: Statistics and Indicators. Brussels: European Commission.
- European Commission. (2019). She figures 2018. Directorate-General for Research and Innovation.
- European Commission. (2021). She figures 2021: gender in research and innovation: statistics and indicators, Publications Office.
- Garcia, M. (2009). Moving Forward. In M. Wolverton., B. L. Bower & A. E. Hyle (Eds). *Women at the top: What women university and college presidents say about effective leadership* (pp. 36-53). Stylus Publishing, LLC.
- Gillard, J., & Okonjo-Iweala, N. (2022). Women and leadership: Real lives, Real lessons. MIT Press.
- Hannum, K., Muhly, S., Shockley-Zalabak, P., & White, J. S. (2014). Stories from the summit trail: Leadership journeys of senior women in higher education.
- Hewlett, S.A. (2002). Executive women and the myth of having it all. *Harvard Business Review*. 80(4), 66-73, 125.
- Huang, P. M. (2008). Gender bias in academia: Findings from focus groups. *San Francisco, CA: Center for WorkLife Law*.

- Hymowitz, C. & Schellhardt, T. D. (1986). The Corporate Woman (A Special Report): The Glass Ceiling: Why Women Can't Seem To Break The Invisible Barrier That Blocks The From The Top Jobs, Wall Street Journal (Eastern edition).
- Leithwood KA and Riehl C (2003). What We Know About Successful School Leadership. Nottingham: National College for School Leadership.
- Lewis, H. S. (1974). Leaders and followers: Some anthropological perspectives. AddisonWesley Module in Anthropology No. 50. Reading, MA: Addison-Wesley
- Lipman-Blumen, J. (1996). The connective edge: Leading in an interdependent world. San Francisco: Jossey-Bass.
- Lloyd-Jones, B. (2009). Implications of race and gender in higher education administration: An African American woman's perspective. *Advances in developing human resources*, 11(5), 606-618.
- MacNell, L., Driscoll, A., Hunt, A. (2015). "What's in a name: Exposing gender bias in student ratings of teaching", *Innovative Higher Education*, vol. 40, no. 4, pp. 291–303.
- Madsen, S. R. (2008). On becoming a woman leader: Learning from the experiences of university presidents (Vol. 124). John Wiley & Sons.
- Mohr, T. S. (2014, August 25). Why women don't apply for jobs unless they're 100% qualified. *Harvard Business Review*. Retrieved from <https://hbr.org/>
- National Center for Education Statistics [NCES]. (2011). The Condition of Education 2011. U.S. Department of Education, Washington D.C.
- Platts, M. J. (1994). Confucius on leadership. *Strategic Change*, 3(5), 249–260. doi:10.1002/jsc.4240030503
- Rhode, D. L. (2017). *Women and leadership*. Oxford University Press.
- Schmidt, B. (2015, December 16). Gender bias exists in professor evaluations. Opinion Pages: Room for Debate. *New York Times*. Retrieved from <https://www.nytimes.com/>
- Stanford University. (2015). Task Force on Women and Leadership, "Findings and Recommendations". Stanford University. https://provost.stanford.edu/wp-content/uploads/sites/4/2016/12/Taskforce_WomeninLeadership-2.pdf
- Wirth, L. (2001). Breaking Through the Glass Ceiling: Women In Management, International Labour Office, Geneva.

RİO DE LA PLATA HAVZASI'NDA SÜRDÜRÜLEBİLİR SOSYO-EKONOMİK KALKINMAYI TEHDİT EDEN UNSURLAR*

Hüseyin ŞAHBAZ**

Makale Bilgisi/Article Info

Geliş/Received: 16/07/2022; Düzeltme/Revised: 12/10/2022

Kabul/Accepted: 13/10/2022

Araştırma Makalesi/Research Article

Atıf/Cite as: Şahbaz, H. (2022). Rio De La Plata Havzası'nda Sürdürülebilir Sosyo-Ekonomik Kalkınmayı Tehdit Eden Unsurlar.

DÜMAD (Dünya Multidisipliner Araştırmalar Dergisi), 5(2), 30-55.

Özet

Bu araştırmanın amacı, drenaj alanı bakımından Güney Amerika Kıtası'nın ikinci büyük nehri olan Rio de la Plata Havzası'ndaki sürdürülebilir sosyoekonomik kalkınmayı tehdit eden unsurların neler olduğunu belirlemektir. Araştırma kapsamında literatür taraması yapılarak konuyla ilgili veriler temin edilmiştir. Metin analizi yöntemiyle gözden geçirilen bu verilerden şu sonuçlara ulaşılmıştır: Tarım alanlarını genişletmek amacıyla Plata Havzası'nda oldukça büyük ormanlık alanlar ortadan kaldırılmaktadır. Bu da havzada; sel ve taşkın, erozyon ve tortulaşma gibi sorunlara sebep olmaktadır. Havzadaki sürdürülebilir kalkınmayı tehdit eden unsurlardan bir diğeri, kirliliktir. Bu durumun kaynağı; hızla büyüyen şehirlerin birçoğunda altyapının yetersiz olması, sanayi alanlarının yeterli arıtma tesisine sahip olmayışı ve tarım alanlarında yoğun bir şekilde kimyasalların kullanılmasıdır. Bundan başka zaman zaman havzada sel ve taşkınlar da yaşanmaktadır. Dahası çevreyi tahrip etmek suretiyle gerçekleştirilen ekonomik büyüme ve dünya çapında iklimde yaşanan değişim, muhtemelen Plata Havzası'ndaki selleri ve bundan kaynaklanan zararları daha da artıracaktır. Buna karşın araştırma sahasının kimi yerlerindeyse kuraklık etkilidir. Buna bağlı olarak; su sıkıntısı yaşanmakta, tarım ve hayvancılık faaliyetleri zarar görmekte ve akarsu ulaşımında aksamalar olmaktadır. Havzadaki sürdürülebilir kalkınmayı tehdit eden unsurlardan bir diğeri, beşeri müdahaleler neticesinde meydana gelen habitat kaybıdır. Hidrovia Kanal Projesi de havzadaki sürdürülebilir kalkınmayı tehdit etme potansiyeli bulunan hususlardan bir diğeridir. Nitekim bu kanalın açılması havzadaki; ormansızlaşma ve habitat yıkımlarını daha da artırabilir.

Anahtar Kelimeler: Rio de la Plata Havzası, Sürdürülebilir Sosyoekonomik Kalkınma, Havza Yönetim Planı, Sınırşan Sular, Güney Amerika.

* Bu araştırma sürecinde; TR Dizin 2020 kuralları kapsamında “Yükseköğretim Kurumları Bilimsel Araştırma ve Yayın Etiği Yönergesinde” yer alan tüm kurallara uyulmuş ve yönergenin ikinci bölümünde yer alan “Bilimsel Araştırma ve Yayın Etiğine Aykırı Eylemlerden” hiçbiri gerçekleştirilmemiştir. Ayrıca bu araştırma “Etik Kurul İzni” gerektirmeyen bir çalışmadır.

** Dr., Coğrafya Öğretmeni, Milli Eğitim Müdürlüğü, (e-mail: huseyiniyesuh@gmail.com, **ORCID ID:** 0000-0002-4808-0746).

FACTORS THREATENING SUSTAINABLE SOCIOECONOMIC DEVELOPMENT IN THE RIO DE LA PLATA BASIN

Abstract

The aim of this research is to determine the factors that threaten sustainable socioeconomic development in the Rio de la Plata Basin, the second largest river in the South American Continent in terms of drainage area. Within the scope of the research, the literature was scanned and data on the subject were obtained. From these data reviewed by the text analysis method, the following conclusions were reached: In order to expand the agricultural areas, large forest areas in Plata Basin are eliminated. This situation in the basin causes problems such as flood, erosion and sedimentation. Another factor that threatens sustainable development in the basin is pollution. The source of this situation is the insufficient infrastructure in many of the rapidly growing cities, the lack of adequate treatment facilities in industrial areas and the intensive use of chemicals in agricultural areas. In addition, floods occur in the basin from time to time. Moreover, the economic growth, which is achieved by destroying the environment and the change in the climate around the world will probably increase the floods in Plata Basin and the damages arising therefrom. However, drought is effective in some parts of the research area. Consequently; there is a water shortage, agriculture and livestock activities are damaged and there are disruptions in river transportation. Another factor threatening sustainable development in the basin is the loss of habitat caused by human interventions. Hidrovia Channel Project is another issue that has the potential to threaten sustainable development in the basin. Indeed, the opening of this channel in the basin; can further increase deforestation and habitat destruction.

Key Words: Rio de la Plata Basin, Sustainable Socioeconomic Development, Basin Management Plan, Transboundary Water, South America.

Giriş

Doğduğu andan itibaren insan ile çevre arasında bir etkileşim başlamaktadır. Bu etkileşimde insanlar, bir yandan içinde buldukları çevreden etkilenirken öte yandan da bilerek ya da bilmeyerek ona zarar verirler. Bu zararın boyutları; sanayileşme, kentleşme, fosil yakıtların kullanımı ve sürekli nüfus artışı ile daha da büyümüştür (Bilgili, 2017: 559). XX. yüzyılda, çevresel bozulmanın ve buna bağlı olarak çevreye ilişkin kaygıların artmasıyla, sürdürülebilirlik ve sürdürülebilir kalkınma kavramları ortaya atılmıştır (Yeni, 2014: 183).

Sürdürülebilirlik; bir toplumun, ekosistemin ya da sürekliliği olan herhangi bir sistemin işlerini kesintisiz, bozulmadan ya da sistemin hayati bağı olan ana kaynaklara aşırı yüklenmeden devam ettirebilme yeteneğidir (Karaman, 1996: 102). Kalkınma ise, bir ülkenin yapısal niteliklerinin olumlu yönde değişimidir. Kalkınma sürecinin; ekonomik, sosyal ve insani olmak üzere üç elemanı bulunmaktadır (Tolunay ve Akyol, 2006: 116).

Ancak bunlardan sadece ekonomik kalkınmaya odaklanması durumunda, sosyal yapı ve çevre üzerinde birtakım olumsuz etkiler meydana gelmektedir. Nitekim çoğu geleneksel toplumda gelişme sürecinde; ormanlar, su sistemleri ve balıkçılık tahrip edilmiştir. Gelişmekte olan ülkelerin genellikle kentsel alanlarıysa; kirlilik, düzensiz ulaşım, su ve alt yapı sistemleri yüzünden zarar

görmektedir. Eğer kontrol altına alınamazlarsa çevresel bozulmalar, gelişmeyle birlikte ortaya çıkan kazanımlara zarar verebilir ve hatta temel ekosistemin bile yıkılmasına sebep olabilir (Harris, 2000: 4).

Global düzeyde bu gerçeğin fark edilmesi üzerine 1983 yılında Birleşmiş Milletler (BM) tarafından Dünya Çevre ve Kalkınma Komisyonu (WCED) kurulmuştur (Özmehmet, 2012: 5). Bu komisyon, 1987 yılında “Bizim Ortak Geleceğimiz” adlı bir rapor hazırlamış ve bunda sürdürülebilir kalkınmanın tanımı şöyle yapılmıştır: Sürdürülebilir kalkınma, gelecek nesillerin kendi ihtiyaçlarını karşılama yeteneğini ellerinden almadan, şimdiki neslin ihtiyaçlarının karşılandığı bir kalkınma sürecidir (UN Secretary-General World Commission on Environment and Development, 1987: 24).

Sürdürülebilir kalkınma açısından Güney Amerika’daki Rio de la Plata Havzası’na bakıldığında, burada yaşayanların gelecek adına kaygı verici düzeyde olduğu görülmektedir. Zira bu akarsu havzasını paylaşan ülkeler, bir süredir çevresel açıdan büyük riskler taşıyan bir kalkınma çabası içindedirler.

Toplam 2.954.000 km²’lik bir yüz ölçümüne sahip olan Rio de la Plata Havzası; bu drenaj alanıyla Güney Amerika’nın %16,6’sını oluşturmaktadır. Buna göre Rio de la Plata, havza alanı bakımından, Amazon’dan sonra kıtanın ikinci büyük akarsuyudur. Nitekim nehrin havza alanının; %46,69’u Brezilya, %27,69’u Arjantin, %13,54’ü Paraguay, %8,3’ü Bolivya ve 3,78’i de Uruguay’da bulunmaktadır (Tablo 1, Şekil 1). Dolayısıyla Rio de la Plata, sınıraşan sular olarak tanımlanan, bir ülkeden doğarak akış aşağıda yer alan diğer ülke ya da ülkelere geçerek alıcı ortama deşarj olan, akarsulardan birisidir (Köle, 2017: 124). Sınıraşan sulardaysa yukarı kıyıdaş ülkenin; yarattığı kirliliğe, aşırı su tüketimine veya baraj yapımı gibi; suyun kalitesini ve miktarını etkileyen faaliyetlerine karşı aşağı kıyıdaş ülke/ülkelerin tepki göstermesi, görülen tipik anlaşmazlık sebeplerindedir (Maden, 2013: 25).

Tablo 1. Rio de la Plata Nehir Havzası’nda Toprağı Bulunan Ülkeler (2002)

Havza Ülkesi	Havza Ülkesindeki Yüzölçümü (km ²)	Havza %’si
Brezilya	1.379.300	46,69
Arjantin	817.900	27,69
Paraguay	400.100	13,54
Bolivya	245.100	8,30
Uruguay	111.600	3,78
Toplam	2.954.000	100,00

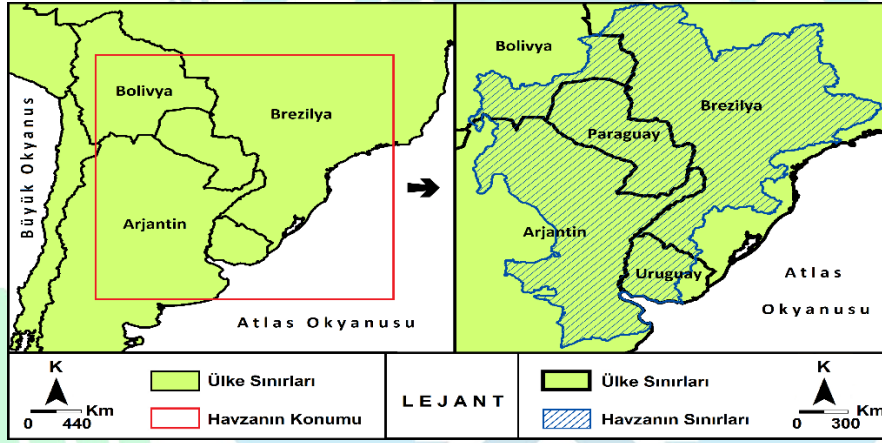
Kaynak: Wolf, 2002: 166.

Coğrafi Keşifler sırasında Rio de la Plata Halici’ne ilk ulaşan Avrupalılar, 1515 yılında Juan Diaz de Solis yönetimindeki İspanyol denizciler olmuştur. 1526 yılındaysa Sebastian Cabot komutasındaki bir keşif ekibi (Brawer, 1991: 87) La Plata Halici’nden başlayarak iç kısımlara doğru

3 yıl boyunca sürececek bir keşif yolculuğuna çıkmıştır. Bu yolculuk sırasında Parana ve Uruguay nehirlerini detaylı bir şekilde gezen ekip, günümüzde Paraguay'ın başkenti olan Asuncion'a kadar gitmiştir. Cabot'un burada Guarani Kızılderililerinden gümüşten mamul çeşitli süs eşyaları alması üzerine halice, "gümüş nehri" anlamına gelen, Rio de la Plata ismi verilmiştir (Oliveira vd., 2014).

Atlas Okyanusu'na açılan büyük bir akarsu ağızı olan Rio de la Plata'nın ana nehirleri; Parana ve Uruguay nehirleridir. Bunlara Parana Nehri'nin en büyük kolu olan Paraguay'ı da ilave etmek mümkündür (Şekil 2). Genel olarak Rio de la Plata Havzası'nı oluşturan bu akarsular, kaynağını Amazon Ormanları'nın güney ucundaki iki dağlık alandan almaktadır. Bunlardan ilki Güney Amerika'nın batısındaki And Dağları iken, diğeryse kıtanın doğusunda Atlas Okyanusu kıyısı boyunca uzanan Serra do Mar'dır.

Şekil 1. Rio de la Plata Havzası'nın Konumunu Gösterir Harita

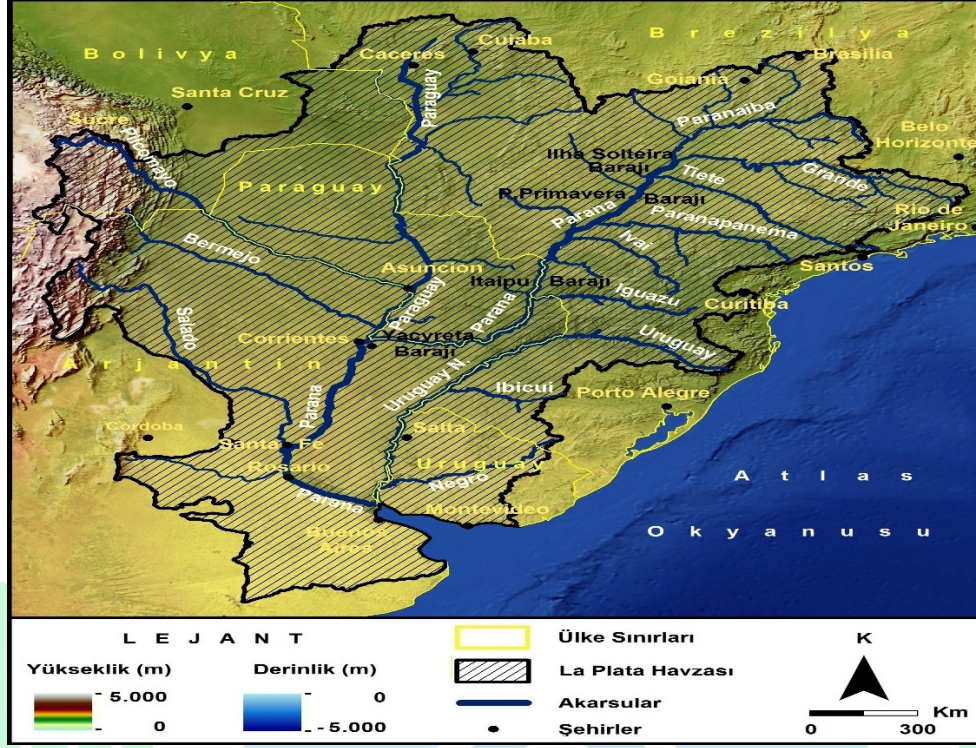

Sözü edilen nehirlerden Parana Nehri, Paranaiba ve Grande olmak üzere iki akarsuyun birleşmesiyle oluşur. Bunlardan Paranaiba, kaynağını Brezilya'nın Minas Gerais eyaletine bağlı bir belediyelik olan Rio Paranaiba'nın kuzeyinden alır. Buradan akışa geçen nehir, 430 km KB istikametinde aktıktan sonra GB'ye döner ve 140 km akarak Emborçaço Barajı'na gelir. Buradan yoluna devam eden nehir, batı yönünde 154 km aktıktan sonra Itumbiara-Furnas Barajı'nın ardındaki Brisas Gölü'ne ulaşır. Itumbiara-Furnas'tan sonra nehir, 76 km GB yönünde akarak Cachoeria Dourada Barajı'na ve bu barajdan sonra da GB yönünde 155 km akarak Sao Simao Barajı'na ulaşır. Bu barajdan sonra GB yönünde 165 km akışına devam eden nehir, Parana Nehri'ni oluşturan diğer kol olan Grande ile Ilha Solteira Barajı'nın ardındaki rezervuarda birleşir. Kaynağından bu baraja kadar Paranaiba'nın uzunluğu 1.120 km'dir.

Grande Nehri ise kaynağını, Brezilya'daki Mantiqueira Dağları üzerinde bulunan Itatiaia Milli Parkı'ndan almaktadır. Rio de Janeiro eyaletine bağlı bir şehir olan Itatiaia'nın yakınında bulunan ve 1937 yılında kurulan bu alan, Brezilya'nın ilk milli parkıdır ve Atlantik Orman Biyomu'nun önemli kalıntılarını içinde barındırmaktadır (ICMBIO, t.y.). Bu milli parktan itibaren nehir, KD yönünde 135

km yol aldıktan sonra KB'ye yönelmekte ve bu doğrultuda 688 km'lik akışı esnasında Mascarenhas de Moraes (Peixoto) Barajı'ndan geçmektedir. Bundan sonra batı yönünde 602 km yol alan akarsu, Estreito, Jaguará, Porto Colombia, Marimbondo ve Água Vermelha barajlarından geçerek nihayet Parana Nehri'ni oluşturan diğer kol olan Paranaíba ile Ilha Solteira Barajı'nın ardındaki rezervuarda birleşmektedir. Kaynağından bu baraja kadar Grande Nehri'nin uzunluğu, 1.425 km'dir.

Şekil 2. Rio de la Plata Havzası ve Çevresinin Fiziki Haritası

Parana Nehri üzerinde ve Brezilya'nın Sao Paulo eyaletine bağlı Ilha Solteira şehri yakınında bulunan Ilha Solteira Barajı'nın inşası, 1973 yılında tamamlanmıştır. 76 m yüksekliğe ve 5,6 km uzunluğa sahip olan bu barajın ardında 21,2 km³ depolama kapasitesine ve 1.195 km² yüzey alanına sahip olan bir göl meydana gelmiştir. Barajın hidroelektrik üretim kapasitesi ise 3.444 MW'dir (Global Energy Observatory, t.y. a).

Ilha Solteira Barajı'ndan sonra yoluna Parana adıyla devam eden nehir, GB yönünde 53 km aktıktan sonra Mühendis Souza Dias Barajı'na gelir. Nehir aynı zamanda bu barajın rezervuarında Tiete kolunu da almaktadır. 1969 yılında tamamlanan Mühendis Souza Dias Barajı, 53 m yüksekliğe ve 5.495 m uzunluğa sahiptir. Bu barajın ardında 3,353 km³ depolama kapasitesine ve 330 km² yüzey alanına sahip olan bir göl meydana gelmiştir. Barajın hidroelektrik üretim kapasitesi ise 1.551 MW'dir (Global Energy Observatory. t.y. b).

Bu barajdan sonra 151 km GB istikametinde akışına devam eden nehir, Mühendis Sergio Motta olarak da adlandırılan Porto Primavera Barajı'na gelir. Bu baraj, rezervuar hacmi bakımından

Parana Nehri üzerinde inşa edilen ikinci büyük su yapısıdır. Brezilya'da (Parana Nehri'nin Paranapanema ile birleşmesinden 30 km önce) nehrin ana yatağı üzerinde inşa edilen bu baraj, 1999 yılında tamamlanmıştır. 38 m yüksekliğinde ve 11.380 m uzunluğunda olan bu barajın ardında 21,8 km³ depolama kapasitesine ve 2.250 km² yüzey alanına sahip bir göl meydana gelmiştir. Barajın toplam hidroelektrik üretim kapasitesiyse 1.540 MW'dir (Brazilian Committee On Dams, 2009: 310-318). Ancak Porto Primavera Barajı'nın rezervuarı, dünyanın en kötü yabancı su bitkilerinden birisi olarak tanımlanan Hydrilla verticillata tarafından istila edilmiştir. Bu bitki; hidroelektrik üretimini, zirai sulamayı, içme suyunun depolanmasını ve nakledilmesini olumsuz bir şekilde etkilemektedir (NASA Earth Observatory, 2008).

Porto Primavera Barajı'ndan çıktıktan 35 km sonra Paranapanema kolunu alan nehir, GB yönünde akışına 208 km devam ederek Brezilya-Paraguay sınırına varır. Tam bu noktada Parana Nehri üzerinde, Paraguay'ın Saltos del Guaira kenti ile Brezilya'nın Guaira kenti arasında, geçmişte Sete Quedas olarak bilinen Yedi Şelaleler bulunmaktaydı. Guaira Şelaleleri olarak da bilinen bu doğa harikalarının bulunduğu alanda 1961 yılında Sete Quedas Milli Parkı kuruldu. Ancak 1973 yılında Brezilya ile Paraguay arasında Parana Nehri üzerinde Itaipu Binacional adını taşıyan ortak bir baraj ve hidroelektrik santral (HES) inşa etmek amacıyla Itaipu Antlaşması imzalandı. Bu kapsamda yapılan Itaipu Barajı'nın su tutmasıyla şelaleler sular altında kalınca, 1981 yılında milli park da ortadan kalkmış oldu (Ziober ve Zanirato, 2014: 60-61).

Brezilya-Paraguay sınırına vardıktan sonra iki ülke hududu boyunca akışına devam eden nehir, G-GB istikametinde 163 km yol aldıktan sonra Itaipu Barajı'na gelir. Bu baraj, 1973 yılında Brezilya ve Paraguay askeri hükümetleri arasında Parana Nehri üzerinde sadece havzada değil, aynı zamanda dünyadaki en büyük hidroelektrik santrallerinden birini yapmak üzere imzalanan Itaipu Antlaşması kapsamında inşa edilmiştir. Bu antlaşmaya göre, iki ülke arasında ortaklaşa çalışan bir kolektif güç şirketi olan Itaipu Binacional'ın kurulması, her ülkenin tesisin kapasitesinin %50'sine sahip olması ve antlaşmanın 50 yıl süreyle geçerli olması kararlaştırılmıştır (Nickson, 2010: 31-32).

1984 yılında tamamlanan Itaipu Barajı, 196 m yüksekliğe ve 7.760 m uzunluğa sahiptir. Bu barajın ardında 29 km³ depolama kapasitesine ve 1.350 km² yüzey alanına sahip olan büyük bir rezervuar meydana gelmiştir. Barajın toplam hidroelektrik üretim kapasitesiyse 14.000 MW'dir (Monteiro, t.y.). Buna göre 2021 yılı itibariyle Itaipu, Çin Halk Cumhuriyeti'ndeki Üç Boğaz'dan sonra kurulu güç açısından dünyanın ikinci en büyük HES'idir.

Brezilya için büyük bir öneme sahip olan Itaipu Barajı'nın HES'inde üretilen elektrik, 2010 yılı itibarıyla ülkenin toplam tüketiminin %19'unu karşılamaktaydı. Ayrıca bu barajın yapılmasına bağlı olarak Sao Paulo metropol alanı, endüstriyel açıdan hızla büyümüştür. Yine Itaipu

Antlaşması'nın şartlarına göre, her ülke tesisi kapasitesinin %50'sine sahip olmasına rağmen Paraguay, kendi enerji payının kullanılmayan %50'lik kısmını da Brezilya'nın devlet enerji şirketi olan, Eletrobras'a satmaktadır. Brezilya'ya büyük bir ekonomik avantaj sağlayan bu durum nedeniyle söz konusu ülke hükümeti, bu kârlı uygulamayı sürdürürebilmek için onlarca yıldır Paraguaylı siyasi ve ekonomik yetkilileri ödüllendirmektedir (Nickson, 2010: 31-32).

Itaipu Barajı'ndan 23 km sonra, İguazu Nehri'nin Parana'ya dâhil olduğu yerde, Brezilya-Paraguay sınırı biter ve bundan sonra nehir, Paraguay-Arjantin hududu boyunca akar. İki ülke sınırını GB yönünde 450 km boyunca çizerek bu kez de Paraguay ile Arjantin'in ortak sınırında bulunan ve iki ülkenin ortaklaşa yaptığı bir proje olan Yacyreta Barajı'na gelir.

Bu baraj, 1973 yılında iki ülke arasında imzalanan antlaşma kapsamında hidroelektrik projesini geliştirmek üzere inşa edilmiştir. 40 yıl süreyle geçerli olması kararlaştırılan antlaşmaya göre yine iki ülke arasında ortak bir güç şirketi olan Yacyreta Binational kurulmuştur (Nickson, 2010: 32). 1994 yılında tamamlanan 83 m yüksekliğindeki Yacyreta Barajı'nın ardında 21 km³ depolama kapasitesine ve 1.600 km² yüzey alanına sahip olan büyük bir göl meydana gelmiştir. Barajın toplam hidroelektrik üretim kapasitesi ise 3.100 MW'dir (Global Energy Observatory. t.y. c).

Ancak Yacyreta Projesi'nin oluşturduğu büyük rezervuar, nehrin kıyısında yaşayan insanlar için birtakım problemlere sebep olmuştur. Bunlardan en önemlisi, Paraguay'ın güney sınırında büyük bir şehir olan Encarnacion'un düşük konumlu bölgelerinin büyük ölçüde sular altında kalmasıdır (World Bank, 2004, 45-46). Aynı şekilde Arjantin'in Posadas şehri de bu barajın yapılmasından olumsuz bir şekilde etkilenmiştir (Scudder, 2005: 120).

Nepal ile birlikte kişi başına düşen en yüksek hidroelektrik enerji potansiyelinden birine sahip olan Paraguay'ın Parana üzerinde; Brezilya'yla ortaklaşa inşa ettiği Itaipu ve Arjantin'le ortaklaşa inşa ettiği Yacyreta barajları, bu ülkeyi dünyanın en büyük elektrik enerjisi ihracatçılarından birisi yapmıştır. Nitekim Tüm Latin Amerika'daki en düşük elektrik tüketen ülkelerden birisi olan Paraguay'ın 2007 yılında HES'lerden elde ettiği gelir, ülke ihracatının %18'ine tekabül etmekteydi (Nickson, 2010: 31).

Yacyreta Barajı'ndan sonra B-KB yönünde iki ülke sınırını 195 km daha çizen nehir, en büyük kolu olan Paraguay'ı aldığı yerde, tamamen Arjantin topraklarına geçer. Arjantin'e geçtikten sonra GB yönünde 585 km akan Parana Nehri, Santa Fe şehri yakınında son büyük kolu olan Salado'yu alarak güneye yönelir.

Santa Fe ve Rosario kentleri arasından itibaren Parana Deltası başlar. Kıyıya ulaşıncaya kadar 65 km genişliğe erişen bu delta içinde nehir, başta Parana Guazu ve Parana de las Palmas olmak üzere

çeşitli kollara ayrılır (Britannica, 2019). Arjantin'in başkenti Buenos Aires'in 32 km KD'sinde devasa ormanlık ve bataklık bir alan olan bu delta, aynı zamanda dünyanın en büyük kuş gözlem yerlerinden de biridir (USGS, 2000).

Salado'yu bünyesine aldıktan sonra güney yönünde 160 km akan nehir, Rosario şehrine ulaşmasına müteakiben GD'ye yönelerek 275 km boyunca yol alır ve Uruguay sınırına gelir. Burada Uruguay Nehri'yle birleşerek Rio de la Plata ya da Plata Nehri adını alan nehir, 25 km sonra Atlas Okyanusu kıyısındaki aynı ismi taşıyan büyük bir halice dökülür. Tüm bu yolculuk süresince Parana'nın toplam kat ettiği mesafe, daha uzun kol olan Grande'nin kaynağı başlangıç noktası olarak kabul edildiği takdirde, 3.848 km olmaktadır.

1.095.000 km² yüz ölçümüyle La Plata Havzası'nın en büyük nehri olan ve ortalama 2.700 m³/sn debisi bulunan Paraguay (Báez vd., 2014: 20) ise kaynağını, Brezilya'nın batısında bulunan Mato Grosso eyaletindeki Parecis Platosu'ndaki Alto Paraguai kasabası yakınlarından almaktadır. Buradan GB yönünde akışa geçen nehir, 230 km sonra Barra do Bugres şehrine gelir. Bundan sonra güney istikametinde 60 km yol alan nehir, tekrar GB'ye yönelerek 210 km boyunca menderesler çizerek akar ve Caceres şehrine ulaşır. Caceres'ten sonra 100 km daha GB yönünde akan nehir, GD'ye yönelerek 175 km yol alır. Bundan sonra tekrar GB'ye yönelen nehir, 110 km daha yol alarak Brezilya-Bolivya sınırına gelir.

Buradan tekrar GD'ye yönelerek Brezilya içinde 115 km akan nehir, yine GB istikametine yönelerek 150 km daha yol alır. Böylece Brezilya'nın Bolivya sınırında yer alan Corumba şehrine ulaşan nehir, burada Bolivya'daki Caceres Gölü'nden gelen kolu bünyesine alır. Corumba'dan sonra tekrar Brezilya sınırında GD yönünde 70 km akan nehir, buradan yine GB istikametine yönelerek 135 km yol alır ve tekrar Brezilya-Bolivya sınırına gelir.

Brezilya-Bolivya sınırını GB istikametinde 48 km çizen Paraguay Nehri, bu kez de Brezilya-Paraguay hududuna gelir. İki ülke sınırını G-GD istikametinde 328 km boyunca çizdikten sonra nehir, Paraguay içinde akmaya başlar. Paraguay'ın orta kesimini kuzeyden güneye 534 km boyunca kat eden nehir, ülkenin Arjantin sınırında yer alan ve aynı zamanda da başkenti olan Asuncion'a ulaşır. Bundan sonra Paraguay-Arjantin sınırı boyunca akışına devam eden nehir, iki ülke hududunu GB yönünde 375 km çizerek Paraguay'ın Arjantin'le olan güney sınırı boyunca akmakta olan Parana Nehri'ne dâhil olur. Buna göre kaynağından Parana Nehri'ne ulaşınca kadar bu akarsuyun uzunluğu, 2.640 km'dir. Parana Nehri, Paraguay Nehri'yle birleştikten sonra Rio de la Plata Halici'ne ulaşmak için 1.045 km daha yol kat eder.

Paraguay Nehri üzerinde diğer büyük akarsularından farklı olarak, hidroelektrik enerji üretimi amacıyla baraj inşa edilmemiştir. Çünkü birer kara ülkesi olan Paraguay ve Bolivya, bu su yolu

vasıtasıyla Atlas Okyanusu'yla olan denizcilik ve ticari faaliyetlerini yürütmektedir (MCIA, 2015: 6). Nitekim Paraguay'da Asuncion ile Concepcion ve Arjantin'deyse Formosa gibi önemli şehirlerin ulaşımı, bu nehir üzerinden yapılmaktadır.

Ayrıca Paraguay Nehri Havzası'nın yukarı bölümünde dünyanın en büyük tropikal sulak alanı olan Pantanal yer almaktadır. Güney Amerika Kıtası'nın merkezindeki konumu nedeniyle bu sulak alanda, bitki ve hayvan biyoçeşitliliği oldukça fazladır. Bu nedenle söz konusu alan, 2000 yılında UNESCO'nun Dünya Mirası Listesi'ne dâhil edilmiştir (UNESCO-WHC, 2000). Bolivya, Brezilya ve Paraguay olmak üzere üç ülke tarafından paylaşılan bu sulak alan, yaklaşık 170.000 km²'lik bir yüz ölçüme sahiptir. Ekimden mart ayına kadar sel suları tarafından dev bir rezervuar gibi doldurulan Pantanal'daki sular, nisan ve eylül ayları arasındaysa yavaşça boşalmaktadır. Böylece çevresinde yaşayan milyonlarca insan için Pantanal; ideal bir su ortamı, besin yenilenmesi ve sel kontrolü sağlamaktadır. Ayrıca sözü edilen sulak alan; teknelerin gezinebileceği bir nehir akışı, yeraltı suyu şarjı ve sel sularının düzenlenmesi gibi; milyonlarca insanın yaşamı için bir dizi vazgeçilmez faydalar da sağlamaktadır. Bunlardan başka Pantanal, sığır çiftliğinden soya üretimine ve turizme kadar pek çok ekonomik faaliyetin de merkezi durumundadır (WWF, t.y.).

Rio de la Plata'yı oluşturan ikinci bir akarsu olan Uruguay Nehri'ye kaynağını, Brezilya'nın güneyinde Atlas Okyanusu'na paralel bir şekilde uzanan bir sıradağ olan Serra do Mar'dan almaktadır. Burada Canoas ve Pelotas adındaki iki akarsuyun birleşmesiyle oluşan Uruguay Nehri, B-KB istikametinde 492 km aktıktan sonra Brezilya-Arjantin sınırına gelir. Bundan sonra iki ülke hududunu GB istikametinde çizmeye başlayan nehir, sınırı çizmeye başladıktan 586 km sonra İbicui adlı kolunu alır. İbicui'yle birleştikten sonra 127 km daha iki ülke sınırını GB istikametinde çizen nehir, Brezilya-Arjantin-Uruguay sınırlarının kesişim noktasına gelir. Bundan sonra Rio de la Plata'ya ulaşmaya kadar nehir, 495 km boyunca G-GB istikametinde Uruguay-Arjantin sınırını çizer. Halice ulaşmadan 60 km önce nehre, en büyük kolu olan, Negro katılır. Buna göre Canoas ve Pelotas'ın birleşme yerinden Rio de la Plata'ya ulaşmaya kadar Uruguay Nehri, toplam 1.700 km'lik yol kat etmektedir.

Parana Nehri, taşıdığı materyalleri Atlas Okyanusu kıyısındaki Rio de la Plata Halici'ne boşaltmaktadır. Bu halice giren tatlı suyun $\frac{3}{4}$ 'ünü Parana, geri kalanıysa Uruguay Nehri karşılamaktadır. Sağanak yağışlı dönemlerde tarım alanlarından Parana Nehri'ne karışan kahverengi sediment yükler, bu akarsuyun rengini de etkilemektedir. Ayrıca bu lokasyonda çamurlu suyun yıl içindeki görünümü, havzanın iklim özelliklerine göre de değişiklik göstermektedir (NASA Earth Observatory, 2012).

Rio de la Plata'nın Atlas Okyanusu'na döküldüğü ağız kısmından batıdaki And Dağları'na kadar uzanan alanda Pampa olarak adlandırılan oldukça düz ve verimli bir otlak sahası bulunmaktadır (LACGEO, 2019). Yaklaşık 700.000 km²'lik bir alan kaplayan bu otlakların 2/3'ü Arjantin'de, geri kalanıysa Uruguay ve Brezilya sınırları içinde yer almaktadır (Krapovickas, Di Giacomo, 1998: 47). Aynı zamanda Pampa'nın Arjantin'de kalan kısmı, Güney Amerika'nın tahıl ambarı durumundadır (Ertek, 1991: 33).

Bundan başka havza içinden yeraltı suyu sistemine sızan sular, dünyanın en büyük tatlı su rezervuarlarından birisi olarak olan, Guarani Akifer Sistemi için de şarj sağlamaktadır (Sindico, 2018: 49). Bu akifer sistemi, Arjantin, Brezilya, Paraguay ve Uruguay olmak üzere dört ülke toprakları boyunca uzanmaktadır (Wendland vd., 2004: 181).

Parana Nehri üzerinde deniz ticaret gemileri yolculuk yapabilmektedir. Bu nedenle, ağız kısmından 900 km kara içinde bulunan Corrientes şehrinde, Parana'ya ait veriler, 1904 yılından beri günlük olarak ölçülmektedir (Mauas vd., 2010: 4). Yapılan rasatlara göre Parana Nehri, yaklaşık 16.000 m³/sn'lik bir debiye sahiptir. Bu nedenle Parana'nın özellikle Brezilya tarafında kalan kısmında yoğun ölçüde hidroelektrik üretilmektedir (Minello vd., 2009: 862).

Buraya kadar anlatılanlardan da anlaşılacağı üzere Rio de la Plata, drenaj alanı bakımından Amazon'dan sonra Güney Amerika'nın ikinci büyük nehridir ve aynı zamanda da sınıraşan akarsudur. Ancak küresel çapta iklimde değişimlerin yaşandığı bir dönemde bu devasa nehir havzasında paydaş ülkeler tarafından çevresel açıdan birtakım riskler taşıyan ekonomik kalkınma planları ya gerçekleştirilmiş ya da gerçekleştirilmek istenmektedir. İşte bu çalışma da söz konusu akarsu havzasında sürdürülebilir sosyoekonomik kalkınmayı tehdit eden veya edebilecek unsurların neler olduğunun tespiti ve bunlara ilişkin çözüm önerilerinin getirilmesi amaçlanmıştır.

Materyal ve Yöntem

Araştırmaya önce söz konusu akarsu havzasının konumunu gösteren bir haritanın ArcMap10.1 ortamında, The World Bank'in "Major River Basins of the World" veri tabanından alınan vektörel veriler kullanılmak suretiyle, hazırlanmasıyla başlanmıştır (Şekil 1). Bundan sonra yine aynı programla Rio de la Plata Havzası ve bu havzanın çevresini gösteren bir fiziki harita daha hazırlanmıştır (Şekil 2). Bu haritanın çizimindeyse Natural Earth'ün "1:50m Natural Earth I" veri tabanından alınan raster verilerden yararlanılmıştır. Bu haritalar vasıtasıyla çalışmaya hem görsellik katılmış hem de söz konusu akarsu sistemine ilişkin bilgiler doğru bir şekilde verilmeye çalışılmıştır.

Ardından literatür taraması yapılarak konuyla ilgili hazırlanan; rapor, makale, kitap, dergi ve diğer kaynaklar temin edilmiştir. Bunlardan Rio de la Plata Havzası'nda; hangi ülkenin ne kadar

toprağı bulunduğu, nehrin kolları, nehrin kolları üzerinde inşa edilen ve edilmek istenen önemli su yapıları, beşeri müdahalelerin havzanın ekosistemi üzerindeki etkilerinin neler olduğu ve bu yüzden gelecekte ne gibi sorunlar yaşanabileceği gibi birtakım bilgilere ulaşılmıştır. Daha sonra tüm bu veriler metin analizi yöntemiyle gözden geçirilerek nehir havzasında sürdürülebilir sosyoekonomik kalkınmayı tehdit eden veya edebilecek unsurlar ve bunlara ilişkin çözüm önerileri sentez yöntemiyle ortaya konulmuştur.

Bulgular

Rio de la Plata Havzası'nda sürdürülebilir sosyoekonomik kalkınmayı tehdit eden veya edebilecek unsurların neler olduğunu ortaya koymak amacıyla hazırlanan bu çalışmadan elde edilen bulgular şunlardır:

Havzadaki sorunlardan ilki, ormansızlaşmadır. Bu soruna sebep olan en önemli faktörse, tarım alanlarının genişlemesidir. Nitekim Parana Nehri'nin yukarı havzasında ormandan temizlenen birçok alanda ihracat için soya fasulyesi ve yakıt alkolü üretimi için şeker kamışı yetiştirilmektedir. Aynı şekilde Paraguay Nehir Havzası'nda da tarla ve otlakları artırmak için oldukça geniş ormanlık alan ortadan kaldırılmıştır (Cordeiro, 1999: 152).

Tarım alanlarındaki genişleme yüzünden 1960 yılından itibaren özellikle Brezilya'daki bazı ormanlık alanlardan geriye sadece %5'lik bir kısmı kalmıştır. Yine bu ülkenin Sao Paulo eyaletinde daha öncesinde %58'lik bir alan kaplayan ormanlık alanlar, XX. yüzyılın sonunda %8'e kadar düşmüştür. Aynı şekilde 1945 yılında Paraguay'ın doğusunda %55'lik bir yüz ölçüme sahip olan orman arazisiyse, 1990 yılına gelindiğinde sadece %15'lik bir alan kaplar hale gelmiştir (FAO, 2016: 11).

Ormansızlaşmadan etkilenen bir diğer yer de, dünyanın en büyük tropikal sulak alanı olan ve bulunduğu bölgenin ekonomisine önemli katkılar sağlayan, Pantanal'dır. Nitekim mevcut tahribata karşı herhangi bir önlem alınmadığı takdirde buradaki doğal bitki örtüsünün, 2050 yılına kadar tamamen ortadan kalkacağı tahmin edilmektedir (WWF, t.y.). Ayrıca kökleri kozmetik endüstrisinde kullanılan Pfaffia bitkisinin kontrolsüz bir şekilde sökülmesi de havzada çevresel açıdan kaygı veren bir diğer husustur (Agostinho vd., 2000: 113).

Plata Havzası'nda ormanlık alanlara verilen zararların, sel ve taşkınlar başta olmak üzere, birçok probleme sebep olma riski bulunmaktadır. Nitekim ormanların; su ve su kaynaklarını koruyucu, toprak koruma fonksiyonundan ötürü de suyu depolayıcı, su rejimini düzenleyici, suyu nitelik ve nicelik olarak iyileştirici, sel ve taşkın önleyici olmak üzere pek çok faydası vardır (Mızraklı vd., 2008: 50).

Ormansızlaşma sonucunda ortaya çıkan sorunlardan bir diğeri de havzada erozyonun etkisini gittikçe artırmasıdır. Bu durum sadece ekili-dikili alanların ve meraların veriminin azalmasına değil, aynı zamanda rezervuarlarda ve su yollarında tortulaşmanın artmasına da sebep olmaktadır. Nitekim Parana Nehri Havzası'nda en büyük sedimantasyon, Itumbiara ve Itaipu rezervuarlarında meydana gelmektedir. Yine tortulaşma yüzünden bazı bölgelerde nehirlerin taşıma kapasitesi önemli ölçüde azalmış ve bu da Plata Nehri'ndeki tarama maliyetlerinin artmasına sebep olmuştur (Cordeiro, 1999: 150-151).

Plata Havzası'ndaki sürdürülebilir sosyoekonomik kalkınmayı tehdit eden unsurlardan ikincisiyse, su ve toprak kirliliğidir. Bunda havzadaki hızla büyüyen şehirlerin birçoğunda altyapının yetersiz olması, kötü konumlandırılmış ve yeterli arıtma tesisine sahip olmayan sanayi alanlarından kirleticilerin alıcı ortama salınması (Cordeiro, 1999: 152), gübre ve pestisit gibi tarım alanlarında yoğun bir şekilde kullanılan kimyasalların akarsu sistemine karışması etkilidir (Agostinho vd., 2000: 90). Bunların bir sonucu olarak daha Parana Nehri'ni oluşturan Grande ile Paranaíba'nın birleştiği Ilha Solteira Barajı'nın ardındaki rezervuarda, metal konsantrasyonunun oldukça yüksek olduğu tespit edilmiştir. Nitekim yapılan bir araştırma, bu rezervuardaki metal oranının izin verilen maruz kalma limitinin çok üzerinde olduğunu ortaya koymuştur (Minello vd., 2009: 862).

Yine Paraguay Nehri Havzası'nın yukarı bölümünde yer alan Pantanal da agrokimyasalların yoğun kullanımından kaynaklanan kirliliğe maruz kalmaktadır. Ayrıca bu doğal alan, nehir sistemine kentsel ve endüstriyel alanlardan yapılan deşarjlardan ve tehlikeli kimyasallardan, özellikle de altın madenciliğinde kullanılan büyük miktarlardaki cıva boşaltımından, olumsuz bir şekilde etkilenmektedir (Cordeiro, 1999: 157).

Bu şekilde daha kaynak bölgesinde iken havzaya dâhil olmaya başlayan kirleticiler, nehrin ağız kısmına ulaşıncaya kadar önemli ölçüde artmaktadır. Nihayet havzanın ağız kısmında bulunan ve aynı zamanda da Güney Amerika Kıtası'nın ikinci büyük kenti olan Buenos Aires'te kanalizasyonların yanı sıra; tabakhane, mezbahalar, kimya, petrokimya ve metal kaplama prosesleri gibi endüstriyel faaliyetler neticesinde ortaya çıkan kirleticiler de Rio de la Plata'ya salınmaktadır (Natale, 2005: 3).

Konuyla ilgili Parana Deltası'nda yapılan ölçümlere göre sulardan alınan örneklerde çinko (Zn), bakır (Cu) ve krom (Cr) 1,6 ilâ 4,9 kat daha yüksekken; tortulardan alınan örneklerdeyse Cr 1,8 ilâ 3,6 ve mutajenik ve yüksek derecede etkili bir kanserojen olan benzo[a]piren seviyesi ise 2,8 ilâ 5,6 kat daha yüksek çıkmıştır. Bu konsantrasyon değerleri, sudaki yaşamın korunması için önerilen seviyenin çok üzerindedir (Cataldo vd., 2001: 379).

Plata Havzası'ndaki sorunlardan üçüncüsüye, zaman zaman yaşanan sel ve taşkınlardır. Nitekim havzanın başlıca akarsuyu olan Parana Nehri'nde 1905, 1983, 1992 ve 1998 yıllarında oldukça büyük seller meydana gelmiştir. Bu afetlerin oluşmasında; El Nino Güney Salınımı, Kuzey Atlantik Salınımı, Güney Atlantik Konverjans Zonu ve Pasifik Okyanusu üzerinde meydana gelen atmosferik koşullar başlıca etkindir. Bundan başka havzaya yapılan beşeri müdahaleler ve topoğrafik şartlar da sellerin etkisini artıran diğer hususlardır (Antico vd., 2016: 3785). Yine Parana Nehri'nin Brezilya topraklarındaki son el değmemiş kısmında yer alan; Ivinheima, Ivai, Amambai ve Piquiri gibi düzenlenmemiş birkaç akarsudan su girişi de barajların deşarj kontrolünü olumsuz bir şekilde etkilemektedir (Agostinho vd., 2000: 112).

Havzada yaşanan seller içinde en kötüsü, 1982 ve 1983 yıllarındaki El Nino etkinliği sırasında meydana gelmiştir. Nitekim 1982 yılının kasım ayından itibaren başlayan ve 8 ay boyunca devam eden yağışlarla beslenerek büyüyen sel; Peru, Ekvador, Bolivya, Arjantin, Brezilya ve Paraguay gibi Güney Amerika ülkelerini etkisi altına almıştır. Milyarlarca Amerikan Doları (USD) tutan hasarın meydana geldiği bu afette binlerce insan, hastalık ve açlık tehdidiyle karşı karşıya kalmıştır (Schumacher, 1983). Ayrıca bu selde Paraguay, Brezilya, Arjantin ve Bolivya'da 170 kişi hayatını kaybederken 600.000'den fazla kişi de yerini değiştirmek zorunda kalmıştır (Davies, 2014).

Bu seller yüzünden, taşkın alanında kalan Itaipu ve Porto Primavera rezervuarları arasındaki segmentte, düşük eğim nedeniyle nehrin yatağında büyük kum tortuları birikmiş ve içinde küçük adaların da olduğu geniş örgülü bir kanal ağı meydana gelmiştir (Agostinho vd., 2000: 90). Bu da hem rezervuarların ömrünün kısalmasına ve hem de nehir ulaşımının olumsuz bir şekilde etkilenmesine sebep olmuştur.

Ayrıca son yıllarda dünya çapında iklimde yaşanan değişiklikler neticesinde sel olaylarının ve bunların insan yaşamında sebep olduğu; ekonomik, sosyal ve çevresel etkiler ve kayıplar, daha belirgin bir şekilde görülmeye başlanmıştır (UNECE, 2009: 17). Bu da ekonomik büyümenin doğal çevrenin aleyhine olacak şekilde gerçekleştirildiği havzadaki sel ve taşkınlar ile bunların sebep olduğu kayıpları, muhtemelen daha da artıracaktır.

Araştırma sahasındaki sürdürülebilir sosyoekonomik kalkınmayı tehdit eden unsurlardan dördüncüsüye, havzanın kimi yerlerinde daha belirgin olarak görülen kuraklıklardır. Nitekim kurak mevsimde Paraguay Nehri'nin seviyesi azalmakta ve bu da sadece akarsuda ulaşımın sorunlarının görülmesine değil, aynı zamanda nehir çevresindeki tarım ve hayvancılığın da olumsuz bir şekilde etkilenmesine sebep olmaktadır. Dahası kurak dönemde Arjantin ve Paraguay'da bu akarsuyun çevresinde içme suyu sıkıntısı da görülmektedir. Özellikle Paraguay Nehri'nin bir kolu olan

Pilcomayo'nun çevresi, kuraklığın belirgin bir şekilde hissedildiği yerlerdendir (Báez vd., 2014: 20-25).

Havzayı etkileyen kuraklıklardan en şiddetlisi, 2008 yılında başlamış ve 2009 yılında zirveye ulaşmıştır. Son 100 yılın en kötüsü olarak kabul edilen bu kuraklıktan dünyanın en verimli yerlerinden birisi olarak kabul edilen Pampa Bölgesi'nin tamamı olumsuz bir şekilde etkilenmiştir. Tahıl ve et üretiminde keskin bir düşüşe sebep olan bu afet yüzünden Arjantin başta olmak üzere Pampa'da toprağı bulunan Uruguay ve Brezilya'da büyük ekonomik kayıplar meydana gelmiştir (Valente, 2009).

Pilcomayo Nehri Havzası'ndaki kuraklığa, yağmur mevsiminin 3 aylık süreyle (ocaktan marta kadar) sınırlı olmasından kaynaklanmaktadır. Bu kısa sürede yeterince yağış düşmediğindeyse, tüm yıl çok kurak bir şekilde geçmekte ve bu da havzada yaşayan canlılar için yıkıcı sonuçlara sebep olmaktadır. Yağış çok düştüğündeyse nehir, eğimin de tesiriyle çok yüksek miktarda tortu (yılıda yaklaşık 140 milyon ton) taşımaktadır. Bu tortu, sadece nehir yatağında tıkanıklıklara yol açmakla kalmamakta, aynı zamanda taşarak çevreye de yayılmaktadır. Dolayısıyla morfolojik unsurlar ve yağış şartları göz önünde bulundurulduğunda, nehrin kurak dönemler için rehabilite edilmesinin oldukça zor olduğunu söylemek mümkündür (Sidder, 2016).

Araştırma sahasındaki sürdürülebilir sosyoekonomik kalkınmayı tehdit etme potansiyeli bulunan konulardan beşinciye havza ülkeleri tarafından geliştirilen Hidrovia Kanal Projesi'dir. Bu projenin amacı, Parana ve onun en büyük kolu olan Paraguay Nehri'nin yıl boyunca mavnaların ulaşımına izin veren bir nakliye kanalına dönüştürülmesidir.

Bu proje, Uruguay'ın Rio de la Plata'nın ağız kısmında bulunan Nueva Palmira şehrinden, Parana-Paraguay nehir sistemi vasıtasıyla, Brezilya'nın Paraguay Nehri üzerinde bulunan Caceres şehrine kadar 3.440 km'lik uzunluğun mavnalar tarafından yıl boyunca kullanılabilmesini sağlayacaktır. Halen 100 m uzunluğunda olan gemiler, sadece Corrientes şehrine kadar olan, ilk 453 km'lik kısımda yolculuk yapabilmektedir. Daha sonrasında yüklerin, Asuncion'a ulaştırılmaya kadar, dar boğazlar sebebiyle mavnalar arasında tekrar tekrar yüklenip boşaltılması gerekmektedir. Ayrıca navigasyon, özellikle Corrientes'in yukarısında, kurak sezon boyunca düşük akışlar yüzünden sıklıkla askıya alınmaktadır (Hughes ve Huszar, 1997: 4).

Söz konusu proje, özellikle Güney Amerika'nın merkezinde karalar tarafından kuşatılmış birer ülke olan, Paraguay ve Bolivya'nın Atlas Okyanusu'na su yolu bağlantısını sağlayacak olması açısından önemlidir (Agostinho vd., 2000: 90).

Hidrovia'yı gerçekleştirmek için; kıvrımları ortadan kaldırma, ada ve adacıkları yok etme, kaya sökme, tarama suretiyle nehir kanalını derinleştirme ve kıyısal bitki örtüsünü ortadan kaldırmak suretiyle kanalı genişletme gibi nehir sistemi üzerinde pek çok değişiklik yapılması gerekmektedir. Ayrıca bundan dünyanın en büyük tropikal sulak alanı olan Pantanal da olumsuz bir şekilde etkilenecektir. Çünkü Paraguay Nehri'ndeki kanal açma girişiminin sulak alanlarda daralmaya ve biyolojik çeşitlilikte kayıplara sebep olması beklenmektedir. Çevreye vereceği birtakım zararlar nedeniyle; çevresel, sosyal ve yerli hakları konusunda faaliyet gösteren; sivil toplum kuruluşları, söz konusu projenin iptalini istemektedir (International Rivers, t.y.).

Ancak Dünya Bankası tarafından hazırlanan bir rapora göre karayolu taşımacılığına oranla su yolu taşımacılığının çok verimli bir ulaşım şekli olduğu ve bu yolla kanalın yılda yaklaşık 11,9 milyon ton karbondioksit (CO₂) salınımını önleyerek iklim değişikliği üzerinde olumlu bir etkide bulunacağı belirtilmiştir. Fakat yine aynı raporda kanal açılmasına bağlı olarak arazi kullanımında meydana gelecek değişimlerin; ormansızlaşma, orman yangınları ve habitat parçalanmasında artışlara sebep olmak gibi dolaylı ve kümülatif sonuçlarının da olabileceğine değinilmiştir (World Bank Sustainable Development Department, 2010: 54-58).

Araştırma sahasındaki sürdürülebilir sosyoekonomik kalkınmayı tehdit etme potansiyeli bulunan konulardan altıncısıysa, küresel ısınmadır. Nitekim meteoroloji verileri incelendiğinde Plata Havzası'ndaki bölgesel yağışlarda bir artış eğilimi olduğu ve kısa vadeli aşırı yağışların da daha sık meydana geldiği görülmektedir. İklim değişikliğine karşı kırılganlığı artıran bu durum, El Nino etkinliğiyle birleştiğindeyse, Parana Nehri'nin orta ve alt havzasında büyük sel ve taşkınlar yaşanmaktadır (Barros vd., 2005: 8).

Bundan başka küresel ısınmanın bir sonucu olarak deniz seviyesi yükseldikçe, Plata Nehri kıyısındaki bölgeler de daha fazla risk altına girecektir. Zira 15 Nisan 1940 tarihinde Buenos Aires sahilinde kaydedilen fırtına dalgası yüksekliği, ortalama deniz seviyesinin 3,9 m üzerinde gerçekleşmiştir. Buna göre iklimde yaşanan değişime bağlı olarak ortalama deniz seviyesi 1 m yükseldiği takdirde, Buenos Aires metropolünün bugünkü deniz seviyesinden 5 m yüksekliğe kadar olan alanlar, fırtınaların tehdidinde maruz kalacaktır. Dolayısıyla Buenos Aires metropol bölgesinin kıyı bölgelerindeki iklim değişikliği riski değerlendirilecek olursa, bunun sel baskınlarından ziyade fırtına dalgalarının iç bölgelere erişiminden kaynaklanacağını söylemek mümkündür. Günümüzde fırtına dalgalanmalarına daha çok maruz kalan alanlarsa, şehrin GD'sindeki Büyük Buenos Aires kıyıları, Tigre şehrinin bir kısmı ve Samborombon Körfezi kıyılarıdır (AIACC, 2005: x-10).

Nitekim Arjantin'in Buenos Aires eyaleti kıyısında yer alan Samborombon Körfezi'nde 1971-2005 yılları arasındaki dönemi kapsayan bir çalışma, D ve DGD yönlerinden yayılan dalgaların;

görülme sıklığında, yüksekliğinde ve süresinde bir artış eğilimi olduğunu göstermiştir. Bu durum, adı geçen körfezde dalga erozyonunun artmasına sebep olmaktadır (Codignotto vd., 2012: 110).

Ayrıca Parana Deltası'nda geçmişte kötü düşük arazilerin işgalinden kaçınılırken bu stratejinin de yavaş yavaş göz ardı edilmeye başlandığı görülmektedir. Bu durum devam ettiği takdirde, burası da sel baskınlarına maruz kalma riski taşıyan yerlerden birisi olacaktır (AIACC, 2005: x-xi).

Araştırma sahasındaki sürdürülebilir sosyoekonomik kalkınmayı tehdit etme potansiyeli bulunan konulardan bir diğeri de havzanın iki baskın ülkesi olan Brezilya ile Arjantin arasında yaşanan tarihsel süreçtir. Sorunun daha iyi anlaşılması açısından iki ülke arasında yaşanan ilişkilere kısaca değinmek yerinde olacaktır:

Arjantin ve Brezilya arasındaki gerilimler, bu ülkelerin sömürge oldukları döneme kadar uzanmaktadır. Zira XVIII. yüzyıl boyunca İspanya ve Portekiz, Güney Amerika yüzünden birbiri ile mücadele etmişler ve yaşanan bu çekişmeyi XIX. yüzyılda bağımsız olduktan sonra Arjantin ve Brezilya, birer tarihi miras olarak devam ettirmiştir. Nitekim XIX. yüzyılın ilk çeyreğinde Rio de la Plata Havzası'nda yer alan eski İspanyol ve Portekiz sömürgeleri, bağımsız olduktan sonra toprak kazanmak ve nehir sisteminde daha fazla navigasyon hakkına sahip olmak için savaşlar yapmıştır. Bunlara; Arjantin Sivil Savaşları, Cisplatine olarak bilinen (1825-1828) Arjantin-Brezilya Savaşı, Platin Savaşları (1851-1852) ve Paraguay Savaşı (1864-1870) örnek olarak gösterilebilir (Oliveira vd., 2014).

Arjantin ve Brezilya ilişkilerini; 1822-1978 yılları arasında güvensizlik ve uzaklaşma, 1979-1990 yılları arasında güvensizlik ve yakınlaşma, 1991-2003 yılları arasındaysa iş birliği ve gerginlik olmak üzere üç döneme ayırmak mümkündür (Mariano, 2013: 119).

Bu dönemlerden ilkinde giren 1960'lı yıllarda Brezilya ve Arjantin arasındaki en önemli sorun, Parana Havzası'ndaki su kaynaklarının kontrol edilmesidir. Nitekim Brezilya'nın Paraguay ile 1966 yılında iki ülke hududu boyunca akan Parana Nehri üzerinde, bu akarsuyun Arjantin ile Paraguay arasında sınır oluşturmaya başlamasından 22 km önce, Itaipu Barajı'nın ve HES'inin inşasına karar vermesiyle iki ülke ilişkileri gerilmiştir (Ochieng vd., 2013: 320).

Müzakerelerden dışlanmaktan korkan ve aynı zamanda da güç dengesinin Brezilya lehine değiştiğini gören Arjantin, Parana üzerinde ve Itaipu'nun aşağısında, kendisinin Paraguay'la birlikte gerçekleştirmek istediği Corpus Projesi'nin engelleneceğini ileri sürerek Itaipu Barajı'nın yapılmasına karşı çıkmıştır. Bu durum yüzünden Brezilya ve Paraguay da söz konusu baraj projesini gerçekleştirememiştir (Pereira, 1974: 70).

İlişkilerde yaşanan bu tıkanmayı aşmak için; Arjantin, Brezilya ve Paraguay; yoğun ve tartışmalı geçen diplomatik görüşmelere başlamış ve nihayet 1979 yılında Parana Nehri üzerinde yapılacak projeler konusunda uzlaşabilmişlerdir. Buna göre adı geçen devletler, iki projenin de gerçekleştirilmesinde herhangi bir sakınca olmadığını kabul eden, Itaipu-Corpus Çok Taraflı Teknik İş Birliği Antlaşması'nı imzalamıştır (Silva, 2017: 152).

Bu olay, yıllardır süren Arjantin ve Brezilya arasındaki güç mücadelesinin barış yoluyla çözümlenmesini sağladığı gibi yeni iş birliği anlaşmalarının da önünü açmıştır. Nitekim bundan sonra Arjantin ve Paraguay arasında, Itaipu'nun aşağı kesiminde, Yacyreta Barajı yapılmıştır. Ardından da havza ülkelerinin müşterek bir projesi olan Hidrovia Kanalı'nın planları hazırlanmaya başlamıştır (Agostinho vd., 2000, 90). Günümüzdeyse bu rekabet, iki ülke arasındaki iş birliğine rağmen, devam etmektedir (Mariano, 2013: 121).

Araştırma sahasındaki sürdürülebilir sosyoekonomik kalkınmayı tehdit etme potansiyeli bulunan konulardan bir diğeri de yaban hayatı için habitat kaybıdır (Cordeiro, 1999: 150). Nitekim buraya kadar anlatılanlardan da anlaşılacağı üzere beşeri müdahaleler neticesinde meydana gelen; su ve toprak kirliliği, ormanlık alanların tahribi ve inşa edilen barajlar, Plata Havzası'ndaki yabanıl canlıların doğal yaşam alanlarına büyük ölçüde zarar vermiştir. Ayrıca Hidrovia Kanal Projesi ile bu zararın boyutları, muhtemelen daha da artacaktır. Ve doğaya verilen bu büyük tahribattan nihayetinde yine havzada yaşayan insanlar zarar görecektir.

Zira insan etkinlikleriyle; bitki, hayvan ve mikroorganizma gibi yabanıl canlıların yaşama ortamları işgal edilmekte, değiştirilmekte, bölünmekte, daha küçük parçalara ayrılmakta ya da daraltılmaktadır. Bu durum yüzünden önce irili ufaklı habitat adacıkları oluşmakta; ilgili habitatta bulunan tür çeşitliliği azalmakta; her bir türün birey sayıları ve bolluk dereceleri düşmekte; habitat parçacıkları arasındaki uzaklıklar arttığı için türün yayılma ve dolaşma şansı kaybolmakta, hedef tür yırtıcıları tarafından daha çok ve daha kolaylıkla avlanmakta; soy-içi eşleşme oranı arttığı için soy-içi çöküş hızlanmaktadır. Bunun sonucunda, önce ekosistemdeki pek çok habitat, sonra da o habitatlarda yaşayan pek çok canlı türü yok olmakta; biyolojik çeşitlilik azalmakta ve nihayetinde de ekolojik denge bozulmaktadır (Işık ve Kurt, 2005: 1-3). Nitekim bu yerlerden biri de Paraguay Nehri'nin bir kolu olan Pilcomayo Havzası'dır. Nitekim kurak dönemlerde Pilcomayo çevresinde görülen kayman vd. vahşi yaşam türlerindeki yüksek ölüm oranları, bu nehrin akaçlama alanının hayvancılık ve tarım için büyük ölçüde manipüle edilmesinden kaynaklanmaktadır (Aquino, 2016).

Tartışma ve Sonuç

Drenaj alanı bakımından Amazon'dan sonra Güney Amerika Kıtası'nın ikinci büyük nehri olan Rio de la Plata Havzası'ndaki sürdürülebilir sosyoekonomik kalkınmayı tehdit eden veya edebilecek unsurlar ile bunlara ilişkin çözüm önerileri şunlardır:

Plata Havzası'ndaki sürdürülebilir sosyoekonomik kalkınmayı tehdit eden unsurlardan ilki, doğal bitki örtüsünün tahribi ve bilhassa ormansızlaşmadır. Buna sebep olan en önemli faktörse, tarım alanlarının genişletilmesidir.

Havzadaki kalkınmanın sürdürülebilirliği açısından ormanların korunup geliştirilmesi, hayati derecede öneme sahiptir. Zira ormanlar, yağışın verimini artırmanın yanında su kaynaklarının beslenmesi ve korunmasında da etkin bir rol oynar. Dolayısıyla ormansızlaşma devam ettiği takdirde, havzanın yerüstü ve yeraltı su kaynaklarına verilen zararın boyutları da artacaktır. Dahası ormanlık alanlar, toprağın erozyonla aşınıp gitmesini de önlemektedir. Tüm bunlar dikkate alındığında ormanları tahrip etmek suretiyle tarım arazilerine dönüştürülen havza topraklarından, uzun vadede ve yeterince, verim alınması pek mümkün değildir.

Ayrıca sel ve taşkınları önleme, oksijen kaynağı olma, havayı temizleme, iklim değişikliğiyle mücadele etme, barajların ekonomik ömrünü uzatma ve yaban hayatını koruma gibi daha pek çok faydası olan ormanları koruyup geliştirmenin, havzadaki kalkınmanın sürdürülebilirliği açısından hayati derecede öneme sahip olduğunu söylemek mümkündür.

Bunlardan başka havzadaki kalkınmanın sürdürülebilirliği açısından doğrudan ve dolaylı olarak çevresine pek çok faydası bulunan Pantanal'ı korumak ve Pantanal'ı korumak için de bu sulak alandaki doğal bitki örtüsüne zarar vermemek gerekmektedir. Tam manasıyla bunun gerçekleştirilebilmesi ise, söz konusu sulak alanı paylaşan; Brezilya, Bolivya ve Paraguay'ın ortak bir şekilde hareket etmesiyle mümkün olacaktır.

Plata Havzası'ndaki sürdürülebilir sosyoekonomik kalkınmayı tehdit eden unsurlardan ikincisiyse, su ve toprak kirliliğidir. Bu kirliliğe ise; şehirlerin altyapısının yetersiz olması, sanayi alanlarının yeterli arıtma tesisine sahip olmayışı ve kimyasalların tarım alanlarında yoğun bir şekilde kullanılması sebep olmaktadır.

Diğer büyük nehir havzalarında olduğu gibi Rio de la Plata'daki su kirliliği problemini etkili bir şekilde çözebilmek için de öncelikle paydaş ülkeler arasında, iş birliğinin sağlanması ve koordinasyonun kurulması gerekmektedir. Bundan sonra da su kirliliğiyle ilgili bilgilere açık erişim sağlanmalıdır. Çünkü bilgiye açık erişim, su kalitesiyle ilgili sorunlara farkındalığı, tartışmaları ve önerileri teşvik etmeye yardımcı olur. Ancak bu konuyla ilgili olan önemli hususlardan bir diğeri de

atık suların mümkün olduğunca kaynağında azaltılması ve arıtılmasıdır. Zira geçmiş deneyimler, kirlenmiş su kütleleri ve bölgelerini temizlemek için yapılan eylemlerin, kirliliğin oluşmasını önlemek için alınan önlemlerden çok daha pahalıya mal olduğunu göstermiştir (Larsen vd., 1997: 17-20).

Havzada sürdürülebilir sosyoekonomik kalkınmayı tehdit eden unsurlardan üçüncüsüye, zaman zaman yaşanan sel ve taşkınlardır. Bu afetlerin oluşmasındaki başlıca etkenlerse; El Nino Güney Salınımı, Kuzey Atlantik Salınımı, Güney Atlantik Konverjans Zonu ve Pasifik Okyanusu üzerinde meydana gelen atmosferik koşullardır. Bundan başka topoğrafik şartlar ve havzaya yapılan beşeri müdahaleler de bu afetlerin etkisini artıran diğer hususlardır (Antico vd., 2016: 3785). Dahası nüfus artışına bağlı olarak ekonomik büyümenin doğal çevrenin aleyhine olacak şekilde gerçekleşmesi ve dünya çapında iklimde yaşanan değişimler, muhtemelen Plata Havzası'ndaki selleri ve bundan kaynaklanan zararları daha da artıracaktır.

Sel ve taşkınların yaratabileceği olumsuz etkileri azaltmak için öncelikle havza bazında yönetimi esas alan taşkın tehlike risk haritaları ile taşkın riski yönetim planlarının hazırlanması gerekmektedir (European Commission, 2007). Bundan sonra da taşkın koruma yapılarına daha çok nerelerde ihtiyaç duyulduğu belirlenerek oralara bent, baraj veya göletler inşa edilmelidir. Ayrıca taşkın tekerrür debileri dikkate alınarak riskli yerleşim alanlarında yaşayanları koruyacak tedbirler de alınmalıdır (Kerim ve Süme, 2019).

Ancak sel ve taşkın gibi afetler sadece su yapılarıyla kontrol edilemez. Bundan başka yağışın toprağa düşüşünü ve suyun yüzeysel akış hızını yavaşlatarak sel ve taşkın riskini önemli ölçüde azalttığı bilinen ormanlık alanlara, özellikle eğimli arazilerde, zarar vermektan kaçınılmalıdır. Dahası bu afetleri önlemek için bitki örtüsü açısından fakir olan havzanın eğimli arazilerinde ağaçlandırma çalışmaları da yapılmalıdır.

Araştırma sahasındaki sürdürülebilir sosyoekonomik kalkınmayı tehdit eden unsurlardan dördüncüsüye, Paraguay Nehri'nin bir kolu olan Pilcomayo'nun akaçlama alanında olduğu gibi, havzanın kimi yerlerinde belirgin bir şekilde görülen kuraklıklardır. Pilcomayo Havzası'ndaki kuraklık sorununun çözümü için, bu nehrin Paraguay ve Arjantin arasında 834 km'lik bir sınır oluşturduğu dikkate alınırsa, öncelikle bu iki ülkenin konuyla ilgili bir iş birliğine gitmesi gerekmektedir (Sidder, 2016).

Bundan başka kuraklığın etkili olduğu alanlarda yaşayanların su güvenliğini sağlamak adına havza akarsularının uygun görülen yerlerinde bent, baraj veya göletler inşa edilebilir. Ancak bu yapılırken de çevreye ve iklime en az zarar verecek nitelikte projelere odaklanılmalıdır. Bu maksatla inşa edilecek su yapıları, aynı zamanda havzadaki sel ve taşkın zararlarının önlenmesine de katkı

sağlayacaktır. Bu konuyla ilgili alınabilecek önlemlerden bir diğeri de, kuraklığın etkili olduğu şehirlerde, suyun tekrar kullanımını sağlayacak modern ve ekolojik arıtma sistemlerinin kurulması olabilir. Alınacak böyle bir tedbir, aynı zamanda su kirliliği sorununun çözümüne de katkı sağlayacaktır (Şahbaz, 2020: 66-67).

Araştırma sahasındaki sürdürülebilir sosyoekonomik kalkınmayı tehdit etme potansiyeli bulunan hususlardan beşincisiyse, havza ülkeleri tarafından geliştirilen Hidrovia Kanal Projesi'dir. Bu proje gerçekleştiği takdirde Rio de la Plata'nın ağız kısmında bulunan Uruguay'a bağlı Nueva Palmira şehrinden Brezilya'nın Caceres şehrine kadar olan 3.440 km'lik mesafe mavnalar tarafından, Parana-Paraguay Nehir Sistemi vasıtasıyla, yıl boyunca gezilebilecektir (Hughes ve Huszar, 1997: 4). Ancak bu kadar uzun bir kanal açabilmek için; Parana-Paraguay Nehir Sistemi üzerinde pek çok değişiklik yapılması gerekmektedir. Ayrıca bundan dünyanın en büyük tropikal sulak alanı olan Pantanal da olumsuz bir şekilde etkilenecektir (International Rivers, t.y.).

Konuyla ilgili Dünya Bankası tarafından hazırlanan bir rapora göre bu projenin yılda yaklaşık 11,9 milyon ton CO₂ salınımını önleyerek iklim değişikliği üzerinde olumlu bir etkiye bulunabileceği ancak kanal açılmasına bağlı olarak arazi kullanımında meydana gelecek değişimlerin; ormansızlaşma, orman yangınları ve habitat parçalanmasında artışlara sebep olmak gibi dolaylı ve kümülatif sonuçlarının da olabileceği belirtilmiştir. Bu nedenle söz konusu kanal açma girişiminin çok iyi planlanması ve sürecin çok iyi bir şekilde yönetilmesi şarttır. Aksi takdirde karayolu nakliyesini iç su yolu taşımacılığı ile değiştirmek suretiyle sera gazı emisyonları açısından elde edilecek kazanımların, tekrar ortadan kalkma riski de bulunmaktadır (World Bank Sustainable Development Department, 2010: 54-58).

Araştırma sahasındaki sürdürülebilir sosyoekonomik kalkınmayı tehdit etme potansiyeli bulunan hususlardan altıncısıysa, küresel ısınmadır. Nitekim meteoroloji verileri incelendiğinde Plata Havzası'ndaki bölgesel yağışlarda bir artış eğilimi olduğu ve kısa vadeli aşırı yağışların da daha sık meydana geldiği görülmektedir. İklim değişikliğine karşı kırılganlığı artıran bu durum, El Nino etkinliğiyle birleştiğindeyse, Parana Nehri'nin orta ve alt havzasında büyük sel ve taşkınlar yaşanmaktadır (Barros vd., 2005: 8). Dahası ormanlık alanların hızla ortadan kaldırılması başta olmak üzere havzaya yapılan beşeri müdahaleler, bu afetlerin gelecekte daha kötü ve yıkıcı bir şekilde sonuçlanmasına da sebep olabilir.

Bundan başka küresel ısınmanın bir sonucu olarak deniz seviyesi yükseldikçe, Plata Nehri'nin ağız kısmındaki bölgeler de daha fazla fırtına dalgası tehdidinde maruz kalacaktır. Ayrıca Parana Deltası'nda geçmişte kotu düşük arazilerin işgalinden kaçınılırken bu stratejinin de yavaş yavaş göz

ardı edilmeye başlandığı görülmektedir. Bu tutum devam ettiği takdirde, sözü edilen araziler de sel baskınlarına maruz kalabilir (AIACC, 2005: x-xi-10).

Havzadaki hem küresel ve bölgesel ısınmanın hem de sel ve taşkın gibi afetlerin etkilerini kırabilmek için; enerjiyi daha verimli kullanmaya yönelik önlemler alma, fosil yakıtların yerine yenilenebilir enerji kaynaklarına yönelme, organik atıklardan biyoyakıt üretme, karbon için fiyat getirme, ormanları koruma ve ağaçlandırma çalışmaları yapma, CO₂ ve ısı tutma özelliğine sahip olan diğer sera gazlarının emisyonlarını azaltma gibi birtakım tedbirler alınabilir (Nunez, 2019). Bunlardan başka deniz seviyesindeki yükselmenin Parana Deltası'nda yol açabileceği fırtına dalgası ve sel tehdidine karşı da buradaki kötü düşük arazilerin işgalinden kaçınılmalıdır.

Plata Havzası'ndaki sürdürülebilir sosyoekonomik kalkınmayı tehdit etme potansiyeli bulunan konulardan bir diğeri de yaban hayatı için habitat kaybıdır (Cordeiro, 1999: 150). Nitekim buraya kadar anlatılanlardan da anlaşılacağı üzere beşeri müdahaleler neticesinde araştırma sahasında meydana gelen; su ve toprak kirliliği, ormansızlaşma ve inşa edilen barajlar, Plata Havzası'ndaki yabani canlıların doğal yaşam alanlarına büyük ölçüde zarar vermiştir. Ayrıca Hidrovia Projesi ile bu zararın boyutları, muhtemelen daha da artacaktır.

Habitat bozulması veya sınırlarının daraltılması sonucunda birçok canlı türünün nesli tükenmekte ve bu da biyolojik çeşitliliğin azalmasına sebep olmaktadır (Işık ve Kurt, 2005: 13). Yeryüzünde var olan bütün yaşam formlarını içine alan biyoçeşitliliğin azalmasıysa; iklim değişikliği ve küresel ısınma, ormansızlaşma, aşırı nüfus artışı gibi çevre sorunlarının nedeni veya sonucu olan bir olgudur. Bu bağlamda çevre sorunlarının kavşak noktasında ve kilit öneme sahip bir sorun olan biyoçeşitlilik kaybı nihayetinde, kendisi de biyoçeşitliliğin bir parçası olan, insanlığın geleceğini tehdit edecektir (Kurt, 2017: 835-836). Bu nedenle özellikle havzadaki; akarsu yatakları, sulak alanlar ve ormanlar gibi habitat alanlarının korunması önem arz etmektedir (Aquino, 2016).

Kaynakça

- AIACC. (2005). Global Climate Change and the Coastal Areas of the Río de la Plata. A Final Report Submitted to Assessments of Impacts and Adaptations to Climate Change. Project No. LA 26, Washington.
- Antico, A., Torres, M. E., Diaz, H. F. (2016). Contributions of different time scales to extreme Paraná floods. *Climate Dynamics*, 46(11-12): 3785-3792.
- Aquino, L. (2016). WWF Paraguay's on the Pilcomayo River Situation. Erişim Tarihi: 23.08.2021, <https://www.wwf.org.py/?272891/WWF-Paraguays-on-the-Pilcomayo-River-Situation>

- Báez, J., Domecq, R. M. and Lugo, L. (2014). Risk Analysis in Transboundary Water of the Rivers Pilcomayo and Paraguay. W. L. Filho, F. Alves, S. Caeiro, U. M. Azeiteiro (Eds). International Perspectives on Climate Change: Latin America and Beyond. Springer.
- Barros, V., Doyle, M., Camilloni, I. (2005, April). Potential impacts of climate change in the Plata basin. Regional Hydrological Impacts of Climatic Variability and Change (Proceedings of symposium S6 held during the 7th IAHS Scientific Assembly at Foz do Iguacu). IAHS Publ. 295: 1-8.
- Bilgili, M. Y. (2017). Ekonomik, Ekolojik ve Sosyal Boyutlarıyla Sürdürülebilir Kalkınma. Uluslararası Sosyal Araştırmalar Dergisi, 10(49): 559-569.
- Brawer, M. (1991). Atlas of South America. New York: Simon & Schuster.
- Brazilian Committee On Dams. (2009). The Hydroelectric Power Plant Eng. Sérgio Motta (Porto Primavera) In The Paraná River. C. Piasentin (Ed). Main Brazilian Dams III. Rio de Janeiro: ICOLD.
- Britannica. (2019). Paraná River. Erişim Tarihi: 22.08.2021, <https://www.britannica.com/place/Parana-River>.
- Cataldo, D., Colombo, J. C., Boltovskoy, D., Bilos, C. (2001). Environmental toxicity assessment in the Paraná River delta (Argentina): simultaneous evaluation of selected pollutants and mortality rates of *Corbicula fluminea* (Bivalvia) early juveniles. Environmental Pollution, 112(3): 379-389.
- Codignotto, J. O., Dragani, W. C. Martin, P. B., Simionato, C. G. Medina, R. A. Alonso, G. (2012). Wind-wave climate change and increasing erosion in the outer Río de la Plata, Argentina. Continental Shelf Research, 38: 110-116.
- Cordeiro, N. V. (1999). Environmental Management Issues in the Plata Basin. A. K. Biswas, N. V. Cordeiro. B. P. F. Braga, C. Tortajada (Eds). Management of Latin American River Basins Amazon, Plata, and São Francisco. The United Nations University Press. Tokyo, 148-173.
- Davies, R. (2014). Paraguay, Brazil, Argentina All Hit by Floods. Erişim Tarihi: 23.08.2021, <http://floodlist.com/america/floods-paraguay-brazil-argentina>
- Ertek, A. (1991). Amerika. İslâm Ansiklopedisi, 3: 30-37. Ankara: TDV İSAM.

- European Commission. (2007). Directive 2007/60/EC of the European Parliament and of the Council of 23 October 2007 on the assessment and management of flood risks. Official Journal of the European Union, 15(1): 27-34.
- FAO. (2016). Transboundary River Basin Overview- La Plata. Food and Agriculture Organization of the United Nations (FAO). Rome.
- Global Energy Observatory. (t.y.a). Ilha Solteira Hydroelectric Power Plant Brazil. Erişim Tarihi: 22.08.2021, <http://globalenergyobservatory.org/geoid/43356>
- Global Energy Observatory. (t.y.b). Eng Souza Dias (Jupia) Hydroelectric Power Plant Brazil. Erişim Tarihi: 22.08.2021, <http://globalenergyobservatory.org/form.php?pid=43355>
- Global Energy Observatory. (t.y.c). Yacyreta Hydroelectric Power Plant Argentina-Paraguay. Erişim Tarihi: 22.08.2021, <http://globalenergyobservatory.org/geoid/42225>
- Harris, J. M. (2000). Basic Principles of Sustainable Development. Global Development and Environment Institute Working Paper 00-04, Tufts University, USA.
- Hughes, J. S. and Huszar, P. C. (1997). The South American Hidrovia Debate. Choices, 12(1): 4-9.
- ICMBIO. (t.y.). Itatiaia National Park. Erişim Tarihi: 22.08.2021, <http://www.icmbio.gov.br/parnaitatiaia/en/guia-do-visitante.html>
- International Rivers. (t.y.). Paraguay-Paraná Hidrovia. Erişim Tarihi: 23.08.2021, <https://archive.internationalrivers.org/campaigns/paraguay-paran%C3%A1-hidrovia>
- Işık, K. ve Kurt, Y. (2005, Aralık). Habitat Fragmentasyonu ve Biyoçeşitliliğe Etkileri. Türk Ormancılığında, Uluslararası Süreçte Acilen Eyleme Dönüştürülmesi Gereken Konular, Mevzuat ve Yapılanmaya Yansımaları Sempozyumu, Antalya, 1-15.
- Kerim, A., Süme, V. (2019). Taşkınlar, Taşkın Koruma ve Kontrol Yapıları; Rize İlinde Örnek Çalışmalar. Türk Hidrolik Dergisi, 3(1): 1-13.
- Köle, M. M. (2017). 1954–2016 Dönemi Türkiye Sınırtaşan Sular Politikası. Marmara Coğrafya Dergisi, (35): 122-133.
- Krapovickas, S. K. and Di Giacomo. A. S. (1998). Conservation of Pampas and Campos grasslands in Argentina. PARKS, 8(3): 47-53.
- Kurt, H. (2017). Çevre Sorunlarının Kavşagında Biyolojik Çeşitlilik. Süleyman Demirel Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi, 22(3): 825-837.

- LACGEO. (2019). The Pampas (South America). Erişim Tarihi: 23.08.2021, <https://lacgeo.com/pampas-south-america>
- Larsen, H. Ipsen, N. H., Ulmgren, L. (1997). Chapter 1-Policy and Principles. R. Helmer, I. Hespanhol (Eds) Water Pollution Control-A Guide to the Use of Water Quality Management Principles. E & FN Spon, London.
- Maden, T. E. (2013). Sınıraşan Su Havzalarında İşbirliği Sorunu. Ortadoğu Analiz, 5(53): 23-31.
- Mariano, K. L. P. (2013). Two to Tango: An Analysis of Brazilian-Argentine Relations. Brazilian Political Science Review, Çeviren: Albert Roy Leatherman, 7(1): 118-121.
- Mauas, P. J. D., Buccino, A. P., Flamenco, E. (2010). Long-term solar activity influences on South American rivers. Journal of Atmospheric and Solar-Terrestrial Physics on Space Climate, 1-13.
- MCIA. (2015). Paraguay Country Handbook. Quantico: Marine Corps Intelligence Activity.
- Mızraklı, A., Güzenge, E., Yalçın, Ş. A. (2008). Ormanların Su Kaynakları Potansiyeli Üzerine Etkileri, Bu Alanların Belirlenmesi, Korunması ve DİM Planlama Örneği. TMMOB 2. Su Politikaları Kongresi Bildiriler Kitabı 1. Cilt. 49-60.
- Minello, M. C. S., Paçó, A. L., Martines, M. A. U., Caetano, L., Dos Santos, A., Padilha, P. M., Castro, G. R. (2009). Sediment grain size distribution and heavy metals determination in a dam on the Parana River at Ilha Solteira, Brazil. Journal of Environmental Science and Health, 44(9): 861-865.
- Monteiro, P. (t.y.). Itaipu Dam. Erişim Tarihi: 22.08.2021, <http://monteiro.ce.berkeley.edu/lectures/bonus/itaipu-dam.pdf>
- NASA Earth Observatory. (2008). Porto Primavera Reservoir, Brazil. Erişim Tarihi: 22.08.2021, <https://earthobservatory.nasa.gov/images/8696/porto-primavera-reservoir-brazil>
- NASA Earth Observatory. (2012). Sediment in the Río de La Plata. Erişim Tarihi: 22.08.2021, <https://earthobservatory.nasa.gov/images/77581/sediment-in-the-rio-de-la-plata>
- Natale, O. E. (2005). Water Quality Indicators for the La Plata River Basin. IWG-Env, International Work Session on Water Statistics. Vienna, 1-8.
- Natural Earth. (t.y.) 1:50m Natural Earth I. Erişim Tarihi: 03.06.2021, <https://www.naturalearthdata.com/downloads/50m-raster-data/50m-natural-earth-1/>

- Nickson, A. (2010). Revising the Past: The Paraguayan Energy Sector in Perspective. *Powering Up: Latin America's Energy Challenges*, 5: 29-37.
- Nunez, C. (2019). Global warming solutions, explained. Erişim Tarihi: 23.08.2021, <https://www.nationalgeographic.com/environment/global-warming/global-warming-solutions/#:~:text=For%20example%2C%20improvements%20to%20energy,trapping%20heat%20on%20the%20planet>
- Ochieng, E., Price, A., Moore, D. (2013). *Management of Global Construction Projects*. Hampshire: Palgrave Macmillan.
- Oliveira, W. F., Oteiza, D., Denevan, W. M., Stewart, N. R. (2014). Río de la Plata. Erişim Tarihi: 22.08.2021, <https://www.britannica.com/place/Rio-de-la-Plata>.
- Özmehmet, E. (2012). Dünyada ve Türkiye Sürdürülebilir Kalkınma Yaklaşımları. *Journal of Yaşar University*, 3(12): 1-23.
- Pereira, O. D. (1974). *Itaipu: Pros e Contras*. Rio de Janeiro: Paz e Terra.
- Schumacher, E. (1983). Floods And Drought Sweep Across South America. Erişim Tarihi: 23.08.2021, <https://www.nytimes.com/1983/06/12/world/floods-and-drought-sweep-across-south-america.html>
- Scudder, T. (2005). *The Future of Large Dams: Dealing with Social, Environmental, Institutional and Political Costs*. London: Earthscan Publications.
- Sidder, A. (2016). Wildlife Dying En Masse as South American River Runs Dry. Erişim Tarihi: 23.08.2021, <https://www.nationalgeographic.com/news/2016/07/pilcomayo-river-paraguay-caiman-capybara-fish-drought-death-water/>
- Silva, L. P. B. (2017). La Plata River Basin: The Production of Scale in South American Hydropolitics. L. A. Swatuk and C. C. Springer (Eds), *Water, Energy, Food and People Across the Global South*. Cham: Palgrave Macmillan.
- Sindico, F., Hirata, R., Manganelli, A. (2018). The Guarani Aquifer System: From a Beacon of hope to a question mark in the governance of transboundary aquifers. *Journal of Hydrology: Regional Studies*, 20: 49-59.
- Şahbaz, H. (2020). Oder Nehri Havzası'nda Yaşayanları Tehdit Eden Beşeri ve Doğal Faktörler. *Afet ve Risk Dergisi*, 3(1): 56-69.

- The World Bank. (2018). Major River Basins of the World. Erişim Tarihi: 03.06.2021, <https://datacatalog.worldbank.org/dataset/major-river-basins-world/resource/e9d516ac-feda-4d67-8821-5dc2058f7fe9>
- UN Secretary-General World Commission on Environment and Development. (1987). Report of the World Commission on Environment and Development: Our Common Future. New York: World Commission on Environment and Development.
- UNECE. (2009). Transboundary Flood Risk Management: Experiences from the UNECE Region. New York and Geneva: United Nations Publications.
- UNESCO-WHC. (2000). Pantanal Conservation Area. Erişim Tarihi: 22.08.2021, <http://whc.unesco.org/en/list/999>
- USGS. (2000). Parana River Delta. Erişim Tarihi: 22.08.2021, <https://eros.usgs.gov/image-gallery/earth-as-art-1/parana-river-delta>
- Valente, M. (2009). Agriculture-Argentina: Worst Drought in 100 Years. Erişim Tarihi: 23.08.2021, <http://www.ipsnews.net/2009/01/agriculture-argentina-worst-drought-in-100-years/>
- Wendland, E., Rabelo, J., Roehrig, J. (2004). Guarani Aquifer System-The Strategical Water Source In South America. *Technology Resource Management and Development*, 3: 181-188.
- Wolf, A. T., UNEP, FAO. (2002). Atlas of International Freshwater Agreements. Nairobi: UNEP.
- World Bank Sustainable Development Department. (2010). Southern Cone Inland Waterways Transportation Study-The Paraguay-Paraná Hidrovía: Its Role in the Regional Economy and Impact on Climate Change. Report 54900 – LAC.
- World Bank. (2004). The Inspection Panel (Annual Report). Washington: World Bank Publications.
- WWF. (t.y.). The Pantanal: Saving the world's largest tropical wetland. Erişim Tarihi: 23.08.2021, <https://www.worldwildlife.org/projects/the-pantanal-saving-the-world-s-largest-tropical-wetland>
- Yeni, O. (2014). Sürdürülebilirlik ve Sürdürülebilir Kalkınma: Bir Yazın Taraması. *Gazi Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi*, 16(3): 181-208.
- Ziober, B. R., Zanirato, S. H. (2014). Actions to Safeguard Biodiversity during the Building of the Itaipu Binacional Hydroelectric Plant. *Ambiente & Sociedade*, XVII(1): 59-78.

EKOTURİZM VE EKOTURİZM REHBERLİĞİ EĞİTİMİ LİSANSÜSTÜ TEZLERİNİN BİBLİYOMETRİK ANALİZİ*

Hakan AKYURT**
Eser ÜLTAY***

Makale Bilgisi/Article Info

Geliş/Received: 21/09/2022; Düzeltme/Revised: 23/09/2022

Kabul/Accepted: 24/09/2022

Araştırma Makalesi/Research Article

Atıf/Cite as: Akyurt, H. ve Ültay, E. (2022). Ekoturizm ve Ekoturizm Rehberliği Eğitimi Lisansüstü Tezlerinin Bibliyometrik Analizi. *DÜMAD (Dünya Multidisipliner Araştırmalar Dergisi)*, 5(2), 56-70.

Özet

Ekoturizm, turizm alanında önemi her geçen gün artan yeni alanlardan biri olarak gelişim göstermektedir. Ekoturizm ve ekoturizm rehberliği ile ilgili lisansüstü eğitimler ülke genelinde yaygınlaşmaya başlamıştır. Turizm alanında lisansüstü tezlerin bibliyometrik analizine ilişkin çalışmalar bulunmasına rağmen, ancak son yıllarda önemli bir gelişim gösteren ve lisansüstü eğitiminin verildiği ekoturizm alanında böyle bir çalışmaya rastlanmamıştır. Çalışma, ekoturizm ve ekoturizm alanında yapılan lisansüstü tezlerin bibliyometrik analizini kapsamakta olup, bu alandaki eğitimlerin gelişimini ortaya koymayı amaçlamaktadır. Yüksek Öğretim Kurumu (YÖK) verilerinden elde edilen bilgiler doğrultusunda ekoturizm ve ekoturizm rehberliği lisansüstü eğitimi ile ilişkili olarak “ekoturizm” şeklinde aratma yapılmıştır. Yapılan incelemeler sonucunda, 140 adet lisansüstü tez tespit edilmiştir. Ancak, bu tezlerin ekoturizm ve ekoturizm rehberliği ile ilişkili olan turizm tezlerinin sayısı 55 olarak belirlenmiştir. Bu tezlerden 85’i ise coğrafya, ziraat, botanik, peyzaj mimarlığı, mimarlık, şehircilik ve bölge planlama, ormancılık ve orman mühendisliği, kamu yönetimi, işletme, jeodezi ve fotogrametri, ekonomi, sosyoloji, çevre mühendisliği ve deniz bilimleri alanlarında yapılmıştır. Tezlerin 22’si doktora seviyesinde, 118’si ise yüksek lisans seviyesinde yapılmıştır. Analiz sonucunda, doktora tezlerinin 9’u turizm alanında, 13’ü farklı alanlardadır. Yüksek lisans tezlerinin ise 46’sı turizm alanında yapılmıştır. Ekoturizm

* Bu araştırma sürecinde; TR Dizin 2020 kuralları kapsamında “Yükseköğretim Kurumları Bilimsel Araştırma ve Yayın Etiği Yönergesinde” yer alan tüm kurallara uyulmuş ve yönergenin ikinci bölümünde yer alan “Bilimsel Araştırma ve Yayın Etiğine Aykırı Eylemlerden” hiçbiri gerçekleştirilmemiştir. Ayrıca bu araştırma “Etik Kurul İzni” gerektirmeyen bir çalışmadır.

** Doç.Dr., Giresun Üniversitesi, Bulancak KK Uygulamalı Bilimler Yüksekokulu, (e-mail: hakan.akyurt@giresun.edu.tr, **ORCID ID:** 0000-0002-6522-684X).

*** Doç.Dr., Giresun Üniversitesi, Eğitim Fakültesi, (e-mail: eserultay@gmail.com, **ORCID ID:** 0000-0001-6839-6361).

rehberliği alanında ise 7 adet yüksek lisans tezi bulunmakta ve tümü 2020 yılı sonrasındadır. Turizm alanında yapılan tezlerin 2000 yılı ve sonrasında yapıldığı, ağırlıklı olarak 2010 yılı sonrasında sayının arttığı görülmüştür. Bu bağlamda, yapılan analizler sonucunda ekoturizm ve ekoturizm rehberliği alanındaki çalışmaların son on yıl içerisinde arttığı ve diğer disiplinlerde de birçok çalışmanın olduğu görülmektedir. Bu durum, ekoturizm ve ekoturizm rehberliği alanlarının her geçen gün giderek artan önemini göstermektedir.

Anahtar Kelimeler: Eğitim, Ekoturizm, Ekoturizm rehberliği, Bibliyometrik analiz, Lisansüstü tezler

FOOD SAFETY AND PRACTICE RECOMMENDATIONS AT HOTELS AFTER THE COVID-19 PROCESS

Abstract

Ecotourism is developing as one of the new areas in the field of tourism, the importance of which is increasing day by day. Postgraduate trainings on ecotourism and ecotourism guidance have started to become widespread throughout the country. Although there are studies on the bibliometric analysis of postgraduate theses in the field of tourism, no such study has been found in the field of ecotourism, which has shown a significant development in recent years and where postgraduate education is given. The study covers the bibliometric analysis of ecotourism and postgraduate theses in the field of ecotourism and aims to reveal the development of education in this field. In line with the information obtained from the Council of Higher Education (CHE) data, a search was made in the form of "ecotourism" in relation to ecotourism and ecotourism guidance postgraduate education. As a result of the examinations, 140 postgraduate theses were identified. However, the number of tourism theses related to ecotourism and ecotourism guidance was determined as 55. 85 of these theses were done in the fields of geography, agriculture, botany, landscape architecture, architecture, urbanism and regional planning, forestry and forestry engineering, public administration, business administration, geodesy and photogrammetry, economics, sociology, environmental engineering and marine sciences. 22 of the theses were done at the doctoral level and 118 of them were at the master's level. As a result of the analysis, 9 of the doctoral theses are in the field of tourism and 13 of them are in different fields. 46 of the master's theses were done in the field of tourism. In the field of ecotourism guidance, there are 7 master's theses and all of them are after 2020. It has been observed that the theses in the field of tourism were made in 2000 and after, and the number increased mainly after 2010. In this context, as a result of the analyzes made, it is seen that the studies in the field of ecotourism and ecotourism guidance have increased in the last ten years and there are many studies in other disciplines. This shows the increasing importance of ecotourism and ecotourism guidance fields.

Keywords: Education, Ecotourism, Ecotourism guidance, Bibliometric analysis, Graduate theses

Giriş

Lisansüstü eğitimler her geçen gün insanların daha da yoğun olarak talep ettikleri eğitimler olarak karşımıza çıkmaktadır. İnsanların lisans mezuniyetleri sonrasında belirli alanlarda daha fazla uzmanlaşma isteği ile birlikte lisansüstü eğitimlerin sayısı artmıştır. Bu kapsamda, turizm eğitimi, özellikle turizm sektörünün ekonomik katkıları ve istihdam etkisi nedeni ile gelişen eğitim alanlarından biridir. Turizmden elde edilen gelirlerin artması ve insanların tüm dünya genelinde turizmde iş bulması nedeni ile eğitimlerinin de farklılaştığı görülmektedir. Bu farklı eğitimler içerisinde özellikle son on yıl içerisinde ekoturizm ön plana çıkan turizm çeşitlerinden biri olarak görülmektedir.

Ekoturizm alanındaki dersler lisans aşamalarında verilse de, ekoturizmin lisansüstü alanlarda bölümlerinin açılması ve bu alanda tez konularında yer alması son 20 yıl ile gelişim göstermektedir. Turizmden elde edilen gelirlerin artırılması amacı ile turizmin farklı destinasyonlarda çeşitlendirilmesi isteği ile ortaya çıkan ekoturizm kavramı, dünya genelinde yaygın bir turizm çeşidi haline gelmiştir. Özellikle Doğu Karadeniz Bölgesi ile diğer bölgelerdeki yayla ve doğa turizmine elverişli destinasyonlara turist kazandırılması kapsamında konunun uzmanlarını yetiştirmek için eğitimler açılmıştır. Bu alanda yüksek lisans programlarının varlığı söz konusu iken, henüz ülkemizde doktora programı bulunmamaktadır. Ancak, doktora programı olmasa da diğer turizm bilimi alanları ile farklı disiplinlerde doktora tezlerinin konusu olduğu bilinmektedir. Bu durum, ekoturizm eğitimlerinin doktora aşamasına ulaşmasa bile doktora derecesine sahip ekoturizm alanında bilgili uzmanların olduğunu göstermektedir.

Ekoturizm rehberliği ve ekoturizm alanında yapılan eğitimler sonucunda konu ile ilgili Türkiye'nin çeşitli destinasyonları ile ilgili tezlerin hazırlandığı görülmektedir. Lisansüstü eğitimlerin sonucu olarak ortaya çıkmış olan bu çalışmalarda, ekoturizmin potansiyeli, planlaması, yerel halkın algılaması, tarımsal kalkınma, tarımsal ekoturizm, doğa ve çevre koruma, otel ve acenta yöneticilerinin algılamaları gibi birçok farklı konuda araştırmalar yapılmıştır. Bununla birlikte, ekoturizmin su ürünleri, ziraat, orman mühendisliği, peyzaj mimarlığı, işletme, kamu yönetimi ve tarımsal ekonomi gibi farklı disiplinlere ait alanlarda da çalışma konusu olduğu görülmektedir. Bu durum, ekoturizmin sadece turizm eğitimi ile ilgili olmadığını, multidisipliner bir konu olduğunu ortaya koymaktadır.

Çalışmada, ekoturizm ve ekoturizm rehberliği eğitimi lisansüstü alanlarında yapılan çalışmaların bibliyometrik analizleri yapılmıştır. Ekoturizm konusunun önemini vurgulamak, hangi disiplinlerde çalışıldığını, araştırma konularını ve yapılan çalışmaların özelliklerini ortaya koymak hedeflenmiştir. Çalışmanın verilerinin gelecekte bu alanda çalışmayı düşünen bilim insanlarını yönlendireceği, bilgi sahibi olmalarını kolaylaştıracağı ve yol gösterici nitelikte olacağı beklenmektedir. Ekoturizm eğitimlerinin, lisansüstü aşamalarda durumunun hangi seviyede olduğunun ortaya konulması ve yapılan tezlerin niteliklerinin tespit edilmesi bakımından konu ile ilgili araştırmacılara faydalı olacağı düşünülmektedir. Bu kapsamda, çalışma, ekoturizm ve ekoturizm alanında yapılan lisansüstü tezlerin bibliyometrik analizini kapsamakta olup, bu alandaki eğitimlerin gelişimini ortaya koymayı amaçlamaktadır. Ayrıca, bu konularda yapılan lisansüstü tezlerdeki genel eğilimler belirlenerek, araştırmacılara yeni yapacakları çalışmalarda yön gösterici bir niteliğe sahip olacağı düşünülmektedir.

1. Literatür Taraması

1.1. Eğitim ve Turizm Eğitimi

Ekoturizm eğitimlerinin anlaşılması ve daha açık bir şekilde algılanması için öncelikle eğitim kavramına kısaca değinmek uygun olacaktır. Eğitim kavramı, birçok farklı araştırmacı tarafından hemen hemen tüm bilim alanlarında sayısız kere incelenmiş, günümüzde de eğitim sistemleri için gelişimlerin devam ettiği bu süreçte, tekrar tekrar üzerinde çalışılan konuların başında gelmektedir. Eğitim, insanların hayatını şekillendiren ve geleceklerine yön veren en önemli etkenlerden biri olduğundan, bu kavramın sürekli olarak güncelliğini koruyan bir konu olduğu da şüphesizdir. Eğitim kavramını anlamak, sadece kavramsal ifadeleri bilmek ile ilgili bir durum olmadığından, kavramın bir süreç olduğunu ve insanın doğuşundan ölümüne kadar her süreçte var olduğunu bilmek gerekmektedir. Eğitim, sadece okullarda yürütülen bir öğrenim sürecinden çok daha kapsamlı ve önemli bir konu olarak dünya genelinde üzerinde durulan bir konudur.

Eğitim, geçmişten günümüze kadar devam eden bir öğrenme sürecidir. İnsanların yetiştirilmesi ve birçok konuda niteliğinin artması için yapılan çalışmalar bütünü olarak kabul edilmektedir (Özkan, 2006). Farklı bir tanım ile eğitim, “kendini belirli alanlarda yetiştirmiş olan bireylerin diğer insanların nitelik kazanması amacı ile yetiştirmesi” olarak ifade edilmektedir (Gökalp, 1992). Eğitim bir başka tanımda ise, “insanların bilgilerinin ve becerilerinin geliştirilmesi amacı ile kültürel düzeylerinin artırılmasına yönelik faaliyetler bütünü” olarak tanımlanmaktadır (Güvenç, 1996). Eğitim kavramı ile bilim insanları tarafından birçok farklı tanım yapılmış olsa da, eğitimin insanların kendini yetiştirmeleri için bir süreç olduğu ve bu sürecin insanların istekleri bitmediği sürece devam edeceği konusunda ortak bir anlayış bulunmaktadır. Bir insanı istemediği sürece eğitmek mümkün olmayacağından, eğitim konusunda istekli olunmalı ya da istek uyandırması için eğitimciler tarafından destek verilmelidir. Eğitim, hangi aşamada olursa olsun insanların hayatlarında var olan bir kavramdır.

Günümüz eğitim sistemleri içerisinde uzaktan eğitim kavramı önemli bir yer edinmiş durumdadır. Hangi bilim alanı olursa olsun uzaktan eğitimin yapılabileceğine dair görüşler, eğitimden maddi imkân yaratmak isteyen insan ya da kuruluşların fikirleridir. Uzaktan eğitim, teorik dersler açısından uygun olsa da, yüz yüze eğitimlerin öğrencilere verdiği bilinç ve öğrenme düzeyi, uzaktan eğitimlerde mümkün değildir. Ancak, teorisi çok olan alanlarda ve uygulaması olmayan dersler açısından uzaktan eğitim sistemleri, maliyet ve zaman açısından tasarruflu yöntemlerdir. Turizm eğitimi açısından uzaktan eğitim ele alındığında, turizmin uygulama ağırlıklı bir yapısı olması nedeni ile eğitimlerinin yüz yüze ve uygulamalı olarak yapılması en optimal seçenektir.

Turizm açısından eğitim kavramı düşünüldüğünde, turizm eğitimlerinin turizm sektörünün beklenti ve isteklerine cevap verecek nitelikte olması gerekmektedir. Turizm sektörü ile ilgisi olmayan veya sektördeki gelişimleri takip edemeyen eğitimler, hangi seviyede olursa olsun istihdama katkı sunamayacaktır. Böyle bir durumda da eğitimlerin amacından sapmış olacağı, hedeflere ulaşamayacağı ve etkisiz kalacağı bir sistem söz konusu olacaktır. Turizm eğitimleri ister milli eğitim isterse de üniversite seviyesinde verilsin, uzman eğitimciler, ekipmanlar ve ortamlar sağlanmadığı takdirde, başarısı düşük olacak, niteliği az olan öğrenci yetiştirilecektir. Bu durum sonucunda, sektörde iş bulma konusunda öğrenciler yetersiz kalacak ve eğitimlerini almadıkları farklı alanlarda çalışmak zorunda kalacaktır.

Turizm eğitimi, “sektörün beklenti ve isteklerine cevap verecek derslerin verildiği, uygulamalı olarak öğretilmesi gereken konuları kapsayan bir eğitim sistemi” olarak belirtilmektedir (Mısırlı, 2002). Her ülkenin kendi turizm yapısı ve coğrafyasına uygun olarak derslerin seçilmesi, müfredatların bu şartlara göre düzenlenmesi ve de turistlerin profillerine uygun olarak yetiştirilmesi turizm eğitimi açısından en önemli hususlardır. Bu durum, bir ülkedeki tüm turizm eğitimlerinin aynı olmaması gerektiğini, destinasyonların özelliklerine ve gelen turistlerin niteliklerine göre eğitimlerin şekillendirilmesi gerektiğini göstermektedir. Bu yönü ile turizm eğitimi birçok eğitim konusundan çok daha özel bir içeriğe sahiptir (Dias Daniel vd., 2017).

Temel bilgileri ve sektördeki gelişmelerin tüm detayları ile verilmesi gereken turizm eğitimleri, öğrencilerin sürekli sıralarda ders alacakları bir yapıda olmamaktadır. Turizm sektöründeki güncel gelişmeleri takip etmek, yeni teçhizat ve teknolojileri öğrenmek turizm eğitimlerinin vazgeçilmez unsurlarıdır. Teorik derslerde konuların bir önceki yıl ile benzer olması bile günün şartlarında hızla ilerleyen turizm sektörünü yakalamakta sorunlarla karşılaşılmasına yol açabilmektedir. Bu nedenle, turizm eğitimlerinin sürekli olarak güncellenen müfredatlar ile kendini yetiştirmeye açık eğitim personeli tarafından verilmesi, etkinliğini arttıracaktır. Turizm eğitimlerinin lise düzeyinden, doktora aşamasına kadar her düzeyde olması, eğitimlerinin turizm sektörü açısından önemini göstermektedir.

Turizm eğitimi alan bir öğrencinin sektörde çalışabilmesi için tüm terminolojilerin öğretilmesi, sektörün işleyişi ve çalışma koşulları hakkında bilgilerin verilmesi gerekmektedir. Hem bilimsel hem de sektörel açıdan yeterli olmayan bir turizm eğitim sistemi, yetersiz ve niteliği az personel yetiştirmesine neden olacaktır. Ayrıca, turizm eğitimi alan bireylerin, sürekli olarak insanların beklenti ve isteklerini karşılamak zorunda olacağı düşünüldüğünde, iletişim ve psikoloji açısından da gerekli donanımın eğitimlerde verilmesi gerekliliği ortaya çıkmaktadır. Ürün ve hizmetin aynı anda sunulduğu turizm sektörü, sorunları kısa sürede çözen, analitik düşünme yeteneğine sahip, iletişime açık, alanı ile ilgili bilgi sahibi, sosyal ve topluma uyumlu kişileri istihdam etmeyi arzu etmektedir

(Atay ve Yıldırım, 2008: 395). Bu niteliklerin birçoğunun da eğitimleri sırasında öğrencilere verilmesi, zaman ve maliyet açısından kayıpların yaşanmaması için turizm sektörü için önem arz etmektedir. Sektörün beklentisinin de turist beklentisine göre değişmesi, turizm eğitimcilerinin sürekli olarak kendilerini yenilemeleri gerektiğini göstermektedir.

Turizm eğitimlerinin genel olarak amaçları ve hedeflerinin ortak bir anlayış ile dile getirildiği görülmektedir. Bu eğitimlerin özetle beklentileri aşağıdaki maddelerde verilmektedir (Hacıoğlu, Kaşlı, Şahin ve Tetik, 2008):

- Nitelikli ve kendine özgüveni olan personelin turizm sektörüne kazandırılması,
- Meslek kanunlarını bilen, iletişim yönü açık, sorunlara çözümcü yaklaşım sunan sosyal insanlar yetiştirilmesi,
- Sektörü tanıtan teori ile uygulamalı derslerin bir bütün halinde sunulduğu derslerin verilmesi,
- Sürekli değişen turist istek ve beklentilerine cevap verecek niteliğin kazandırıldığı eğitimlerin verilmesi,
- Yöre halkının algılamalarında turizme olumlu imaj kazandıracak bilgi ve beceriye sahip bireylerin yetiştirilmesi,
- Turizm mesleğinin tüm yönü ile anlatıldığı, zorlukların ve çalışma koşullarının açık şekilde öğretilmesi,
- Turizmden elde edilecek gelirlerin sadece çalışanlara değil, tüm ülke halkına ve farklı sektörlerle faydalı olacağını öğretilmesi,
- Kaliteli hizmet ve ürün sunumunda personelin ne kadar önemli olduğu bilincinin verilmesi.

Turizm eğitimlerinin sadece turizm sektörü için değil, diğer sektörler ve çalışanları açısından da önemli olduğu bir gerçektir. Birçok farklı ürün ve hizmeti aynı anda sunması nedeni ile turizm eğitimlerinde diğer disiplinler ile ortak çalışmanın önemi vurgulanmalı ve diğer sektörler ile ilişkiler açık şekilde anlatılmalıdır. Ayrıca, turizm eğitimlerinin ülke turizm eğitim kurumlarında eksiksiz ve sorunsuz şekilde verildiğini ifade etmek, gerçekçi bir yaklaşım olmayacaktır. Genel olarak turizm eğitiminde karşılaşılan sorunlar aşağıdaki maddelerde özetlenmektedir.

- Turizm eğitimlerinde bölgelere göre yabancı dil bilgisi verilmemektedir, halbuki hangi turist profili hangi bölgeyi ağırlıklı olarak ziyaret ediyor ise o yabancı dil derslerinin verilmesi daha uygun olacaktır,
- Yabancı dil öğretim elemanlarının yetersizliği söz konusudur,

• Yöre halkının turizmden gelir elde edeceği inancı düşük olduğu için bölgelerini ziyaret eden turistlerden çok fazla para almak karşılığında olumsuz imaj sergilemektedir. Bu nedenle, yöre halklarının turizm konusunda eğitimler ile bilinçlendirilmesi gerekmektedir. Ayrıca, bu durumun ilk aşaması tüm eğitim kurumlarında turizmin uzun vadede gelir elde etmek için önemli bir sektör olduğu bilincinin öğretilmesi gerekmektedir,

• Uygulamalı eğitimlerin tüm eğitim kurumlarında verilmesi önemlidir. Ancak, bazı eğitim kurumlarında uygulama alanı ve bu dersleri verecek öğretim elemanı eksikliği bulunmaktadır.

• Turizm eğitimlerinde staj önemli bir rol üstlenmektedir. Ancak, turizm sektörünün stajyer öğrencileri ucuz iş gücü olarak görmesi, eğitimleri sonrasında öğrencilerin turizm sektöründen uzaklaşmasına yol açmaktadır,

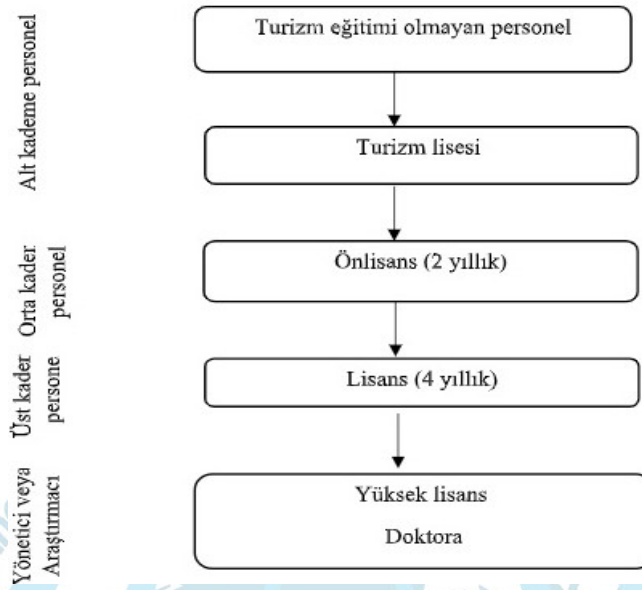
• Turizm eğitiminde verilen derslerin turizm sektörü ile bağlantılı olarak güncellenmesi gerekmektedir. Ancak, sektör ve eğitim kurumları arasındaki ilişkinin stajyer bulmadan daha öteye gidememesi nedeni ile bu eğitim güncellemeleri yapılamamaktadır. Bu durum, turizm eğitimlerinin güncel teorik ve uygulamalı derslerden geri kalmasına yol açmaktadır.

1.2. Üniversite Düzeyinde Turizm Eğitimi

Üniversite kurumlarında turizm eğitimleri günümüzde birçok alt dalı ile birlikte, önlisans, lisans, yüksek lisans ve doktora düzeyinde verilmektedir. Bu bakımdan, turizm bilim alanının üniversitelerde aktif olarak yer aldığı ifade etmek yanlış bir çıkarım olmayacaktır. Turizmin kendi içinde farklı alt bilim dallarında ayrılması, uzmanlaşma açısından önem arz etmektedir. Günümüzde gastronomi ve turist rehberliği ön plana çıkan iki ana alan olmakla birlikte, sağlık turizmi ve inanç turizmi bölümleri de önemli bölümler olarak görülmektedir. Bunlar dışında ilk eğitimlerin turizm işletmeciliği ve turizm öğretmenliği gibi başladığı, seyahat ve acenta ile ilgili bölümlerinde faaliyetlerine devam ettikleri görülmektedir

Üniversite düzeyinde turizm eğitimlerinin genel olarak sektördeki istihdamına ilişkin durumlar karmaşık bir yapıdadır. Turizm eğitimi lise düzeyinde olan insanın bir otele müdür olabileceği, yüksek lisans mezunu olan insanın ise bir otelde komi görevi üstleneceği durumlar söz konusudur. Bu durum, turizmde tecrübenin ve sektöre uyum sağlayıp, kendini yetiştirmenin göstergesi olarak kabul edilmektedir. Belirtilen şartlar geçmiş yıllarda çok sayıda örneklerle desteklenirken, günümüzde turizm eğitimlerinin önemi artmış, nitelikli ve diplomalı personel istihdamı ön plana çıkmıştır.

Günümüz şartlarında görülen turizm eğitimi ile turizm sektöründeki istihdama yönelik durum Şekil-1’de verilmektedir.

Şekil 1. Turizm Eğitimi ve İstihdam Aşamaları (Gürdal, 2002:393)

Turizm eğitimlerinde geçmişte yukarıda belirtilen eğitim-istihdam ilişkisi çok farklı bir şekilde işlerken, günümüzde personelin eğitimi ve diploma derecesi önem kazanmıştır. Geçmişte tecrübesi olan, sosyal ve girişken bir insanın eğitimi olmasa da turizm sektöründe üst kademelere gelmesi mümkünken, günümüzde tüm üst makamlardaki yöneticilerden turizm veya ilişkili alanlarda diploma beklentisi içine girilmiştir. Bu durum, turizm ile ilgili geçmişte eğitimlerin yaygın olmaması ile de ilişkili bir durumdur. Günümüzde üniversite düzeyinde hemen hemen her ilde bir turizm eğitimi birimi bulunmaktadır. Turizm eğitimi kurumlarının sayısının da fazla olması, öğrenci talebinde sorunlar oluşmasına neden olmaktadır.

Üniversitelerdeki turizm alanındaki yüksek lisans ve doktora programları son yıllarda giderek artmıştır. Turizm işletmeciliği ve öğretmenliği ile başlayan lisansüstü eğitimleri, son on yıl içerisinde gastronomi, turizm rehberliği, sağlık turizmi yöneticiliği, sağlık turizmi işletmeciliği, seyahat hizmetleri, inanç turizmi, gastronomi, ekoturizm ve ekoturizm rehberliği alanlarında da açılmıştır. Doktora ve yüksek lisans düzeyinde her geçen gün farklı turizm alt disiplinlerinde eğitimler verildiği, bu eğitimlerden önem kazananlar ile ilişkili yüksek öğrenim programları açıldığı görülmektedir. Henüz turizmin alt bilim alanlarında yeterli düzeyde uzmanlaşma olmasa da, gelecekte verilecek bu eğitimler ile uzman sayısının artacağı beklenmektedir.

2. Çalışmanın Analizi

2.1. Çalışmanın Yöntemi

Çalışmanın yönteminde bibliyometrik analiz kullanılmıştır. Bilim alanlarında çalışmaların niteliklerini ortaya koymaya çalışan bu analiz tekniği, yazarların ele aldıkları konuları, hangi yıl yayın

yaptıklarını, konularını, sayfa sayılarını ve hangi seviyede çalışmalar yaptıklarını ortaya koymayı amaçlamaktadır. Kısa bir ifade ile bibliyometrik analizler, istatistikler ve matematiksel işlemlerin yardımı ile bilimsel iletişimin sağlanmasını içeren bir yöntem olarak ifade edilmektedir (Pritchard, 1969; Borgman ve Furner, 1990). Bibliyometrik çalışmaların bilimsel olarak sunulan araştırmaların etkinliğini ortaya koyması nedeni ile gelecekte bu alanda çalışma yapacak bilim insanlarına fikir sağlaması açısından önemli bir kaynak oluşturduğu ifade edilmektedir (Atılğan, Atakan ve Bulut, 2008).

Çalışmada, bibliyometrik analizler sonucunda elde edilmek istenen verilerin çalışma soruları aşağıda verilmektedir.

- Ekoturizm tezlerinin düzeyleri nelerdir?
- Ekoturizm doktora tezlerinin üniversiteleri hangileridir?
- Ekoturizm yüksek lisans tezlerinin üniversiteleri hangileridir?
- Ekoturizm rehberliği yüksek lisans tezlerinin üniversiteleri hangileridir?
- Ekoturizm tezlerinin yıllara göre dağılımı nasıldır?
- Ekoturizm tezlerinin sayfa aralıkları nelerdir?
- Ekoturizm tezlerinin araştırma yöntemleri nelerdir?
- Ekoturizm tezlerin konu alanları nelerdir?

Çalışma sorularının cevaplarının bibliyometrik analiz ile elde edilmesi için nitel araştırma yöntemi uygulanmıştır. YÖK tez merkezinden taramalar yapılarak, tezlerin tüm içerikleri üzerinde çalışılmıştır. Veri analizinde betimsel içerik analizi kullanılmıştır. Betimsel içerik analizi, çalışmaların derinlemesine incelenmesi yoluyla düzenli bir şekilde diğer araştırmacılar için hazırlanması anlamını taşımaktadır (Ültay, Akyurt ve Ültay, 2021). Çalışmanın verilerin elde edilmesinde açık erişimi olan ve etik ilkelere aykırılığı söz konusu olmayan YÖK tez merkezi verileri kullanılmıştır. Kayıtlı olan tezler incelenmiştir. (YÖK Tez Merkezi, 2022).

2.2. Bulgular

Yüksek Öğretim Kurumu tez arama merkezinden elde edilen resmi bilgiler doğrultusunda, ekoturizm ile ilgili yazılmış olan turizm alanındaki lisansüstü tezlere ilişkin rakamlar aşağıdaki Tablo-1’de verilmektedir.

Tablo 1. Lisansüstü Tez Düzeyi

Tez Düzeyi	Sayısı	%
Yüksek Lisans	46	84
Doktora	9	16
Toplam	55	100

Turizm alanında yapılan çalışmaların 46'sı yüksek lisans düzeyinde iken, 9'unun doktora seviyesinde yazıldığı belirlenmiştir. Tespit edilen doktora tezlerin üniversitelere göre dağılımı Tablo-2'de belirtilmiştir.

Tablo 2. Doktora Tezlerinin Üniversiteleri

Üniversite	Sayısı	%
Atatürk Üniversitesi	2	20
Selçuk Üniversitesi	2	20
Afyon Kocatepe Üniversitesi	1	10
Balıkesir Üniversitesi	1	10
Dokuz Eylül Üniversitesi	1	10
İstanbul Üniversitesi	1	10
Namık Kemal Üniversitesi	1	10
Toplam	9	100

Doktora tezleri incelendiğinde, ekoturizm ile ilgili doktora tezlerinden sadece 4 tanesinin turizm işletmeciliği anabilim dalında yapıldığı tespit edilmiştir. Diğer doktora tezlerinin tarım ekonomisi ve işletme anabilim dallarında yapıldığı görülmektedir. Bununla birlikte, ekoturizm konusu ile yapılan doktora tezleri incelendiğinde, tarımsal ekonomi, ormancılık ve orman mühendisliği, çevre mühendisliği ve işletme bilim alanlarındaki doktora tezlerinde ekoturizmin konu olarak yer aldığı tespit edilmiştir. Farklı bilim alanları ile ekoturizm alanı ilişkilendirilerek çalışmaları yapıldığı görülmektedir. Tespit edilen yüksek lisans tezlerinin üniversitelere göre dağılımı Tablo-3'te belirtilmiştir.

Tablo 3. Yüksek Lisans Tezlerinin Üniversiteleri

Üniversite	Sayısı	%
Kâtip Çelebi Üniversitesi	12	26
Giresun Üniversitesi	6	13
Atatürk Üniversitesi	3	6
Necmettin Erbakan Üniversitesi	3	6
Balıkesir Üniversitesi	2	4
Dokuz Eylül Üniversitesi	2	4
Namık Kemal Üniversitesi	2	4
Afyon Kocatepe Üniversitesi	1	2
Akdeniz Üniversitesi	1	2
Atılım Üniversitesi	1	2
Çanakkale 18 Mart Üniversitesi	1	2
Düzce Üniversitesi	1	2
Eskişehir Osman Gazi Üniversitesi	1	2
Gazi Üniversitesi	1	2
Gümüşhane Üniversitesi	1	2
İstanbul Üniversitesi	1	2
Karabük Üniversitesi	1	2
Kütahya Dumlupınar Üniversitesi	1	2
Selçuk Üniversitesi	1	2
Süleyman Demirel Üniversitesi	1	2

Şırnak Üniversitesi	1	2
Van Yüzüncü Yıl Üniversitesi	1	2
Yaşar Üniversitesi	1	2
Toplam	46	100

Yüksek lisans tez mezuniyetleri incelendiğinde en büyük oran İzmir Kâtip Çelebi Üniversitesi %26 ve Giresun Üniversitesi %13 olarak belirlenmiştir. Bu durumun nedeni, İzmir Kâtip Çelebi Üniversitesinde “ekoturizm” yüksek lisans programı olması ve Giresun Üniversitesinde “Ekoturizm Rehberliği” yüksek lisans programı olmasıdır. Bu nedenle, her iki üniversitede ekoturizm alanında yüksek lisans konusu daha fazla çalışılmıştır. Tespit edilen ekoturizm rehberliği yüksek lisans tezlerinin üniversitelere göre dağılımı Tablo-4’te belirtilmiştir.

Tablo 4. Ekoturizm Rehberliği Yüksek Lisans Tezlerinin Üniversiteleri

Üniversite	Sayısı	%
Giresun Üniversitesi	6	85
Şırnak Üniversitesi	1	15
Toplam	7	100

Ekoturizm rehberliği alanında yüksek lisans programı olan iki üniversiteler arasında yüksek lisans tezi üreten iki üniversite Giresun ve Şırnak üniversiteleri olarak tespit edilmiştir. Giresun üniversitesinden kayıtlı 6 tez sunulmuş, Şırnak üniversitesinden ise 1 adet tez verilmiştir. Türkiye’de ekoturizm rehberliği alanında Giresun ve Şırnak üniversiteleri ile birlikte Necmettin Erbakan ve Iğdır üniversitelerinde de bu program aktif olarak öğrenci alımı yapmaktadır. Yıl aralıklarına göre lisansüstü tez sayı ve oranlarının dağılımı Tablo-5’te gösterilmiştir.

Tablo 5. Yıllara Göre Tez Dağılımı

Yıl Aralığı	Sayısı	%
1993-1997	0	0
1998-2002	1	1
2003-2007	2	3
2008-2012	7	13
2013-2017	10	19
2018-2022	35	64
Toplam	55	100

Tez merkezinde yapılan inceleme sonucunda ekoturizm ve ilgili kavramlar ile ilgili ilk tezin 2020 yılında başladığı ve konunun öneminin artması ile birlikte ekoturizm konusundaki araştırmaların arttığı belirlenmiştir. Bu durum Tablo-5’te açıkça görülmekte olup, ekoturizm kavramının son yıllardaki önemini de anlatmaktadır.

Tezlerin sayfa sayısına ilişkin bibliyometrik analiz yapılmış, sayfa sayılarının yüksek lisans tezlerinden genel olarak 50-200 sayfa arasında yoğun olarak yazıldığı belirlenmiştir. Doktora tezlerinin sayılarının daha fazla olduğu tespit edilmiştir. Bununla birlikte, sayfa sayısı 50-99 arası olan tezlerin sayısının 10 adet olması da ilgi çekici bir sonuç olarak görülmüştür. Bu tezler

incelendiğinde tezlerin yöntemlerinin ya belirsiz ya çok kısa ya da yöntemsiz nitel çalışma şeklinde olduğu belirlenmiştir. Ekoturizm tezlerinin sayfa sayısına ilişkin veriler Tablo-6’da verilmektedir.

Tablo 6. Tezlerin Sayfa Sayısı

Sayfa Sayısı	Sayısı	%
50-99	10	19
100-149	27	49
150-199	7	13
200-249	4	7
250-299	5	9
300-349	1	1
350 ve üzeri	1	1
Toplam	55	100

Araştırma yöntemleri açısından tezler incelendiğinde nicel yöntemlerin ağırlık olarak (%51) kullanıldığı görülmektedir. Nitel yöntemler ile yapılan tezlerin yanısıra karma olarak yapılan çalışmalar bulunmaktadır. Karma çalışmaların doktora tezi ağırlık olduğu belirlenmiştir. Bununla birlikte 6 tezin araştırma yönteminin olmadığı tespit edilmiş olup, belirsiz olarak nitelendirilmiştir. Tezlerin araştırma yöntemleri Tablo-7’de gösterilmektedir.

Tablo 7. Tezlerin Araştırma Yöntemleri

Araştırma Yöntemi	Sayısı	%
Nicel	28	51
Nitel	14	25
Karma	7	13
Belirsiz	6	11
Toplam	55	100

Tez konularına ilişkin analiz sonucunda ağırlıklı olarak bir destinasyonun ekoturizm potansiyeli ile ekoturizmde planlama, arz-talep ve etkileri ile ilgili çalışmalar yapıldığı belirlenmiştir. Bununla birlikte, doğa ile bağlantılı birçok farklı çalışmaların da yapıldığı görülmektedir. Tez konularının ekoturizm alanı içinde de olsa farklı disiplinlerle ya da alanlarla ortaya konulduğu görülmektedir. Bu alanların başında tarım, ziraat, ormancılık ve çevre mühendisliği gibi alanlar başı çekmektedir. Tezlerin konularının alanlarına göre dağılımını ifade eden durum, Tablo-8’de verilmektedir.

Tablo 8. Tezlerin Konu Alanına Göre Dağılımları

Konu Alanı	Tez Sayısı	%
Ekoturizm potansiyeli	12	21
Ekoturizm (planlama / etkileri / yönetimleri / arz / talep)	8	13
Halkın algısı	5	9
Sürdürülebilir gelişim/turizm	5	9
Kırsal Kalkınma	3	5
Otel İşletmeleri / yöneticileri/acentası	3	5
Ekoturizm çiftlikleri	2	4
Hizmet kalitesi	2	4
Çevre /çevre bilinci	1	2
Davranışsal niyet	1	2

Doğa koruma	1	2
Doğa okulları	1	2
Ekoturizm girişimciliği	1	2
Girişimcilik	1	2
Glamping	1	2
İstihdam / kadın işgücü	1	2
Kuş gözlemciliği	1	2
Marka / İmaj	1	2
Ormancılık / Orman köyleri	1	2
Tarımsal ekoturizm	1	2
Turist rehberliği	1	2
Turizm güzergâh / doğa yürüyüşü	1	2
Üniversite	1	2
Toplam	55	100

Sonuç

Ekoturizm ve ekoturizm rehberliği alanları son yıllarda Türkiye’de üzerinde önemle durulan ve yeni eğitim programlarının açıldığı bilim alanlarıdır. Turizmin çeşitlendirilmesi amacı ile farklı turizm türlerinin ortaya çıkarılması ile ekoturizm kavramı da gelişmiştir. Dünya genelinde birçok destinasyonda ekoturizm amaçlı seyahatler nedeni ile ortaya çıkan bu durum, eğitimlerinin verilmesi zorunluğunu ortaya çıkarmıştır. Lisans ve ön lisans düzeyinde ders olarak okutulmakta olan ekoturizm kavramı, lisansüstü programlar açılarak daha da etkin bir yapıya kavuşturulmak istenmektedir. Ekoturizmin hem turizm sektörü hem de diğer sektörler için gelir kaynağı ve istihdam yaratıcı özelliği nedeni ile eğitim programlarının önemi de artmaktadır.

Çalışmada, ekoturizm ve ekoturizm rehberliği lisansüstü tezleri bibliyometrik analiz yardımı ile incelenmiş, tezlerin çıkış yılının 2000 yılı ve sonrasında olduğu ortaya konmuştur. Bu durum, ekoturizm kavramının ve eğitimlerinin son yirmi yıl içerisinde hız kazandığını göstermektedir. Çalışma sonuçlarında, tez konularının sadece ekoturizm alanında değil, işletme, kamu yönetimi, ormancılık ve orman mühendisliği, tarımsal ekonomi, su ürünleri, çevre mühendisliği, peyzaj mimarlığı ve mimarlık gibi birçok farklı disiplinde yapıldığı tespit edilmiştir. Ekoturizm ve ekoturizm rehberliği ile ilgili toplam tezin 140 olduğu, bunun sadece 55 tanesinin ekoturizm ve turizm alanı ile ilişkili olduğu ortaya çıkmıştır. Bu durum, ekoturizmin sadece turizm bilimi açısından değil, diğer disiplinler açısından önemini göstermekle birlikte, multidisipliner bir alan olduğunu göstermektedir. Çalışma analizi sonucunda ekoturizm alanında yüksek lisans programları Giresun, Şırnak, Necmettin Erbakan, Eskişehir Osman Gazi ve Iğdır üniversitelerinde mevcuttur. Bu programların sayısının artması ekoturizm eğitimi alan insan sayısının artmasına, dolayısıyla da eğitilmiş ve uzman bireylerin çoğalmasında yararlı olacaktır. Halkın ekoturizm konusundaki görüşlerinin olumlu olarak değişmesi için daha fazla ekoturizm lisansüstü öğrencisine ve bilimsel çalışmalara ihtiyaç duyulmaktadır.

Çalışma sorularının cevaplarının gelecekte ekoturizm ile ilgili çalışma yapacak olan lisansüstü öğrencilere faydalı bir kaynak olması beklenmektedir. Çalışma alanları bakımından hemen hemen her alan ile ilişkisinin kurulabilmesinin mümkün olduğu ekoturizm, farklı disiplinler ile çalışıldığı takdirde daha etkili olacaktır. Diğer bilim dalları ile ortak çalışmaların yapılması, ekoturizmin önemini ve değerini arttıracaktır. Ancak, çalışmanın araştırma aşamasında görülmüştür ki, ekoturizm ve ekoturizm rehberliği olmak üzere iki farklı şekilde yüksek lisans eğitimi olan ekoturizmin, doktora programı yoktur. Lisansüstü öğrencilerinin kendilerini yetiştirmesi ve eğitimlerini ilerletmeleri bakımından doktora programının açılması uygun olacaktır. Böylelikle hem lisansüstü öğrencilerin eğitimleri devam edecek hem de ekoturizm ve ekoturizm rehberliği yüksek lisans programları alanında nitelikli öğretim üyesine kavuşmuş olacaktır.

Turizm alanında yapılmış olan bibliyometrik araştırmalar neticesinde ekoturizm ve ekoturizm rehberliği alanlarında da bibliyometrik analiz ihtiyacı tespit edilmiş, çalışma gelecekte artan çalışma sayısı ve öğrencisi nedeni ile bu alanda çalışacak olan araştırmacılara yol göstermesi için yapılmıştır. Ekoturizm, turizmin önemli bir alt dalı olarak hem turizm sektöründe hem de lisansüstü eğitimlerde yerini almış durumdadır. Konunun önemini anlaşılmaması açısından mevcut çalışmanın gelecekte ekoturizm veya ekoturizm rehberliği alanında tez yapacak olan bilim insanlarına faydalı bir kaynak olması beklenmektedir.

Kaynakça

- Atay, L. ve Yıldırım, H. (2008). Lisans düzeyinde turizm eğitimi alan öğrencilerin profili ve tercihlerine yönelik bir araştırma. *IV. Lisansüstü Turizm Öğrencileri Araştırma Kongresi*, ss.394-408, 23-27 Nisan, Belek-Antalya.
- Atılğan, D., Atakan, C. ve Bulut, B. (2008). Türkçe kütüphanecilik dergilerinin atıf analizi. *Türk Kütüphaneciliği*, 22(4), 392-413.
- Borgman C.L. ve Furner, J. (2002). Scholarly communication and bibliometrics. *Annual Review of Information Science and Technology*, 36, 3-72.
- Dias Daniel, A., Costa, R.A., Pita, M. and Costa, C. (2017). Tourism Education: What about entrepreneurial skills? *Journal of Hospitality and Tourism Management*, 30, 65-72.
- Gürdal, M. (2002). Türkiye’de meslek turizm eğitiminin yapısal analizi, okullaşma- eğitimin kalitesi- staj-istihdam sorunları ve çözüm önerileri, Turizm Bakanlığı Turizm Eğitimi Genel Müdürlüğü Yayını, ss: 391-400, *Turizm Eğitimi Konferans-Workshop*, 11-13 Aralık 2002, Ankara.

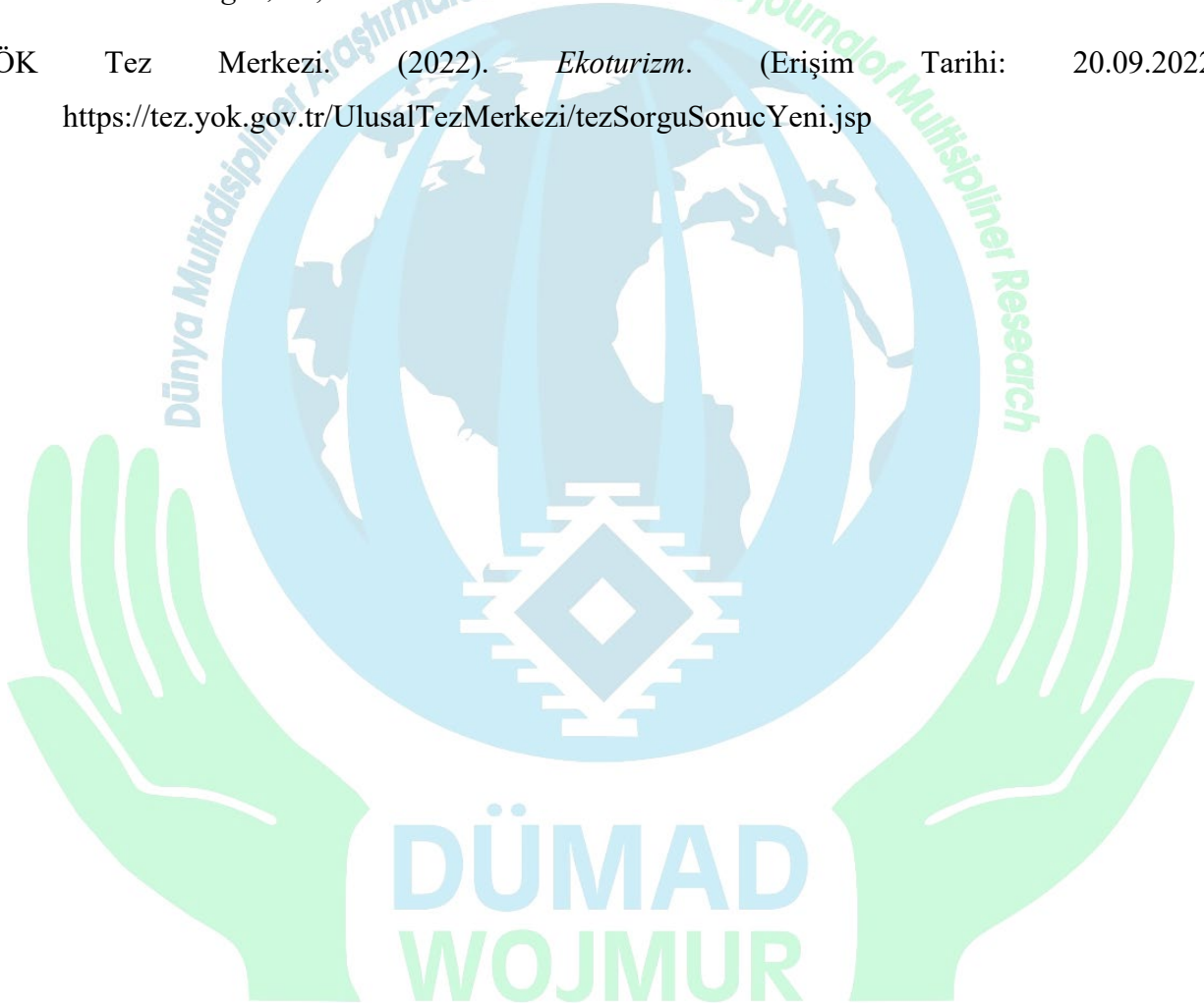
Hacıoğlu, N., Kaşlı, M., Şahin, S. ve Tetik, N. (2008). *Türkiye’de turizm eğitimi*. Ankara: Detay Yayıncılık.

Mısırlı, İ. (2002). Turizm sektöründe meslek standartları ve mesleki belgelendirme sistemi. *Anatolia Turizm Araştırma Dergisi*, 13(1), 39-55.

Pritchard, A. (1969). Statistical bibliography or bibliometrics?. *Journal of Documentation*, 25, 348-349.

Ültay, E., Akyurt, H. ve Ültay, N. (2021). Sosyal bilimlerde betimsel içerik analizi. *IBAD Sosyal Bilimler Dergisi*, 10, 188-201.

YÖK Tez Merkezi. (2022). *Ekoturizm*. (Erişim Tarihi: 20.09.2022).
<https://tez.yok.gov.tr/UlusalTezMerkezi/tezSorguSonucYeni.jsp>

COGNITIVE PERCEPTIONS OF SCIENCE TEACHER'S CANDIDATES REGARDING NOISE POLLUTION*

Serpil KALAYCI**

Makale Bilgisi/Article Info

Geliş/Received: 14/09/2022; Düzeltme/Revised: 11/10/2022

Kabul/Accepted: 13/10/2022

Araştırma Makalesi/Researc Article

Atıf/Cite as: Kalaycı, S. (2022). Cognitive Perceptions of Science Teachers Candidates Regarding Noise Pollution. *DÜMAD (Dünya Mültidisipliner Araştırmalar Dergisi)*, 5(2), 71-88.

Abstract

The aim of this research is to reveal the cognitive perceptions of the science teacher candidates participating in the research about the concept of “noise pollution”, which is taught within the scope of the environmental education course Totally 60 third and fourth grade students, who study the department of Science Education Teaching in Hatay Mustafa Kemal University in 2021-2022 Academic Year participated in this research. In this research, phenomenology design, one of the qualitative research methods, was used. Controlled word association test and drawing technique were used together as data collection tool to determine the cognitive perceptions of science teacher candidates. In the light of the findings obtained from the research, it was seen that science teacher candidates produced more concepts about noise sources and their effects on human health, but they did not dwell much on the issue of reducing or preventing noise pollution. Only two science teacher candidates gave the answer “sound insulation” and showed this answer in the drawing they drew. The drawings made by the science teacher candidates and the data obtained from the word association test overlap with each other. However, it was observed that the science teacher candidates’ sensitivity to this environmental problem was insufficient.

Keywords: Noise Pollution, Science Teacher Candidates, Phenomenology, Drawing, Controlled Word Association Test

* Bu araştırma sürecinde; TR Dizin 2020 kuralları kapsamında “Yükseköğretim Kurumları Bilimsel Araştırma ve Yayın Etiği Yönergesinde” yer alan tüm kurallara uyulmuş ve yönergenin ikinci bölümünde yer alan “Bilimsel Araştırma ve Yayın Etiğine Aykırı Eylemlerden” hiçbiri gerçekleştirilmemiştir. Bu araştırma, *Hatay Mustafa Kemal Üniversitesi Sosyal ve Beşeri Bilimler Bilimsel Araştırma ve Yayın Etiği Kurulunun* 01.02.2022 tarihli 06 ve 07 sayılı kararı sonucunda alınan “Etik Kurul İzni” ile oluşturulmuştur.

** Assist. Prof. Dr., Hatay Mustafa Kemal University, Faculty of Education (e-mail: serpilkalayci36@hotmail.com, **ORCID ID:** 0000-0001-9613-3390).

FEN BİLGİSİ ÖĞRETMEN ADAYLARININ GÜRÜLTÜ KİRLİLİĞİNE İLİŞKİN BİLİŞSEL ALGILARI

Özet

Bu çalışmanın amacı, araştırmaya katılan fen bilgisi öğretmen adaylarının çevre eğitimi dersi kapsamında işlenen “gürültü kirliliği” kavramına ilişkin bilişsel algılarını ortaya çıkarmaktır. Araştırmaya 2021-2022 Eğitim Öğretim yılında Hatay Mustafa Kemal Üniversitesi Fen Bilimleri Öğretmenliği bölümünde öğrenim gören toplam 60 üçüncü ve dördüncü sınıf öğrencisi katılmıştır. Bu çalışmada, nitel araştırma yöntemlerinden fenomenoloji deseni kullanılmıştır. Öğretmen adaylarının bilişsel algılarını belirlemek için veri toplama aracı olarak kontrollü kelime ilişkilendirme testi ile çizim tekniği bir arada kullanılmıştır. Araştırmadan elde edilen bulgular ışığında fen bilgisi öğretmen adaylarının gürültü kaynaklarına ve insan sağlığına etkilerine yönelik daha çok kavram ürettikleri ancak gürültü kirliliğinin azaltılması ya da önlenmesi konusu üzerinde ise pek fazla durmadıkları görülmüştür. Yalnızca iki öğretmen adayı “ses yalıtımı” yanıtını vermiş ve bu yanıtı çizdiği çizimde de göstermiştir. Öğretmen adaylarının yapmış oldukları çizimler ile kelime ilişkilendirme testinden elde edilen veriler birbirleriyle örtüşmektedir. Ancak öğretmen adaylarının bu çevre sorunu karşısında duyarlılıklarının zayıf olduğu görülmüştür.

Anahtar Kelimeler: Gürültü Kirliliği, Fen Bilgisi Öğretmen Adayları, Fenomenoloji, Çizim, Kontrollü Kelime İlişkilendirme Testi

Introduction

With the industrial revolution, industrialization and technological developments have increased, natural resources have been unconsciously consumed and various environmental problems have entered human life. Environmental problems have become a global problem that needs to be solved because they not only affect people but also threaten the life of all living things (Kurt Konakoğlu, 2020). When it comes to environmental problems, the first problems that come to mind are rapid population growth, global climate change, decrease in biodiversity, erosion, depletion of the ozone layer, pesticides and environmental pollution. Noise pollution, which is one of the environmental pollutions, can negatively affect living things physiologically and psychologically (Çokadar, Türkoğlu, & Gezer, 2015; Öner, 2022).

Sound has a valuable place in human life. We communicate through sounds. Babies tell their troubles through the sounds they make in the face of the difficulties they face. While we can be happy with the beautiful sounds we hear, we can also feel uneasy with the disturbing sounds. All sounds that are disturbing, undesirable or that can cause health problems are also called noise (Önder, 2016). The rapidly increasing world population and the increasing consumption need in parallel has brought industrialization. All living organisms living in and around settlements, including many big city centers, especially industrial societies, are exposed to noise pollution, which is one of the environmental problems.

The concept of noise was first recognized as an important pollution factor at the World Environment Congress held in Stockholm in 1972 (United Nations, 1973). In the following years, the

World Health Organization reported many studies showing the negative effects of noise pollution on human health (WHO, 1983, 1999, 2004, 2009 & 2011). In addition, acoustic pollution has been accepted by the World Health Organization in 2011 as one of the most important environmental stress factors that negatively affect public health (WHO, 2011).

Noise is an environmental problem that reduces working efficiency, negatively affects the quality of life and can even lead to various physiological and psychological problems. Sound intensity causing noise is measured in dB (decibel) units (Encyclopedic environmental dictionary, 2001: 168). Sounds that are too low to be heard are 0 dB, and sounds that are loud enough to disturb the human ear are 120 dB (Sevinç, 2015: 104). The sound levels and loudness of various sound sources are shown in Table 1.

Table 1. Examples of Various Volume Levels
(<https://shoptr4.griese.org/content?c=ses%20desibel%20seviyeleri&id=2>)

Examples	Decibel Sound pressure level (dBSPL)	Sound intensity
Jet plane, 50 m away, Hunting rifle	140	100
Pain threshold, Drilling hammer	130	10
Discomfort threshold, Airplane taking off	120	1
Saw, 1 m away	110	0.1
Disco, 1m away from speakers, Heavy traffic	100	0.01
Diesel truck, 10 m away, Shaver, Lawn mower	90	0.001
Subway, Factory noise	80	0.0001
Vacuum cleaner, 1 m away	70	0.00001
Chat, 1 m	60	0.000001
Average house	50	0.0000001
Quiet library	40	0.00000001
Quiet bedroom at night	30	0.000000001
TV studio background, Speaking in a whisper	20	0.0000000001
Rustling of leaves	10	0.00000000001
Hearing threshold	0	0.000000000001

Exposure to noise can cause auditory or non-auditory effects on health. Noise can cause auditory effects such as hearing loss and tinnitus, and it causes many negative effects on human health when exposed to noise for a long time. These effects lead to psychological and physiological distress and even deterioration of homeostasis (Basner et al., 2014). In parallel with the increase in noise levels, the quality of life tends to decrease (Akan et al., 2012). For this reason, noise has ceased to be a low-value pollutant with which we have to learn to live with it, and has become an important issue for different government and public spaces in Europe (Morillas et al., 2018).

Akturk et al. (2003) report that most of the noise pollution in settlements is due to road activities. One of the important factors that increase noise pollution in our country is that residential and office areas are generally located in areas with heavy traffic (Çerçevik et al., 2018). In order to determine traffic noise pollution in various countries, Brown (1994), Georgiadou et al. (2004), Onuu

(2000), Salomons & Pont (2012), Tang & Wang (2007). In addition, have also researchers conducted studies on the assessment of noise pollution in many countries (Hunashal & Patil, 2012; Özyonar & Pekel, 2008; Vidya Sagar & Nageshwara, 2006; Zannin et al., 2001; Zannin et al., 2002).

When the studies in the literature are examined, it is seen that noise pollution is among the environmental problems that are given the least importance by both teachers and students (Artun, Uzunöz, & Akbaş, 2013; Demirbaş & Bektaş, 2009; Kalaycı, 2020 ; Oğuz, Çakıcı Kavas; 2011; Özgen & Kahyaoglu, 2011; Sadık, 2014; Sadık, Çakan, & Artut, 2011; Seçgin, Yalvaç & Çetin, 2010; Şeyihoğlu, Sever & Özmen, 2018). This situation shows that especially in Turkey, noise pollution is not given much importance and there is an insufficient perception in this regard.

In this research, it was tried to determine the cognitive perceptions of the science teacher candidates about noise pollution. The number and quality of words associated with a concept can give information about whether the concept of interest is understood correctly (Eren, 2012). In addition, when it comes to providing students with a permanent and meaningful learning experience, raising awareness about environmental problems, and improving the knowledge dimension of environmental literacy, we need to consider their cognitive structures regarding environmental issues and concepts in teaching (Taşbaş et al. al. 2020). It is thought that the research can contribute to the training of more sensitive individuals by raising awareness about noise pollution in the science teacher candidates.

Method

Research Design

In this research, the qualitative research method, which is used to find answers to questions about the experiences of individuals in the face of a certain event or phenomenon, was used (Punch, 2005). Qualitative research; tries to determine how events, experiences and actions are interpreted (Tanyaş, 2014). Phenomenology design was preferred as the design. Phenomenology helps us understand phenomena that are close to us but that we cannot fully grasp. These phenomena can be in the form of concepts, perceptions, events or experiences we encounter in our lives (Yıldırım & Şimşek, 2016). Qualitative research method was preferred in this study to determine how the science teacher candidates cognitively understand the concept of noise pollution.

Research Group

This research was consisted of 60 3rd and 4th grade science teacher candidates studying in Hatay Mustafa Kemal University, Faculty of Education in the 1nd term of the 2021-2022 academic years. Of the science teacher candidates participating in the research, 29 (22 girls-7 boys) took the environmental education course in the 3rd grade, and 31 (27 girls-4 boys) took the environmental education course in the 4th grade. The targeted universe is selected from individuals who will help to

reach the desired detailed information about the concept to be researched. In qualitative research, it is necessary to determine samples that will enable us to reach detailed data suitable for the purpose of the research instead of large-scale groups (Coyne, 1997). In the research, criterion sampling, which is one of the non-probabilistic sampling methods, was preferred in order to provide more qualified and rich data. A variable such as any situation or time in the research can be selected as a criterion (Grix, 2010) or a pre-created criterion list by researchers can be used (Marshall & Rossman, 2014). In this study, it was determined that science teacher candidates took the environmental education course and voluntarily filled out the data forms.

Data Collection Tools and Process

A data form consisting of two parts was used as a data collection tool. The first part of the data form consists of a controlled word association test. Word association test is one of the methods used to reveal individuals' cognitive perceptions (Bahar & Özatlı, 2003). As a result of the analysis of the responses given to a stimulus word with word association tests, predictions can be made about that concept (Ustaoglu & Aytaç, 2014; 217). In this study, controlled word association test was applied. For this test, they were asked to write the first words that came to their minds for the concept of noise pollution, which were written 10 times under each other, and the science teacher candidates were given 1 minute for this (Tsai & Huang, 2002). The main purpose of the time limit is for science teacher candidates to decide on the most important words about noise pollution and write them down.

In the second part of the data form, science teacher candidates were asked to draw a picture about noise pollution and write the main idea they wanted to give in the picture they made.

Data Analysis

Before starting the analysis process, the data forms collected from the science teacher candidates were numbered from 1 to 60. Grade level and gender were not taken into account while coding. The data obtained from the word association test were recorded and their frequencies were determined. Content analysis method was used for word association test and evaluation of drawings. The essence of this approach is to categorize what is said or written and to determine how often they are expressed (Simon & Burstein, 1985; 193). Content analysis aims to explain the relationship between the collected data. For this purpose, the data is organized and divided into certain themes (Yıldırım & Şimşek, 2016). Conceptualized data and themes enable us to better understand the phenomena and associate related concepts with other concepts (Strauss & Corbin, 1990: 62; Yıldırım & Şimşek, 2016: 242). In addition, the codes in the word association test were visualized as a word cloud using the WordArt program.

When the word cloud was examined, it was seen that the science teacher candidates gave more space to the concepts of “Horn/siren”, “Traffic”, “Loud voice/shouting” and “Music”.

The themes, codes, frequency and percentage values created regarding the answers given by the science teacher candidates to the controlled word association test are given in Table 2.

Table 2. Frequency and Percentage Values of Codes Created according to Cognitive Perceptions of Noise Pollution

Themes	Codes	Total frequency	%
External sources of noise pollution	Horn/siren (36)	208	34.84
	Traffic (27)		
	Construction equipment (22)		
	Airplane (19)		
	Car (18)		
	Construction (18)		
	Motorcycle (8)		
	Transportation sound (8)		
	Animals (7)		
	Chainsaw (6)		
	Gunshot (6)		
	Ambulance (6)		
	Helicopter (5)		
	Train (5)		
	Truck (3)		
	Explosion (3)		
	Road work (3)		
	Dynamite (2)		
	Exhaust (2)		
	Thunder (2)		
Fire engine (2)			
Indoor sources of noise pollution	Loud voice/shouting (27)	206	34.51
	Music (26)		
	Speaker/sound system (24)		
	Human (22)		
	Fight/arguing (15)		
	Vacuum cleaner (12)		
	Crowded (11)		
	Scream (8)		
	Home appliances (8)		
	Baby crying (6)		
	Alarm (5)		
	Phone (5)		
	Washing machine (4)		
	Doorbell (4)		
	Television (4)		
	Mouth smacking (3)		
	Child (3)		
	Fan (3)		
	Blow dryer (3)		
	Hood (3)		
Rustle (3)			
Drill (3)			
Unnecessary talk (2)			

	Hum (2)		
	Stress (16)		
	Discomfort (13)		
	Headache (11)		
	Irritability (6)		
	Fatigue (5)		
The effect of noise on human health	Distraction(4)	66	11.05
	Psychological problems (3)		
	Deafness (3)		
	Insomnia (3)		
	Depression (2)		
	Sound(21)		
	Decibel (12)		
Noise pollution and sound	Noise (8)	58	9.72
	Frequency (7)		
	Intensity (6)		
	High wavelength (4)		
	Entertainments venues (10)		
	Factory(10)		
	Big city/metropolis (8)		
	Concert (6)		
Areas with noise pollution	Shopping malls (5)	56	9.38
	Wedding halls (5)		
	School (5)		
	Match (4)		
	Airport (3)		
Prevention of noise pollution	Sound insulation (3)	3	0.5

As can be seen in Table 2, the codes obtained from the answers given by the science teacher candidates are grouped under 6 themes. These themes are “External sources of noise pollution”, “Indoor sources of noise pollution”, “The effect of noise on human health”, “Noise pollution and sound”, “Areas with noise pollution” and “Prevention of noise pollution” and the findings related to these themes are below.

The codes written under the theme of “External sources of noise pollution” are “*horn/siren, traffic, construction equipment, airplane, car, construction, motorcycle, transportation sound, animals, chainsaw, gunshot, ambulance, helicopter, train, truck, explosion, road work, dynamite, exhaust, thunder, fire engine*”. It was observed that science teacher candidates wrote 208 concepts (34.84%) under this theme. The code that is not included in the table because the science teacher candidates wrote it once is “bus”.

The codes written under the theme of “Indoor sources of noise pollution” are “*loud noise/shouting, music, speaker/sound systems, people, fight/arguing, vacuum cleaner, crowd, screaming, home appliances, baby crying, alarm, telephone, washing machine, doorbell, television, mouth smacking, child, fan, blow dryer, hood, rustling, drill, unnecessary talk, hum*”. It was observed that science teacher candidates wrote 206 concepts (34.51%) under this theme.

The codes written under the theme of “The effect of noise on human health” are “*stress, discomfort, headache, nervousness, fatigue, distraction, psychological problems, deafness, insomnia, depression*”. It was observed that the science teacher candidates wrote 66 concepts (11.05%) under this theme. The codes that are not included in the table because the science teacher candidates wrote it once are “*unhappiness, inefficiency, tinnitus, depressed mood*”.

The codes written under the “Noise pollution and sound” theme are “*sound, decibel, noise, frequency, intensity, high wavelength*”. It was observed that science teacher candidates wrote 58 concepts (9.72%) under this theme.

The codes written under the theme of “Areas with noise pollution” are “*entertainment venues, factory, big city/metropolis, concert, shopping mall, wedding halls, school, match, airport*”. It was observed that science teacher candidates wrote 56 concepts (9.38%) under this theme.

There is only one code under the theme of “Prevention of noise pollution”. It is also “*sound insulation*”. The total percentage value for this theme is 3.

In addition, a model was created with the themes created (Figure 2).

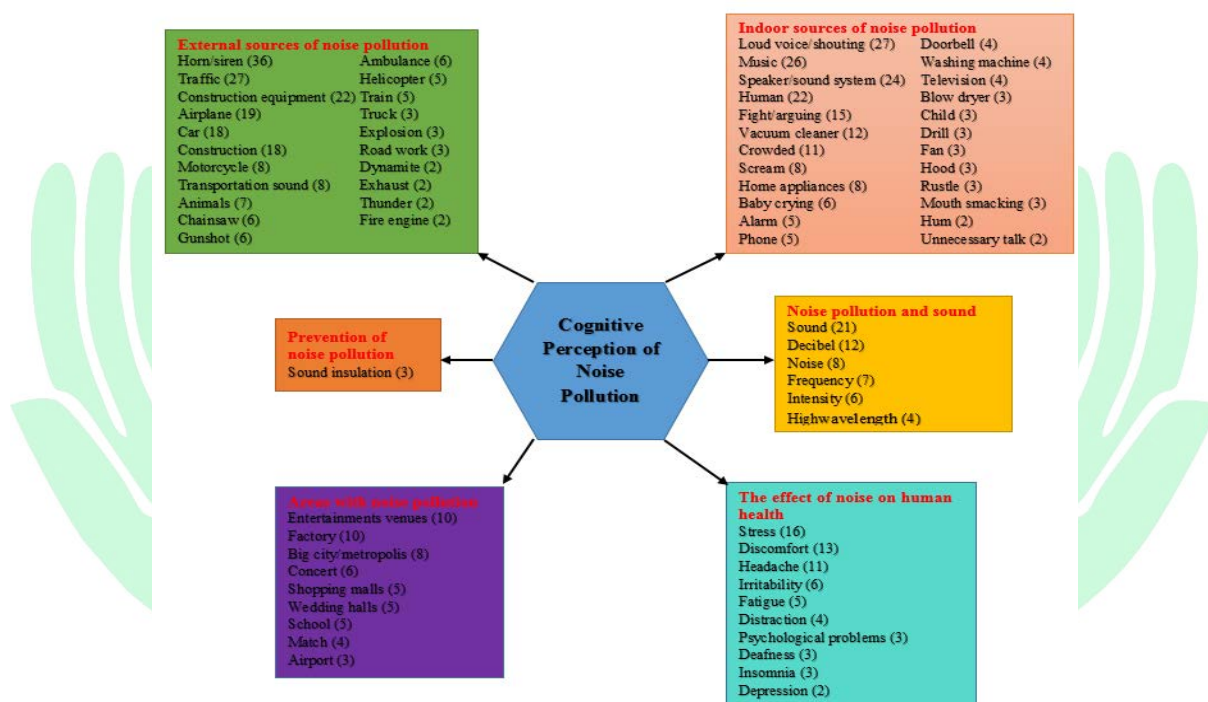

Figure 2. Cognitive Model Created For Noise Pollution of Science Teacher Candidates

When the drawings of science teacher candidates about noise pollution are examined, it is seen that there are 4 different themes: “Types of noise (f=24)”, “Negative effect (f=14)”, “Transportation vehicles and traffic (f=14)” and “Health problems (f=8)” has been reached.

A sample drawing with code of the science teacher candidates 29 belonging to the theme “types of noise” is given below (Figure 3);

Figure 3. Example of Drawing of the Theme “Types of Noise”

Examples of some expressions of science teacher candidates belonging to the theme of “Types of noise” are presented below;

Science teacher candidates 9: There are many factors that cause noise pollution, such as the sounds of horns from cars, the sounds of construction, the sound of shopkeepers.

Science teacher candidates 33: Car horns, noisy people, loud television or radios are some of the noise pollution we may encounter in our daily lives.

Science teacher candidates 34: With the increase in the number of motor vehicles, factories and buildings due to urbanization, the number of people has also increased a lot. All these factors are a cause of noise.

A sample drawing with code of the science teacher candidates 43 belonging to the theme “Negative effect” is given below (Figure 4);

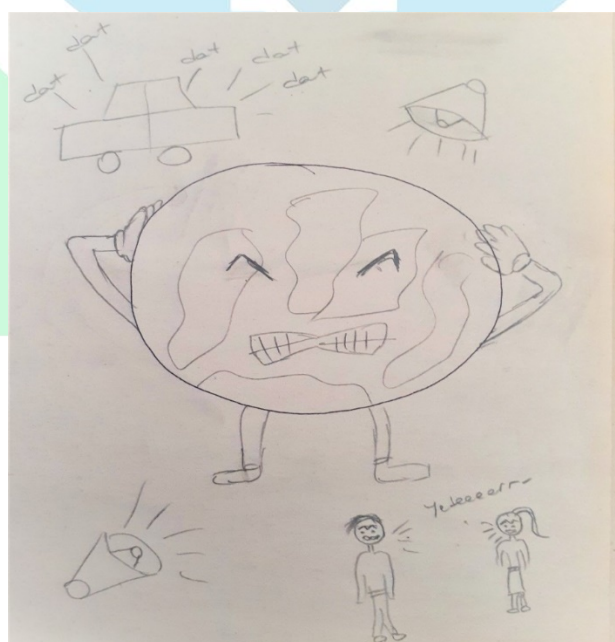

Figure 4. Example of Drawing of the Theme “Negative Effect”

Examples of some expressions of science teacher candidates belonging to the theme of “Negative effect” are presented below;

Science teacher candidates 30: *Noise affects all living things negatively. That’s why reducing noise causes happier creatures.*

Science teacher candidates 43: *The sound that people create with their own voices and with the tools and tools they use affects not only people but the whole world negatively. Let’s not make noise for a quiet and peaceful world for a stress-free life!!*

A sample drawing with code of the science teacher candidates 8 belonging to the theme “Transportation vehicles and traffic” is given below (Figure 5);

Figure 5. Example of Drawing of the Theme “Transportation Vehicles and Traffic”

Examples of some expressions of science teacher candidates belonging to the theme of “Transportation vehicles and traffic” are presented below;

Science teacher candidates 19: *The sounds coming from the exhaust of the car disturb people. The noises coming from the engines of the vehicles in the sea affect the creatures living in the sea more than people. At the same time, the noises coming from the propeller and engine of the aircraft disturb people.*

Science teacher candidates 20: *The fact that airports are very close to residential areas causes noise pollution. Having too many personal cars on the roads causes a lot of noise.*

A sample drawing with code of the science teacher candidates 33 belonging to the theme “Health problems” is given below (Figure 6);

Figure 6. Example of Drawing of the Theme “Noise Types”

Examples of some expressions of science teacher candidates belonging to the theme of “health problems” are presented below;

Science teacher candidates 10: There is so much noise pollution in human life that people are affected by this situation. Noise pollution is so effective in every moment of our lives that it becomes unbearable for human life. Therefore, health problems arise directly and indirectly.

Science teacher candidates 26: Noise pollution affects people psychologically, physically, etc. It can affect and disturb aspects. The person may be exposed to these situations even if he or she does not want to.

Discussion, Conclusions and Recommendations

In this research, when the data obtained from the drawings made by the controlled word association test used to determine the perception of noise pollution by the science teacher candidates, it was seen that the science teacher candidates’ sensitivity to noise pollution was not sufficient. The drawings made by the science teacher candidates and the data obtained from the word association test support each other.

The answers given by the science teacher candidates are “External sources of noise pollution”, “Indoor sources of noise pollution”, “The effect of noise on human health”, “Noise pollution and sound”, “Areas with noise pollution” and “Prevention of noise pollution” grouped under 6 themes.

Regarding the concept of noise pollution, science teacher candidates mostly produced codes for the themes of “External noise pollution sources” ($f=206$) and “Indoor noise pollution sources” ($f=206$). Parallel to the increase in the quality of life, the number of sources causing noise has increased day by day (Kocataş, 2003: 481). For this reason, it can be accepted as a natural result that the codes produced under these themes are excessive. The codes produced the most under the theme

of “External sources of noise pollution” are “*horn/siren (36), traffic (27), construction machinery (22), airplane (19), car (18) and construction (18)*”, respectively. At the beginning of the noise experienced in the cities is the problem of heavy traffic. Road traffic is by far the largest source of noise pollution, according to recent assessments published by the European Environment Agency (EEA, 2017). In particular, unnecessary horns of drivers increase the noise even more (Talas, 2018: 120). The codes produced the most under the theme of “sources of indoor noise pollution” are respectively “*loud noise/shouting (27), music (26), loudspeaker/sound systems (24), human (22), fighting/arguing (15) and vacuum cleaner (12)*”. The activities carried out by people are generally a source of noise (Önder & Gülgün, 2010). Loud music and televisions in residences and indoors, and the sounds made by the tools used in maintenance and repair also cause noise pollution (Talas, 2018: 120). Similarly, 8th grade students were found to have *exhaust, loudspeaker sounds and factory noise* (Erduran Avcı et al., 2013) for noise pollution, while 5th grade students gave answers like *people shouting at each other, listening to loud music, horn sounds, TV, weather, air conditioner, etc. such as vehicle sounds, sounds from factories and sounds from construction machines* (Sadık (2014).

The codes produced under the theme of “noise pollution and sound” are “*sound (21), decibel (12), noise (8) and frequency (7)*” respectively. Sound, decibel and noise concepts are seen to be the most repetitive codes in this theme. Noise is already defined as an unordered sound spectrum and an unwanted form of sound. Decibel is a sound evaluation unit that is used in the control of noise and emphasizes the middle and high frequencies that the human ear is sensitive to (Özden & Gülgün, 2010:5).

The codes produced under the theme of “the effect of noise on human health” are respectively “*stress (16), discomfort (13), headache (11), irritability (6), fatigue (5) distraction (4), psychological problems (3), deafness (3), insomnia (3) and depression (2)*”. Noise is the most common stressor (Ravindran et al., 2005). Sadık (2014) reached the codes of “*headache (12), insomnia (4), fatigue (2) and deafness (2)*” under the theme of noise pollution in terms of the effects of environmental problems on human health of 5th grade students. These findings are in line with the codes in our study.

The codes produced the most under the theme of “areas with noise pollution” are respectively “*entertainment venues (10), factory (10), big city/metropolis (8), concert (6), shopping mall (5), wedding halls (5) and school. (5)*”. Shopping, entertainment, etc. The noises that occur as a result of outdoor activities such as outdoor activities are examples of the noises experienced in the cities (Önder & Gülgün, 2010:55 Noise affects learning negatively and can cause distraction for teachers and students in learning environments and situations that make learning difficult (Engin, Özen, & Bayoğlu, 2009). This situation attracted the attention of teacher candidates and they expressed the concept of “*school*” as an environment where noise pollution is experienced.

Under the theme of “prevention of noise pollution”, there is only “*sound insulation*” code. It has been observed that science teacher candidates have produced very few concepts about preventing noise pollution.

The drawings made by the science teacher candidates were grouped under 4 different themes: “types of noise ($f=24$)”, “negative effects ($f=14$)”, “transportation vehicles and traffic ($f=14$)” and “health problems ($f=8$)”. The drawings obtained show that science teacher candidates depict their perceptions of noise pollution in a simple and clear way. In the drawings, which are consistent with their answers to the word association test, the pictures of the noise types, which include the most noise sources, draw attention. Sadık, Çakan, and Artut (2011) examined the pictures of 206 5th grade students about environmental problems and found that they drew loud music and human figures in four of the 10 pictures depicting noise pollution. Similar drawings were also drawn by science teacher candidates. Özdemir Özden and Özden (2015) 6th, 7th and 8th grade students made drawings showing that noise pollution is caused by transportation vehicles and technological tools such as television, radio and music sets. It was observed that similar drawings were made under the theme of “transportation vehicles and traffic” (Figure 5).

As a result, noise pollution, which has become a part of the lives of people living in large settlements, is one of the environmental problems that we do not think much about. As a result of the activities people perform in their daily lives, it does not seem possible to live without making a sound. It is possible to eliminate this environmental problem if there is awareness about the problems caused by noise pollution. For this reason, conscious individuals should be tried to be raised starting from pre-school education. Teachers, who are role models in educating students, can design and implement various activities related to noise pollution in science and biology classes in order to raise awareness on this issue. Environmental education programs to be organized by various organizations to solve the problems related to noise pollution can also contribute to teachers. By determining the perceptions of students at different education levels, their awareness of noise pollution can be determined.

Ethic

This research was approved by Hatay Mustafa Kemal University Social and Human Sciences Ethics Committee with the decision dated 01.02.2022 and numbered E- E-21817443-050.99-131924.

References

Akan, Z., Yılmaz A., Özdemir, O. & Korpınar, M. A. (2012). Noise pollution, psychiatric symptoms and quality of life: Noise problem in the east region of Turkey. *Annals of Medical Research*, 19(2), 75-81. DOI: 10.7247/jiumf.19.2.3

- Bahar, M. & Ozatlı, S. (2003). Diagnose the cognitive structure of high school pupils at level 1 regarding the topic “the basic components of living things” with word association test. *Journal of Balıkesir University Institute of Science and Technology*, 5(2), 75-85.
- Basner, M., Babisch, W., Davis, A., Brink, M., Clark, C. & Janssen S. (2014). Auditory and nonauditory effects of noise on health. *Lancet*, 383(9925), 1325-32. [https://doi.org/10.1016/S0140-6736\(13\)61613-X](https://doi.org/10.1016/S0140-6736(13)61613-X)
- Brown, A.L. (1994). Exposure of the Australian population to road traffic noise, *Appl Acoust*, 43(2), 169-176. [https://doi.org/10.1016/0003-682X\(94\)90060-4](https://doi.org/10.1016/0003-682X(94)90060-4)
- Coyne, I. T. (1997). Sampling in qualitative research. Purposeful and theoretical sampling; merging or clear boundaries?. *Journal of Advanced Nursing*, 26(3), 623-630. <https://doi.org/10.1046/j.1365-2648.1997.t01-25-00999.x>
- Çerçevik, A. E., Yerel Kandemir, S., Yıldız, M. & Çelik, M. (2018). Measurement and evaluation of noise pollution caused from Bilecik provincial roads. *Afyon Kocatepe University Journal of Science and Engineering*, 18, 366-374.
- Çokadar, H., Türkoğlu, A. & Gezer, K. (2015). Environmental problems. M. Aydoğdu and K. Gezer (Ed.). *Environmental science* (pp.85-96). Lisans Publication.
- Encyclopedic Environmental Dictionary*. (2001). Turkish Environment Foundation Publication.
- Engin, A. O, Özen, Ş. & Bayoğlu, V. (2009). Some basing variables influencing the students’ school learning successes. *Journal of the Institute of Social Sciences*, 1(3), 125-156.
- Erduran Avcı, D., Demirekin, M., Hare, O., Özlü, S. & Özkan, İ. (2013). Examination of 8th grade students’ perception of environmental problems with different techniques. *FEAD*, 1(2), 50-66.
- Eren, F. (2012). *Analysis of perceptions of secondary school students about information technologies through word association test*. (Master’s Thesis, Necmettin Erbakan University). The Institute of Educational Sciences, Konya.
- Georgiadou, E., Kourtidis, K. & Ziomas, I. (2004). Exploratory traffic noise measurements at five main streets of Thessaloniki, Greece, *Global Nest I International Journal*, 6, 53-61.
- Grix, J. (2010). *The foundations of research*. Palgrave Macmillan.
- Hunashal, R.B. & Patil, Y.G. (2012). Assessment of noise pollution indices in the city of Kolhapur, India. *Procedia-Social and Behavioural Sciences*, 37, 448-457. <https://doi.org/10.1016/j.sbspro.2012.03.310>

- Kocataş, A. (2003). *Ecology-Environmental biology*. Ege University Publications.
- Kurt, Konakoğlu, S. S. (2020). A study for determining the level of consciousness, awareness and sensitivity of university students on environmental issues: The case study of the department of urban design and landscape architecture at the Amasya University, Turkey. *The Journal of Graduate School of Natural and Applied Sciences of Mehmet Akif Ersoy University*, 11(2), 130- 141. <https://doi.org/10.29048/makufebed.718232>.
- Marshall, C. & Rossman, G. B. (2014). *Designing qualitative research*. Sage.
- Morillas, J. M. B., Gozalo, G. R., González, D. M., Moraga, P. A. & Vilchez-Gómez, R. (2018). Noise pollution and urban planning. *Curr Pollut Rep.*, 4, 208-219.
- Oğuz, D., Çakıcı, I. & Kavas, S. (2011). Environmental awareness of students in higher education. *SDU Faculty of Forestry Journal*, 12, 34-39.
- Onuu, M.U. (2000). Road traffic noise in Nigeria: Measurements, analysis and evaluation of nuisance, *Journal of Sound and Vibration*, 233, 391-405. <https://doi.org/10.1006/jsvi.1999.2832>
- Önder, S. & Gülgün, B. (2010) Noise pollution and precautions to be taken: Herbal noise curtains. *Agriculture Engineering*, 35, 54-64.
- Öner, S. (2022). A qualitative study on “global environmental problems” in mind maps of social study teachers. *International Academic Social Resources Journal*, 7(34), 87-94. <http://dx.doi.org/10.29228/ASRJOURNAL.56794>
- Özdemir Özden, D. & Özden, M. (2015). Investigation of Children’s Drawings about Environmental Issues. *Pamukkale University Journal of Education*, 37(37), 1-20. <https://dx.doi.org/10.9779/PUJE675>
- Özyonar, F. & Peker, İ. (2008). Investigation of the environmental noise pollution in Sivas city centre. *Ecology* 18(69), 75-80.
- Punch, K. F. (2005). *Introduction to social research-Quantitative & qualitative approaches*. Sage publication
- Ravindran, R., Rathinasamy, S. D., Samson, J. & Senthilvelan, M. (2005). Noise stress-induced brain neurotransmitter changes and the effect of *Ocimum sanctum* (Linn) treatment in albino rats. *J Pharmacol Sci.*, 98(4), 354-360. <https://doi.org/10.1254/jphs.fp0050127>
- Sadık, F., Çakan, H. & Artut, K. (2011). Analysis of the environmental problems pictures of children from different socio-economical level. *Elementary Education Online*, 10(3), 1066-1080.

- Salomons, E. M. & Pont, M. B. (2012). Urban traffic noise and the relation to urban density, form, and traffic elasticity. *Landsc. Urban Plan.*, 108(1), 2-16.
- Seçgin, F., Yalvaç, G. & Çetin, T. (2010). Perceptions of 8th grade primary school students about environmental problems through cartoons. *International Conference on New Trends in Education and Their Implications*, Antalya, Turkey, 11-13 October 2010, 391-398.
- Sevinç, Ö. S. (2015). Environmental problems and environmental pollution. M. Z. Yıldırım and H. Genç (Ed.). *Environmental education* (pp.67-124). Lisans Publication.
- Simon, J. & Burstein, P. (1985). *Basic research methods in social sciences*. Third edition. Random house.
- Strauss, A. & Corbin, J. (1990). *Basic of qualitative research: Grounded theory prodecures and techniques*. Sage.
- Şeyihoğlu, A., Sever, R., & Özmen, F. (2018). The current world problems in the social studies and geography teacher candidates' mind maps. *Marmara Geographical Review*, (37), 1-15.
- Talas, M. (2018). Environmental pollution. R. Sever and E. Yalçınkaya (Ed.), *Environmental education* (pp.110-126). Pegem Academy Publishing.
- Tang, U. W. & Wang, Z. S. (2007). Influences of urban form on traffic-induced noise and air pollution: Results from a modelling system. *Environment Model Software* 22, 1750-1764. <https://doi.org/10.1016/j.envsoft.2007.02.003>
- Tanyaş, B. (2014). Introduction to qualitative research methods: General principles and applications in psychology. *Critical Psychology Bulletin*, 5, 25-38.
- Taşbaş, A., Kocabaş, E. Saf, A. Ö. & Bingöl, H. (2020). Determination of the cognitive structures of 8th grade students related to the concept of "air pollution" through word association test. *Journal of Teacher Education and Lifelong Learning*, 2(2), 90-99.
- Tsai, C. C. & Huang, C. M. (2002). Exploring student's cognitive structures in learning science: A review of relevant methods. *Journal of Biological Education*, 36(4), 163-169. <https://doi.org/10.1080/00219266.2002.9655827>
- The European Environment Agency (EEA), 2017. Road Traffic Remains Biggest Source of Noise Pollution in Europe. Retrieved from. http://www.eea.europa.eu/highlights/road-traffic-remains-biggest-source/?utm_medium=email&utm_campaign=NoisePollution

&utm_content=NoisePollution+CID_24a9ddf571cad239903cb68f54679281&utm_source=EEA%20Newsletter&utm_term=Read%20more.

United Nations. (1973). *Report of the United Nations conference on the human environment (UNCHE)*. June 5 to June 16, 1972. United Nations Publication.

Ustaoglu, A & Aytac, B. (2014). Word association test. S. Basturk (Ed.), *Measurement and evaluation in education* (pp.215-228). Nobel Academic Publishing.

Vidya Sagar, T. & Nageshwara Rao, G. (2006). Noise pollution levels in Visakhapatnam city (India). *Journal of Environmental Science & Engineering* 48(2), 139-142.

WHO (World Health Organization). (1983). *El Ruido. Criterios de salud ambiental*. Ginebra: 454 OPS/WHO.

WHO (World Health Organization). (1999). *Guidelines for community noise*. Geneva: WHO.

WHO (World Health Organization). (2004). *Environmental health indicators for Europe. A pilot indicator-based report*. Denmark: WHO Regional Office for Europe.

WHO (World Health Organization). (2009). *Night noise guidelines for Europe*. Copenhagen: WHO Regional Office for Europe.

WHO (World Health Organization). (2011). *Burden of disease from environmental noise*. WHO and JRC.

Yıldırım, A. & Şimşek H. (2016). *Qualitative research methods in the social sciences* (10th Edition). Distinguished Publishing.

Zannin, P. H. T., Diniz, F. B., Calixto, A. & Barbosa, W. (2001). Environmental noise pollution in residential areas of the city of Curitiba. *Acustica*, 87, 625-628.

Zannin, P. H. T., Diniz, F. B. & Barbosa, W. (2002). Environmental noise pollution in the city of Curitiba, Brazil. *Applied Acoustics*, 63, 351-358. [https://doi.org/10.1016/S0003-682X\(01\)00052-4](https://doi.org/10.1016/S0003-682X(01)00052-4)

ENERJİ KOOPERATİFLERİ KONUSUNDA YAPILAN ARAŞTIRMALARIN BİBLİYOMETRİK ANALİZİ*

Aslı Menekşe ODABAŞ KIRAR**
Hayati ONGUN***

Makale Bilgisi/Article Info

Geliş/Received: 17/10/2022; Düzeltme/Revised: 3/11/2022

Kabul/Accepted: 4/11/2022

Araştırma Makalesi/Researc Article

Atıf/Cite as: Odabaş Kırar, A. ve Ongun, H. (2022). Enerji Kooperatifleri Konusunda Yapılan Araştırmaların Bibliyometrik Analizi.

DÜMAD (Dünya Multidisipliner Araştırmalar Dergisi), 5(2), 89-106.

Özet

Ülkemizde son yıllarda gündeme gelen enerji kooperatifleri 1930’lu yıllardan itibaren dünyanın çeşitli yerlerinde kurulmuş ve enerji sektöründe faaliyetlerini sürdürmektedirler. Literatürde de enerji kooperatifleri yer almakta olup bu çalışmanın amacı; enerji kooperatifçiliği konusunda yapılan yayınların, Yayın Yıl Aralığı, Yayın Kaynağı, Yayın Sayısı, Yıllık Büyüme Oranı, Ortalama Yayın Yaşı, Anahtar Kelimeler, Tez Yazarlı Makaleler, Yayın başına eş yazar, Uluslararası İş birliği Oranı gibi bilgilerin ortaya konulmasıdır. 1983-2022 yılları arasında bu konuda yapılan yayınların incelenmesinde, Scopus veri tabanı tercih edilmiştir. Belirlenen bibtex formatında 228 yayın genel yapıya, kavramsal yapıya, entelektüel yapıya, sosyal yapıya yönelik analizler yapılmıştır.

Yapılan analize göre, Literatürde yer alan araştırmaların özellikle 2014 yılından sonra bir kırılma yaşadığı ve ilerleyen yıllarda önemli düzeyde artış gösterdiği tespit edilmiştir. 39 yıllık araştırma geçmişi incelendiğinde yapılan 228 araştırmanın 161 farklı kaynaktan (kitap, dergi, konferans vb.) yayımlandığı anlaşılmıştır. Enerji kooperatifleri ile ilişkili kavramların literatüre girişinin üzerinden geçen yaklaşık yarım asırlık süreye rağmen, çalışmaların ortalama yaşının 5,91 olduğu görülmüştür.

Anahtar Kelimeler: Eğitim, Ekoturizm, Ekoturizm rehberliği, Bibliyometrik analiz, Lisansüstü tezler

* Bu araştırma sürecinde; TR Dizin 2020 kuralları kapsamında “Yükseköğretim Kurumları Bilimsel Araştırma ve Yayın Etiği Yönergesinde” yer alan tüm kurallara uyulmuş ve yönergenin ikinci bölümünde yer alan “Bilimsel Araştırma ve Yayın Etiğine Aykırı Eylemlerden” hiçbiri gerçekleştirilmemiştir. Ayrıca bu araştırma “Etik Kurul İzni” gerektirmeyen bir çalışmadır.

** MSc, Ege University Faculty of Solar Energy, Graduate Student (e-posta: asli.odabas@gmail.com; **ORCID ID:** 0000-0003-1976-2104).

*** Prof. Dr., Ege University Graduate Faculty of Solar Energy, (e-posta: hayatiolgun1958@gmail.com; **ORCID ID:** 0000-0002-1777-2010).

BİBLİYOMETRİK ANALİZİS OF RESEARCH ON ENERGY COOPERATİVES

Abstract

Energy cooperatives, which have come to the fore in our country in recent years, have been established in various parts of the world since the 1930s and continue their activities in the energy sector. There are also energy cooperatives in the literature. The aim of this study is to reveal information such as Publication Year Interval, Publication Source, Number of Publications, Annual Growth Rate, Average Publication Age, Keywords, Articles with Thesis Authors, Co-authors per publication, International Collaboration Rate of publications on energy cooperatives. Scopus database was preferred in the examination of the publications on this subject between 1983-2022. 228 publications in the determined bibtex format were analyzed for the general structure, conceptual structure, intellectual structure and social structure. According to the analysis, it was determined that the studies in the literature experienced a break especially after 2014 and increased significantly in the following years. When the 39-year research history was examined, it was understood that 228 studies were published in 161 different sources (books, journals, conferences, etc.). Despite the half-century period that has passed since the introduction of the concepts related to energy cooperatives in the literature, it has been observed that the average age of the studies is 5.91 years.

Keywords: Education, Ecotourism, Ecotourism guidance, Bibliometric analysis, Graduate theses

Giriş

Üniversiteler bilimsel bilginin üretilmesi ve toplumsal gelişmeyi sağlayan önemli kurumlardır (Alkan, 2014: s. 42). Bu gibi çalışmalar üniversitelerin bünyesinde kurulan enstitüler aracılığıyla yapılmakta ve lisansüstü tezler bilimsel bilginin üretilmesi ve yayılmasında önemli bir yer tutmaktadır (Kızılyalçın, A. 2021)

Bibliyometri'nin temel amacı, çeşitli dönemlerde yayınlanmış dergi, kitap gibi yayınların ya da belgelerin belirli kriterleri baz alınarak, bilimsel dökümantasyonun, bilimsel iletişime ilişkin bulguların iyileştirilmesi amacı ile sayısal yöntemler ile analiz edilmesidir (Osareh, 1996, s. 149-150), (Kocabaş, C., Alkan, G., 2020).

Araştırmanın konuyla ilgili bakımından enerji kooperatifleri alanında yapılan bilimsel çalışmaların artması ve çeşitlenmesi gerekmektedir. Dünyada ki örneklerine bakıldığında enerji kooperatiflerinin bağlı olduğu mevzuatlar, işleyişlerinin bağlı olduğu bakanlıklar ve her ülkenin farklı olan potansiyel kaynakları ile enerji kooperatifleri uygulamaları farklılık göstermektedir. Bu alanda yapılan akademik araştırmaların farklı açılardan değerlendirilerek enerji kooperatiflerinin genel yapısı, kavramsal yapısı, entelektüel yapısı ve sosyal yapısına yönelik yapılan analizler ile dünyada akademik durumunun değerlendirilmesi yapılmıştır.

Enerji kooperatiflerin işleyişlerinde ki aksaklıkların çözülebilmesi için idari, teknik, finansal ve iletişim kapasitelerinin artırılması yönünde yapılacak olan bilimsel çalışmalar önem kazanmaktadır. Bu amaçla yapılan bilimsel araştırma ve yayınların değerlendirilmesi, analizlerinin

yapılması ile bu alanda oluşan eksikliklerin giderilmesi için mevcut durum ortaya konulmuştur. Araştırmanın bu alanda çalışan tüm akademik camia, kooperatifler ve enerji üretici ve tüketicileri için faydalı olacağı öngörülmektedir.

1. Literatür Araştırması

Kızılyalçın'ın (2021) tarafından yapılan araştırmada, ÖSYM (Ölçme, Seçme ve Yerleştirme Merkezi)'den elde edilen bilgiler ışığında 2019-2020 döneminde Türkiye'de 5 meslek yüksekokulu kooperatifçilik programı açmıştır ve programa katılan öğrenci sayısı yıllar içinde düşme eğilimi göstermektedir. Ayrıca lisans eğitimlerinde kooperatifçilik ile ilgili dersler iktisadi ve idari bilimler ve ziraat fakültelerinde verilmektedir. Koç (2014)'a göre Türkiye'de kooperatifçiliğin öncelikli sorunlarından biri eğitim olup, örgün ve yaygın eğitimde verilen uygulamaların yetersizliğinin esas konu olmasıdır (Kızılyalçın, A. 2021).

Kuldip Singh Sangwan, Mittal (2015), tarafından yeşil üretime dair 113 araştırma makalesi irdelenmiştir. Araştırma, yeşil üretim ve türevlerinin kapsamı, benzerlik-farklılıkları, kökeni ve tanımının belirlenmesi üzerine yapılarak; 1991 yılında yeşil üretim, 1993 yılında çevreye duyarlı üretim, 1994 yılında çevreye zarar vermeyen üretim ve 1997 yılında sürdürülebilir üretim terimlerinin ortaya çıktığı vurgulanmıştır (Kocabaş, C., Alkan, G., 2020).

Seyhan, M.(2021) ise, Çin'in yeşil inovasyon ve yönetsel uygulamalar alanında çıkarttığı yayın sayısının dünya'da ilk sırada olması ve ardından Amerika Birleşik Devletlerinin ve Avrupa ülkelerinin olduğunu belirtmiştir (Seyhan, M., 2021).

Türkiye'de 1969 yılında Kooperatifler Kanunu kabul edilmiştir. Kanun kooperatiflerin tanımını şöyle yapmıştır; tüzel kişiliği haiz olmak üzere ortaklarının belirli ekonomik menfaatlerini ve özellikle meslek veya geçimlerine ait ihtiyaçlarını işgücü ve parasal katkılarıyla karşılıklı yardım, dayanışma ve kefalet suretiyle sağlayıp korumak amacıyla gerçek ve tüzel kişiler tarafından kurulan değişir ortaklı ve değişir sermayeli ortaklıklardır (Kooperatifler Kanunu, 1969)

1895'de kurulan Uluslararası Kooperatifler Birliği (ICA), 112 ülkede ki 318 örgütten bir milyardan fazla kooperatif üyesini içermektedir. ICA ise kooperatifleri şu şekilde tanımlamıştır; kooperatif, ortak ekonomik, sosyal ve kültürel ihtiyaç ve isteklerini gerçekleştirmek için üyeleri tarafından ortaklaşa sahip olunan ve demokratik olarak kontrol edilen insan merkezli işletmelerdir. Değerlere ve ilkelere dayalı işletmeler olarak, insanların uzun vadeli işler ve refah yaratan sürdürülebilir işletmeler yaratmalarına izin veren adalet ve eşitliği ilk sırada ele alırlar. (Aksay, B., Türkmen, M.A., Yıldızhan, H., 2021).

Kanlı, İ. B., ve Kaplan, B. (2018), Yenilenebilir enerji ve kooperatifçilik konusuna dair yaptıkları araştırma ile yenilenebilir enerji kaynaklarının etkin kullanımına dair bir model önerisi sunmuşlardır (Kanlı, İ. B., ve Kaplan, B., 2018)

Aksay, B., Türkmen, M.A., Yıldızhan, H., 2021 yılında yaptıkları çalışma ile Türkiye’de tarım kooperatifleri ve yenilenebilir enerji kaynaklarını bir arada ele alan çalışmaların genellikle teorik düzeyde olduğunun (Şensöz, 2019) belirtildiğini ortaya koymuşlardır (Aksay, B., Türkmen, M.A., Yıldızhan, H., 2021). Enerji kooperatifçiliği sosyal girişimcilik ekosisteminde değerlendirilmesi bakımından değerlendirilmekte olup, sürdürülebilirliğinin sağlanması gerekmektedir (Odabaş Kırar, A.M. ve Ongun, H., 2022). Terán-Yépez, Marín-Carrillo, del Pilar Casado-Belmonte, & de las Mercedes Capobianco-Uriarte, 2020 çalışmasında 2020 itibariyle SCOPUS veri tabanında bibliyometrik analiz yöntemiyle sürdürülebilir girişimcilik konusunu ele alan 216 makale arasında Türkiye’den herhangi bir çalışma raporlanmamıştır (Aksay, B., Türkmen, M.A., Yıldızhan, H., 2021).

Yıldız, Ö. & Ulucak, R., (2022)’ye göre, ülkelerin gelişmişlik seviyesi ile enerji ihtiyaçları doğru orantılıdır. Gelişmekte olan ülkeler seviyelerinde ilerleme kaydettikçe enerji ihtiyaçları da artmaktadır. Enerji üretimini yeterli seviyede gerçekleştiremeyen ülkeler ise mecburen enerji ithalatı yapmak durumundadır. gelişmeye devam ettiği sürece enerjiye olan ihtiyaçları katlanarak artması muhtemeldir. Bu da ülkeleri dışa bağımlı hale getirmektedir. Bu bağımlılığı düşürmek ya da bitirmek üzere yararlanılabilecek kaynak yenilenebilir enerjidir (Sadorsky, 2009b, s. 4021). Türkiye’de bu durumu yaşamakta olup, enerji bağımlı olarak ekonomisini sürdürmektedir (IEA, 2021). Enerji kooperatifleri yenilenebilir enerjinin kullanılarak sürdürülebilir kalkınmaya katkısı olabilecek en önemli sektörlerden biridir. Bu alanda İrge, N.T., (2021) tarafından yapılan çalışmada; 21.yy önceliğinin sürdürülebilir kalkınma politikaları olmasının zorunluluğu konu edinmiştir. Sürdürülebilir kalkınmanın ana bileşenlerinin ekonomik büyüme, çevrenin korunması ve sosyal istikrar üzerine kurulu olması kapsamında enerji üretimi önemli rol oynamaktadır (İrge, N.T., 2021).

Ayanoğlu, G.G.,(2014) çalışmasında, ABD’de, 1929 yılında başlayan Büyük Buhran Dönemi’nde ki kırsal alanlara elektrik götürülemedi sürecini değerlendirmiştir. Enerji hizmeti götürülemeyen bölgelerde bu krizin atlatılabilmesi adına ABD Hükümeti’nin yayınladığı “New Deal” ile halka enerji kooperatifleri kurma izni vermiştir ve bölgenin elektriğe kavuşması sağlanmıştır. Hala yürürlükte olan enerji kooperatifleri ile ABD’de bugün toplam nüfusun neredeyse yüzde 12’sini elektrik hizmetiyle buluşturmuştur (Ayanoğlu, 2014). Amerikan kooperatifçiliğinin sektörel analizinin yer aldığı T.C. Gümrük ve Ticaret Bakanlığı tarafından hazırlanan “Gelişmiş Ülkelerde Kooperatifçilik Uygulamaları-2013” Raporuna göre, ABD’de 15 milyondan fazla kooperatif ortağının enerji ihtiyacı yenilenebilir enerji kooperatifleri tarafından karşılanmaktadır. ABD’de enerji kooperatiflerinin enerji üretim kapasitesi 900MW’ı aşmıştır (GTB, 2013).

Uluslararası Çalışma Örgütü farklı ülkelerde ki enerji kooperatiflerini incelemiş olup İngiltere'nin enerji kooperatifçiliğine 1990'lı yıllarda geçtiğini belirtmiştir. Baywind Enerji Kooperatifi Cumbria'da rüzgar enerjisinden elektrik üretimini başlatmıştır (Willis R. ve Willis J., 2012). Kooperatif 1300 ortaklı olup, 1996'dan beri hissedarlarına %7-8,2 gelir sağlamıştır. Kooperatif sayesinde yerel halk yerelde bir rüzgar enerjisi çiftliğine ortak olmuş, halkın rüzgar enerjisi farkındalığı artmıştır (ILO, 2013).

2017'de yayınlanan enerji Kooperatifleri El Kitabı'nda, Almanya'nın 1986 Çernobil Patlaması sonrasında halkın kurmuş olduğu Nükleersiz gelecek İçin Aileler İnsiyatifi kurulduğu ve bu oluşumun Enerji Kooperatifini kurduğu belirtilmiştir. İnsiyatif, 1991 yılında şirket ve 2009'da güneş, rüzgar, biyo kütle, hidro ve kojenerasyon ile sistemleri çalıştırarak enerji dağıtım hizmeti veren EWS eG/Elektrizitäts Werke Schönau Kooperatifini kurdu. 2000 ortaklı kooperatif yaklaşık 150.000 kişiye enerji dağıtım şebekesi ile hizmet vermektedir (Enerji Kooperatifleri El Kitabı, 2017).

Tutar, F.K., (2019) araştırmasında, Kanada, Toronto'da WindShare Kooperatifi 750KW'lık rüzgar enerjisi tesisinin 600 paydaş ve yerel elektrik tedarik şirketiyle %50 ortaklık ile kurulduğunu belirtmiştir. WindShare'den sonra 300 ortak ile 2010'da TREC- Toronto Yenilenebilir Enerji Kooperatifi- kurulmuştur (Tutar, F.K., 2019). Ayanoğlu, G.G. (2013)'da yaptığı çalışmada Yine Kanada'da, Ontario Eyaletinde yenilenebilir enerji kooperatiflerinin başarısından bahsederek bu başarının temelinde devletin uygulamış olduğu Tarife Garantili Program olduğunu belirtmiştir. Ülke 2012 sonrasında 200'den fazla çok ortaklı müşterek enerji projesi hayata geçmiştir. (Ayanoğlu, 2013).

Uluslararası Çalışma Örgütü'nün (2013) yaptığı çalışmada, enerji kooperatifçiliği alanında Bangladeş'in en başarılı ülkeler arasında yer aldığı belirtilmektedir. 1977'de kurulan PBS/Kıyı Elektrifikasyonu ve Kadının Kalkınması Kooperatifi kırsal elektrifikasyon alanında hizmet vermektedir (Tutar, 2019).

Kooperatifçilik Genel Müdürlüğü'nün websayfasında paylaştığı verilerde; Danimarka rüzgar enerjisi üretiminde olduğu gibi enerji kooperatifçiliği alanında da başarı sahibi olduğu belirtilmiştir. 1997 yılında yarı yarıya belediye ortaklı Middelgrunden ve Samso Enerji Kooperatifleri kurulmuştur. Bu kooperatifler 40.000 kW kapasiteyle rüzgar enerjisinden 50.000'e yakın hanenin elektriğini karşılamaktadır (www.koop.gov.tr, 2022).

Odabaş Kırar, A.M., Ongun, H. (2019) yapmış oldukları çalışmada Kosta Rika'da bulunan enerji kooperatiflerine değinmişlerdir. Kırsal elektrifikasyon oranının %98 olması ile dikkatleri çeken Kosta Rika'da kırsal elektrifikasyon kooperatiflerinin payı çok büyüktür. 1960'lı yıllarda başlayan kooperatifleşme süreçlerinde 4 büyük kooperatif Coopelesca, Coope Alfaro Ruiz, Coope Guanacaste and Coope Santos faaliyette bulunmaktadır (ILO, 2013). Ülkede enerji kooperatifleri 1989 yılında

Conelectricas R.L. Federasyonu kurularak, kooperatiflere idari ve teknik süreçlerde hizmet vermektedir (www.nrecainternational.coop).

2. Çalışmanın Metodolojisi ve Yöntemi

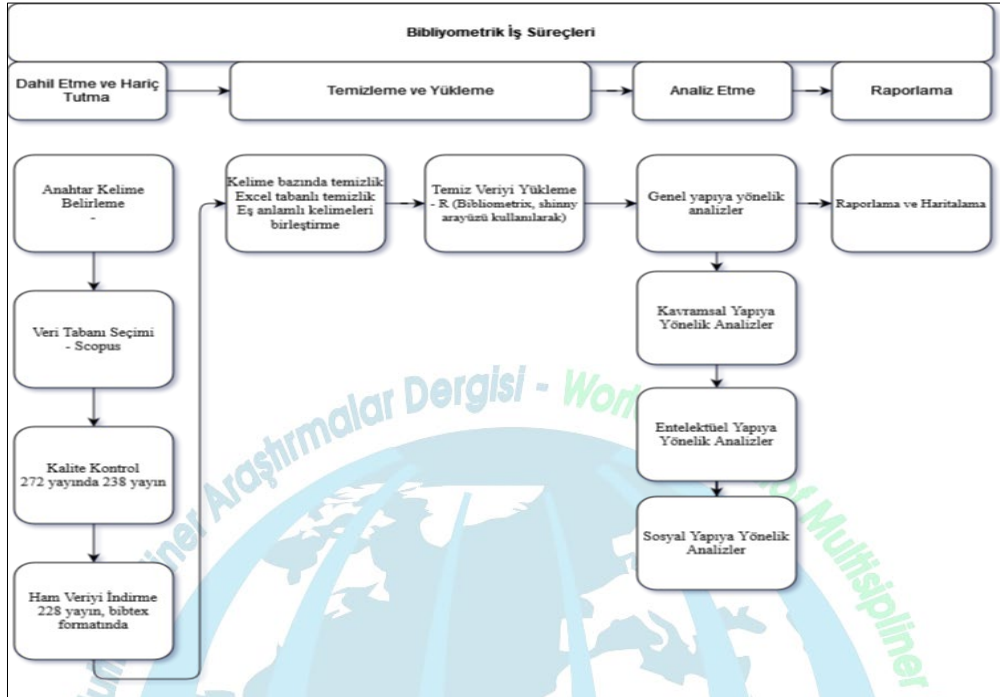
Bir araştırma alanına yönelik literatürü incelemeleri araştırmacılar tarafından sıklıkla tercih edilmektedir. Ancak geleneksel yöntemlerle yapılan literatür incelemeleri zaman alabilmekte ve araştırmacıların hata yapma ihtimallerini artırmaktadır. Özellikle sayısal açıdan yüksek sayıda çalışmanın incelenmesi gerekiyorsa, bibliyometrik tekniklerin kullanımı araştırmacılar için önemli faydalar sağlamaktadır (Aria, Misuraca ve Spaniol, 2020). Bibliyometrik araştırmalar bir araştırma alanının betimsel, sosyal ve entelektüel yapısı hakkında panoramik bakış açıları sunmaktadır (Atabay ve Güzeller, 2021). Çalışmada yapılan bibliyometrik analizler için açık kaynak kodlu R yazılımı ve R üzerinde çalışan bibliyometrix (Aria ve Cuccurullo, 2017) paketi kullanılmıştır.

Üzerinde genel bir uzlaşma olmadığı için WoS, Google Scholar, Scopus, Proquest gibi veri tabanlarından hangisinin seçileceği genellikle araştırmacıların tercihiyle ilgilidir. Ancak araştırmaların birçoğunda bibliyometrik meta verilerin erişilebildiği WoS ve Scopus veri tabanları öne çıktığı görülmüştür. Bu çalışmada Scopus veri tabanı tercih edilmiştir. Zira WoS veri tabanına alternatif olarak Scopus veri tabanının tercih edilmesinin temel nedeni, Scopus'un genellikle daha geniş tarama kapsamı sunmasıdır (Martín-Martín vd., 2018).

Scopus veri tabanında arama yapılırken;

(*TITLE-ABS-KEY ("renewable energy cooperatives") OR TITLE-ABS-KEY ("energy cooperatives") OR TITLE-ABS-KEY ("rural energy cooperatives") OR TITLE-ABS-KEY ("electricity generation cooperative") OR TITLE-ABS-KEY ("power generation cooperative")*) arama parametresi kullanılmıştır. Böylece başlık, özet ya da anahtar kelimeleri içerisinde “renewable energy cooperatives”, “energy cooperatives”, “rural energy cooperatives”, “electricity generation cooperative”, “power generation cooperative” terimleri geçen çalışmalar listelenmiştir.

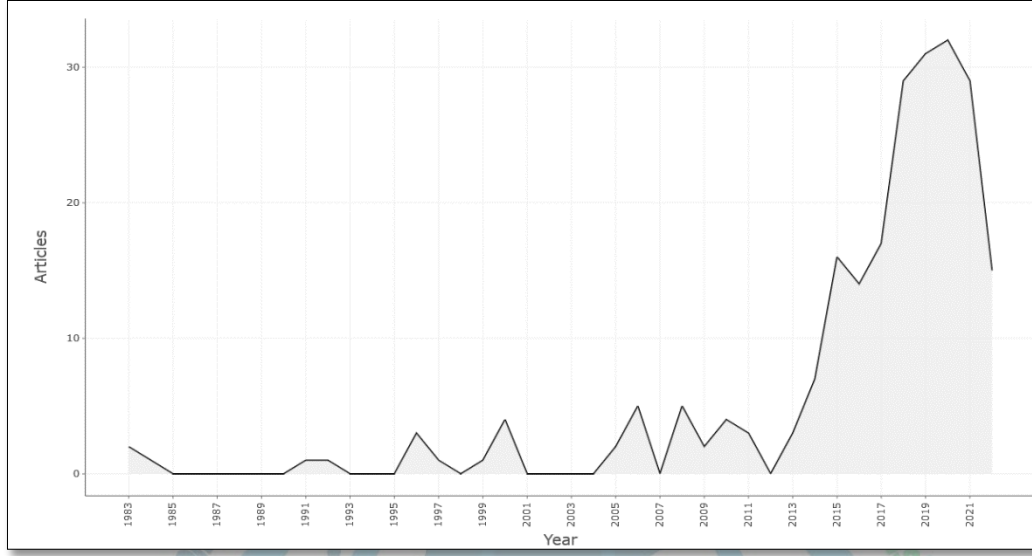
Bibliyometrik iş süreci Şekil 1’de gösterilmektedir. Araştırma kapsamını belirlemek ve çalışmalara erişmek için Scopus veri tabanında yayınlanması, İngilizce dilinde yayınlanması Makale, Bildiri ve İnceleme formatında yayınlanması, Anahtar kelime, başlık ya da özetin en az birinde arama terimlerinin geçmesi dahil etme ve hariç tutma kriterleri göz önünde bulundurulmuştur.

Şekil 1. Bibliyometrik İş Süreci**3. Bulgular****3.1. Genel Bulgular**

Enerji kooperatifleri ile ilişkili kavramların 1980’li yıllarından başından itibaren literatüre giriş yaptığı görülmektedir. Literatürde yer alan araştırmaların özellikle 2014 yılından sonra bir kırılma yaşadığı ve ilerleyen yıllarda önemli düzeyde artış gösterdiği tespit edilmiştir (Şekil 2).

Tablo 1. Enerji Kooperatifleri Alanında Yapılmış Yayınlar Yönelik Betimsel Bulgular

Açıklama	N
Yayın Yıl Aralığı	1983:2022
Yayın Kaynağı (Dergi, Kitap, Konferans)	161
Yayın Sayısı	228
Yıllık Büyüme Oranı	5,3
Ortalama Yayın Yaşı	5,91
Yayın başı atıf	14,64
Kaynakçalar	9427
Anahtar Kelimeler	613
Yazarlar	614
Tez Yazarlı Makaleler	23
Yayın başına eş yazar	3,33
Uluslararası İş birliği Oranı	25
Makale	144
Bildiri	76
İnceleme	8

Şekil 2. Yıllık Büyüme Grafiği

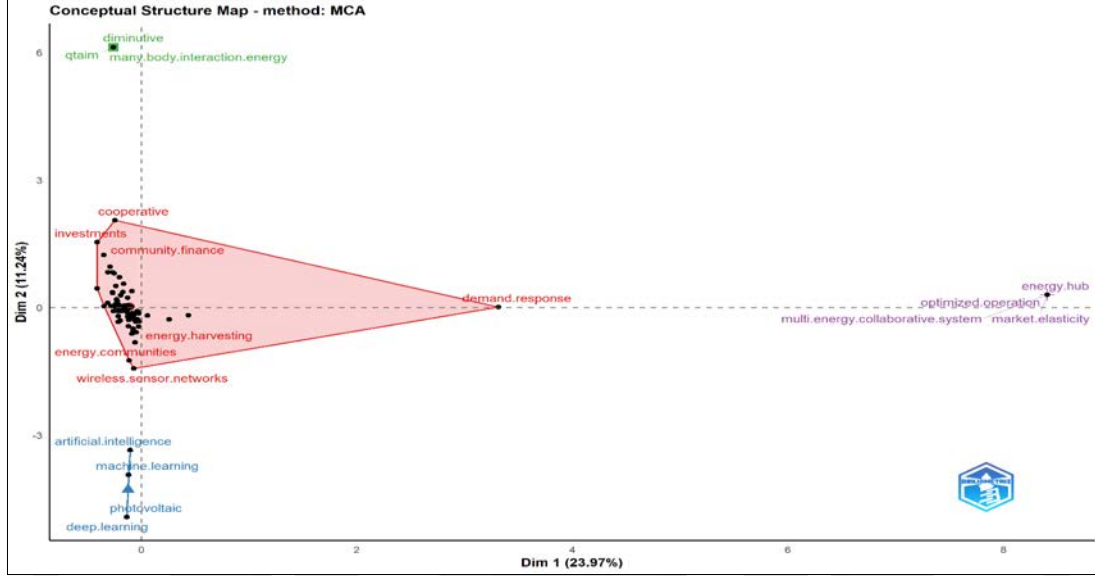
1983 ve 2022 (Ağustos) yılları arasında yayınlanan çalışmalar yıllık ortalama %5,3 büyüme değerine sahiptir. 39 yıllık araştırma geçmişi incelendiğinde (Tablo 1) yapılan 228 araştırmanın 161 farklı kaynaktan (kitap, dergi, konferans vb.) yayınlandığı anlaşılmaktadır. Enerji kooperatifleri ile ilişkili kavramların literatüre girişinin üzerinden geçen yaklaşık yarım asırlık süreye rağmen, çalışmaların ortalama yaşının 5,91 olduğu görülmüştür. Ayrıca bu araştırmalar toplamda ortalama 14,64 atıf sayısına sahiptir. Araştırmaların referans aldığı 9427 adet kaynakçaya rastlanmıştır. Yapılan yayın türleri incelendiğinde çalışmaların büyük çoğunluğunun (%63,16) makalelerden oluştuğu görülmektedir. Makalelere ek olarak bildiri (%33,33), inceleme (3,51) yayınları da mevcuttur. Ancak incelenen araştırmalara, bibliyometrik meta verilerin (anahtar kelime, özet vb.) eksik olması sebebiyle kitap ve kitap bölümleri dahil edilmemiştir. Yayınlarında toplam 613 anahtar kelime yer almaktadır. Toplam 614 yazarın 760 kere araştırmalarda isimlerinin geçtiği görülmüştür. Bu sebeple yayın başına ortalama eş yazar sayısı 3,33 olarak tespit edilmiştir. Ayrıca çalışmalarda %25 oranında uluslararası iş birliği yapıldığı görülmektedir. Bu oran yazarların diğer yazarlarla yayın yaptıkları kurumların bulunduğu ülkelerle ilgilidir.

3.2. Kavramlarla İlgili Bulgular

Enerji kooperatifleri alanında yapılan araştırmalarının daha çok hangi konuları içerdiği ya da hangi konularla birlikte ele alındığını keşfetmek için araştırmaların anahtar kelimelerine ait sayısal veriler TreeMap aracılığıyla aktarılmıştır (Şekil 3 ve Şekil 4). Elde edilen verilere göre çalışmalarda yazarların belirledikleri anahtar kelimelerin kümülatif olarak hangi sıklıkta kullanıldıkları gösterilmektedir. Beklendiği gibi enerji kooperatifleri (%18) oranla ve yenilenebilir enerji (%10 oranla) kelimeleri anahtar kelimeler arasında en çok tercih edilenler arasında ilk sıradadır. Bunları

toplulukları), demand response (talep karşılığı) literatürün genel bir resmini sunmaktadır. Mavi alanda yapay zeka, makine öğrenmesi, fotovoltaik, derinlemesine öğrenme gibi daha yenilikçi konular yer almaktadır. Mor alanda energy hub (enerji merkezi), optimized operation (optimize edilmiş çalışmalar), multi energy collaborative system (hibrid sistemler), market elasticity (piyasa esnekliği), yeşil alanda ise enerji etkileşimleri tespit edilmiştir.

Şekil 5. Kavramların Faktörel Yapısı

3.3. Yazarlarla İlgili Bulgular

Enerji kooperatifleri alanında katkı sunan yazarların yine bu alanda yaptıkları çalışmalardan elde edilen impact factor (IF) değerleri Tablo 2’de gösterilmektedir. Literatürde h-index daha sık kullanılıyor olsa da diğer index değerlerinin h-indexle birlikte kullanımının azımsanmayacak bir katkısı olduğu söylenmektedir (Bornmann, et al.2011). Enerji kooperatifleri alanında en çok yayını Thomas Bauwens (n=8), ardından gelen araştırmacıların görece yakın sayıda yayını yaptığı görülmektedir. En çok yayını yapan yazarlara ilk katkıyı 2015 yılından itibaren sunulmuştur. Index değerleri üretkenlik üzerine geliştirildikleri için çok sayıda yayını yapmanın ve bu yayınlara atıf almanın sıralamayı etkilediği görülmektedir. Tablo 2’de yer alan bilgilere göre tüm index değerlerinde en yüksek puanı Bauwens T. almıştır. Ayrıca Becker S. ve Kunze C. en az iki index değerinde diğer yazarların önünde yer almıştır.

Tablo 2. Yazarların Etki Değerleri

Yazarlar	h_index	g_index	m_index	Atıf	Yayın Sayısı	Yayın Başlangıç
BAUWENS T	6	8	0,857	375	8	2016
BECKER S	4	4	0,5	208	4	2015
KUNZE C	4	4	0,5	208	4	2015
BELDA-MIQUEL S	3	3	0,6	42	3	2018

BRUMMER V	3	3	0,5	112	3	2017
CANDELISE C	3	3	0,6	82	3	2018
CHAKRABORTY S	3	3	0,6	37	3	2018
HERBES C	3	3	0,5	83	3	2017
HOLSTENKAMP L	3	4	0,375	282	4	2015
KAISERS M	3	4	0,429	39	4	2016

3.4. Yayın Kaynakları ile İlgili Bulgular

Yayın kaynakları dergi ve konferans gibi araştırmaların yayınlandığı yerleri temsil etmektedir. Enerji kooperatifleri alanındaki kaynaklar atıf sayıları ile h, g ve m index değerleri bakımından incelendiğinde (Tablo x) “ENERGY RESEARCH AND SOCIAL SCIENCE” dergisinin en yüksek h ve g index değerlerine sahip olduğu görülmektedir. Toplam atıf sayısı bakımından . “ENERGY POLICY” dergisi ilk sırada yer almaktadır. Enerji kooperatifleri alanında en çok yayına yer veren kaynaklar ise ENERGY RESEARCH AND SOCIAL SCIENCE, ENERGY POLICY, ENERGIES dergileri olmuştur. Ayrıca CONFERENCE ON HUMAN FACTORS IN COMPUTING SYSTEMS – PROCEEDINGS konferansında az sayıda (2) yayın olmasına rağmen literatüre katkıyı erken (2015) sunan kaynaklar arasındadır. Literatüre göreceli olarak çok yakın bir tarihte katkı sunmasına rağmen ENERGIES dergisinin birçok metrikte ön sırada olması ve m-index değeri olarak ilk sırada yer alması dikkat çekicidir.

Tablo 3. Yayın Kaynaklarının Etki Değerleri

Kaynaklar (Dergi, Konferans vb.)	h_index	g_index	m_index	Atıf	Yayın Sayısı	Yayın Başlangıç
ENERGY RESEARCH AND SOCIAL SCIENCE	10	12	1,25	452	12	2015
ENERGY POLICY	9	12	1,286	604	12	2016
ENERGIES	8	12	2	148	12	2019
SUSTAINABILITY (SWITZERLAND)	5	5	1	108	5	2018
APPLIED ENERGY	3	3	0,375	76	3	2015
RENEWABLE AND SUSTAINABLE ENERGY REVIEWS	3	3	0,6	79	3	2018
ANNALS OF PUBLIC AND COOPERATIVE ECONOMICS	2	2	0,333	32	2	2017
ARABIAN JOURNAL FOR SCIENCE AND ENGINEERING	2	2	0,5	88	2	2019
CONFERENCE ON HUMAN FACTORS IN COMPUTING SYSTEMS - PROCEEDINGS	2	2	0,25	7	2	2015
ECOLOGICAL ECONOMICS	2	2	0,333	50	2	2017

3.5. Üniversitelerle İlgili Bulgular

Enerji kooperatifleri alanında 3 ve üzerinde yayın yapan üniversite ve araştırma kurumlarının yayın performansları Tablo 4’de incelenmiştir. University of Coimbra’nın 7 yayınlı ön sırada geldiği ardından Utrecht University (6) ve Nuertingen-Geislingen University (5)’nin yer aldığı anlaşılmaktadır. National Technical University of Athens, Technical University of Crete ve University of Turin 4’er yayınlı diğer üniversiteleri takip etmektedir. Çok sayıda üniversitenin 3 yayın yaptığı düşünüldüğünde Üniversite Üretkenliği Sıralamasının araştırmacı performanslarına bağlı olarak kısa sürede değişebileceğini söylemek mümkündür.

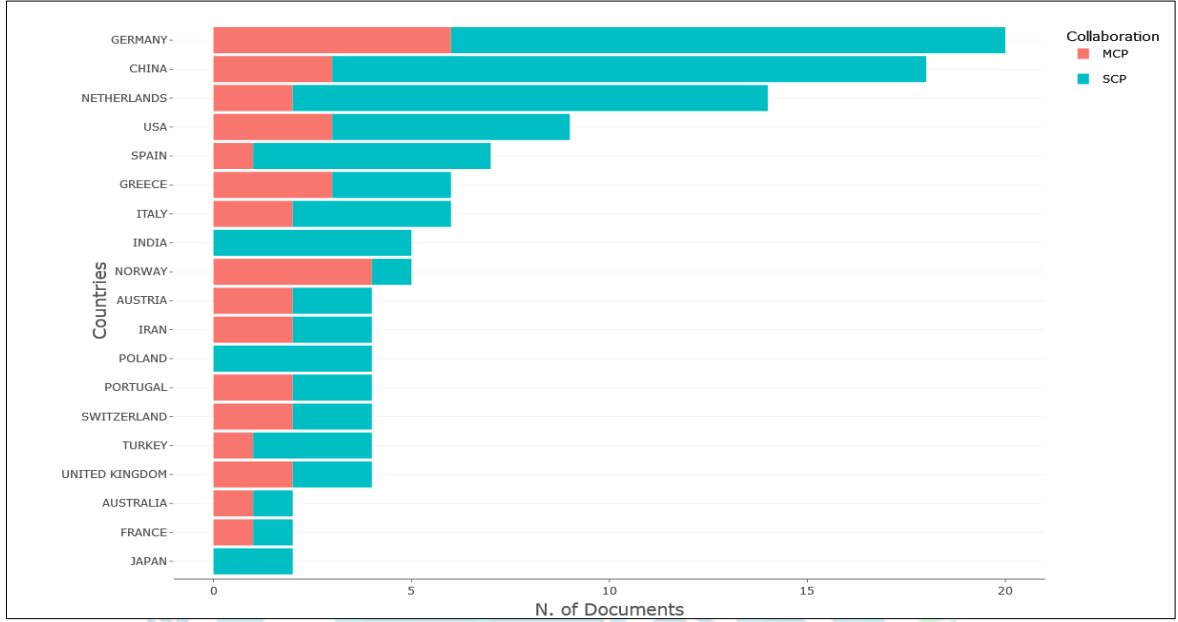
Tablo 4. Yayın Yapan Üniversite ve Araştırma Kurumları ile Yayın Performansları

Üniversiteler	Yayın Sayısı
UNIVERSITY OF COIMBRA	7
UTRECHT UNIVERSITY	6
NUERTINGEN-GEISLINGEN UNIVERSITY	5
NATIONAL TECHNICAL UNIVERSITY OF ATHENS	4
TECHNICAL UNIVERSITY OF CRETE	4
UNIVERSITY OF TURIN	4
ARAK UNIVERSITY BEIJING UNIVERSITY OF POSTS AND TELECOMMUNICATIONS BOCCONI UNIVERSITY CZEŒSTOCHOWA UNIVERSITY OF TECHNOLOGY DELFT UNIVERSITY OF TECHNOLOGY DURBAN UNIVERSITY OF TECHNOLOGY EINDHOVEN UNIVERSITY OF TECHNOLOGY ERASMUS UNIVERSITY ROTTERDAM JAYPEE UNIVERSITY OF INFORMATION TECHNOLOGY KTH ROYAL INSTITUTE OF TECHNOLOGY LORESTAN UNIVERSITY NORTH CHINA ELECTRIC POWER UNIVERSITY SCHWEITZER ENGINEERING LABORATORIES	3

3.6. Ülkelerle İlgili Bulgular

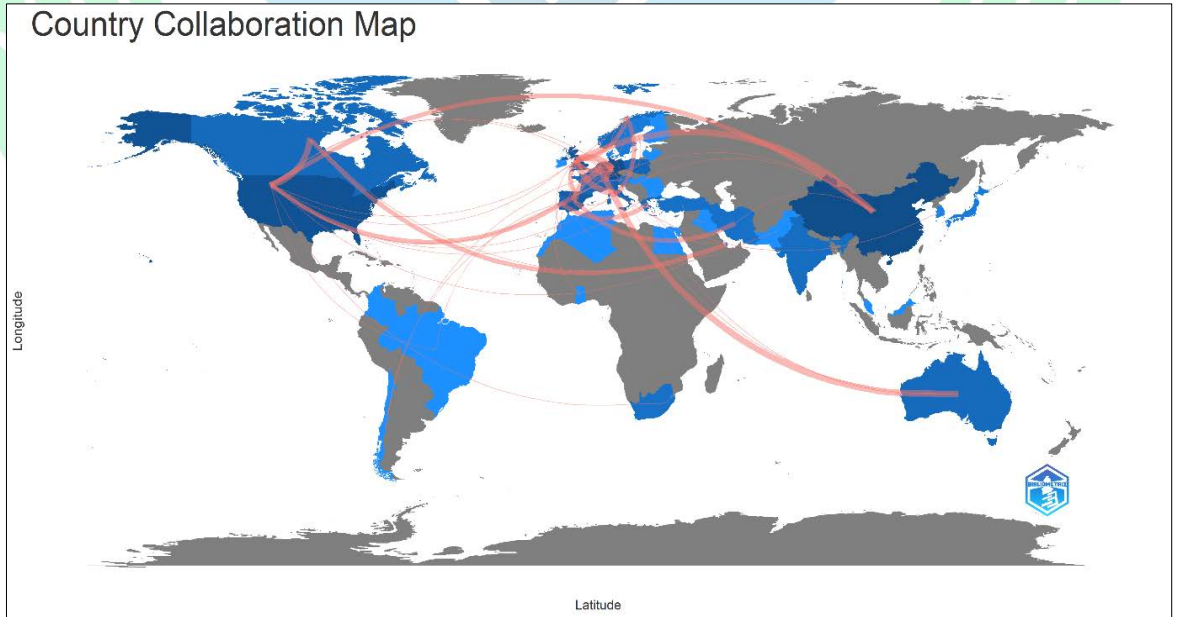
Enerji kooperatifleri alanında yayın yapan yazarların çalıştıkları kurumların bulunduğu ülkelerin yayın performansları ve uluslararası yayın oranları incelenmiştir (Şekil x). Literatürde en çok yayın yapan ülkelerin gösterildiği Şekil incelendiğinde incelendiğinde Almanya, Çin, Hollanda ve ABD’nin yayın sayısı bakımından ilk sıradaki ülkeler olduğu görülmektedir. Diğer ülkelerle yapılan iş birliği sayısı bakımından Almanya ve Norveç’in tüm ülkelerden daha üretken olduğu anlaşılmaktadır. Ayrıca Norveç çok katılımlı yayın oranı bakımından ilk sıradadır. En çok yayın yapan ülkeler arasında olmasına rağmen uluslararasılık oranı olarak Hindistan, Polonya, İspanya, Japonya ve Türkiye düşük değerlere sahiptir.

Şekil 6. Ülkelerin Uluslararası Üretkenliği

İş birliği yapan ülkelerin hangi diğer ülkelerle iş birliği yaptığı dünya haritası üzerinde görselleştirilmiştir. Görselde bağların kalınlığı ilişki sıklığını, ülke renklerinin koyuluğu yayın sayısını temsil etmektedir. Harita incelendiğinde Avustralya ve Almanya arasında, ABD ve Çin arasında, Almanya ve ABD arasında, Çin ve İngiltere arasında, İran ve İspanya arasında görece sık iş birliği yapıldığı tespit edilmiştir. Bu tespitle Almanya'nın genel olarak farklı ülkelerle birlikte sık yayın yaptığı anlaşılmaktadır.

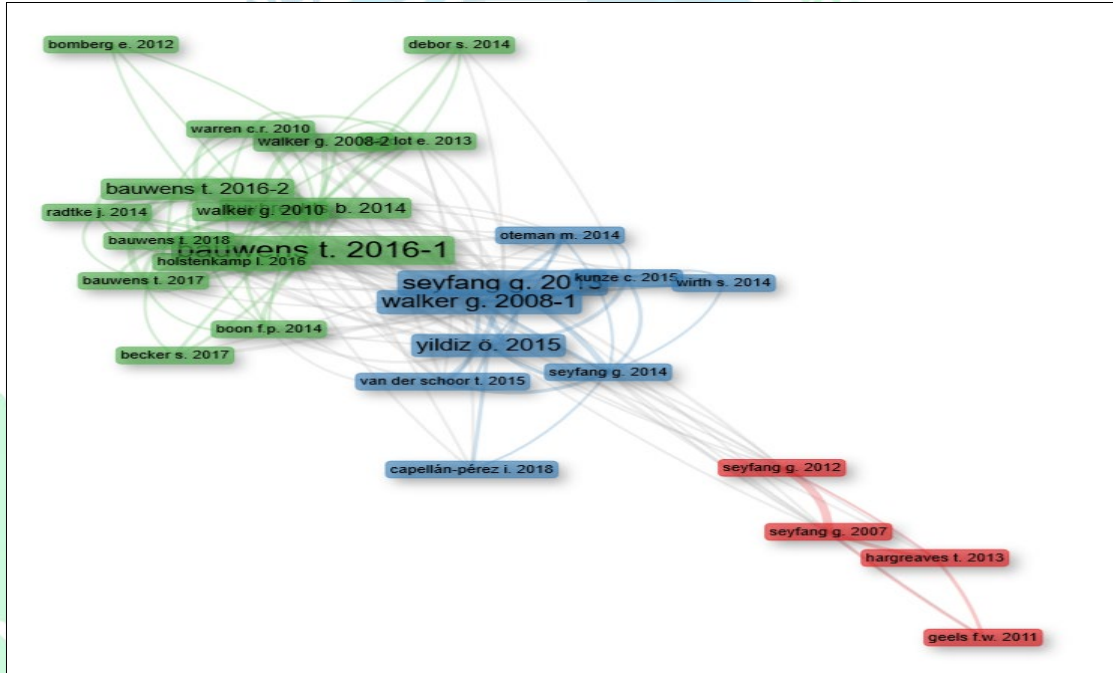
Şekil 7. Ülke İş birliği Ağı

3.7. Entelektüel Yapıya Yönelik Bulgular

Araştırmaların entelektüel yapısını keşfetmek için çalışmaların diğer entelektüel yapıları nasıl etkilediği incelenmelidir. Bu da yazarlara ait çalışmaların başka çalışmalarda eş olarak atıf alma durumları ele alınarak yapılabilir. Eş-atıf, bilimin bilişsel yapısını incelemek için eşsiz yöntemlerden biridir (Gmür, 2003). Eş-atıf analizi, araştırmalarda birlikte atıf alan en az iki çalışmanın izlenmesini içerir. Böylece birlikte diğer makalelerin kaynakçalarında yer alan çalışmalar güçlendikçe araştırmaların entelektüel odaklarını oluşturmaktadır. Aynı analizi çalışmaların yazarlarından yola çıkarak yapmak da mümkündür.

Şekil 8. Eş Atıf Ağı

Analiz yapılırken “fruchterman-reingold” düzen algoritması ve “walktrap” kümeleme algoritması kullanılmış ve birbiriyle en az 3 bağlantıya (edges) sahip 30 birimin görselleştirilmiştir (Şekil 8). Bu ağda makaleler arasında birlikte atıf alma sıklığı bağlantının kalınlığıyla temsil edilirken, düğümün büyüklüğü de makalenin entelektüel etkinliği hakkında fikir vermektedir. Ağdaki farklı kümeler farklı renklerle tespit edilmiştir. Kırmızı küme daha çok topluluk enerjisi, sürdürülebilirlik alanlarında mavi küme daha çok enerji kaynakları, yerelde sürdürülebilirlik, enerji dönüşümü, enerji kooperatifleri, yeşil küme ise daha çok enerji katılımı, enerji toplulukları, enerji kooperatifleri, yenilenebilir enerji alanlarında çalışan ekollerini temsil etmektedir.

Sonuç ve Öneriler

SCOPUS veri tabanı üzerinden 1983-2022 yıllarına ait İngilizce makale türünde ‘renewable energy cooperatives’, ‘energy cooperatives’, ‘rural energy cooperatives’, ‘electricity generation cooperative’, ‘power generation cooperative’ terimleri geçen çalışmalar listelenmiştir.

Literatürde yer alan çalışmalara bakıldığında 2014 yılından sonra araştırmalarda artış gözlemlenmiştir. Toplamda 39 yıllık literatür geçmişinde yayınların yıllık ortalama %5,3büyüme değerine sahip olduğu ve araştırmaların (228’de 161)kitap, dergi, ve konferans yayınlarında ağırlık kazandığı ortaya çıkmıştır. Yayınların %63,16’sı makaleler olup, %33,33 bildiri ve %3,51 incelemelerden oluşmaktadır. Ancak bu kısımda araştırmalara bibliyometrik meta veri eksikliği sebebi ile kitap ve kitap bölümleri dahil edilememiştir. 39 yıllık araştırmaların ortalama yaşı 5,91 ile çok düşük olduğu anlaşılmıştır. Araştırmaların toplamda ortalama 14,64 atıf sayısı ve referans alınan 9427 adet kaynakça olduğu analiz edilmiştir. Çalışmalarda uluslararası iş birliği oranı %25 olup, yayın başına ortalama eş yazar sayısı 3,33 olarak bulunmuştur.

Enerji kooperatifleri ve yenilenebilir enerji kelimeleri anahtar kelimeler arasında en çok tercih edilenler arasında ilk sıradadır. Bunları energy transition, community energy takip etmiştir.

Enerji kooperatifleri alanında en çok yayını Bauwens T’ (n=8), ardından gelen araştırmacıların görece yakın sayıda yayın yaptığı görülmektedir. En çok yayın yapan yazarlar alana ilk katkıyı 2015 yılından itibaren sunulmuştur. Ayrıca Becker S. ve Kunze C. en az iki index değerinde diğer yazarların önünde yer almıştır.

Yayın kaynakları içerisinde ‘ENERGY RESEARCH AND SOCIAL SCIENCE’ dergisinin en yüksek h ve g index değerlerine sahip olduğu görülmektedir. Toplam atıf sayısı bakımından ‘ENERGY POLICY’ Dergisi ilk sırada yer almaktadır. Enerji kooperatifleri alanında en çok yayına yer veren kaynaklar ise ENERGY RESEARCH AND SOCIAL SCIENCE, ENERGY POLICY, ENERGIES dergileri olmuştur. İlginç olan şudur ki, CONFERENCE ON HUMAN FACTORS IN COMPUTING SYSTEMS – PROCEEDINGS konferansında 2 yayın olmasına rağmen literatüre katkıyı erken (2015) sunan kaynaklar arasındadır. Literatüre göreceli olarak çok yakın bir tarihte katkı sunmasına rağmen ENERGIES dergisinin birçok metrikte ön sırada olması ve m-index değeri olarak ilk sırada yer alması da yine dikkat çekici sonuçlardan biridir.

Üniversitelerle ilgili bulgulara bakıldığında ise University of Coimbra’nın 7 yayınlı en ön sırada olup ardından Utrecht University 6 yayınlı ve Nuertingen-Geislingen University 5 yayınlı ile takip etmiştir.

En çok yayın yapan ülkeler incelendiğinde Almanya, Çin, Hollanda ve ABD yayın sayısı ile sıralamada önde olan ülkelerdir. Yayınlarında ülke iş birlikleri değerlendirildiğinde ise Almanya ve Norveç'in tüm ülkelerden daha üretken olduğu anlaşılmaktadır. Ayrıca Norveç çok katımlı yayın oranı bakımından ilk sıradadır. En çok yayın yapan ülkeler arasında olmasına rağmen uluslararasılık oranı olarak Hindistan, Polonya, İspanya, Japonya ve Türkiye düşük değerlere sahip olduğu ortaya çıkmıştır. Yapılan analiz ile Avustralya ve Almanya arasında, ABD ve Çin arasında, Almanya ve ABD arasında, Çin ve İngiltere arasında, İran ve İspanya arasında görece sık iş birliği yapıldığı tespit edilmiştir. Çalışma kapsamında Almanya iş birliği açısından diğer ülkelerle en fazla iş birliği yapan ülke konumundadır.

Çalışmada seçilen yayınlar; İngilizce, makale türünde ve SCOPUS veri tabanında analiz edilmiştir. Alanda yapılan çalışmalar halen yetersiz olup, bu alanda, gelecekte yapılacak çalışmalarda, araştırmacılar enerji kooperatifçiliği alanına ait; yayın türü, dil ve diğer indekslerini daha kapsamlı seçerek alana dair daha kapsamlı bir çalışma hazırlayabilirler.

Çalışmanın sürdürülebilirlik, kooperatifçilik, yenilenebilir enerji kaynakları ve işletilmesi, enerji, enerji üretimi, dağıtımı ve iletimine dair yerel dinamikleri dikkate alan sektör ve akademisyenlere faydalı olması umulmaktadır. Çalışma ile enerji ve kooperatifçilik alanlarına dair politika ve uygulamalara ışık tutması hedeflenmektedir.

Kaynakça

- Aksay, B., Türkmen, M.A., Yıldızhan, H., 2021, Sürdürülebilir Girişimcilik Örneği: Güney Adana Girişimci Kadınlar Tarımsal Kalkınma Kooperatifi.
- Aria, M., & Cuccurullo, C. (2017). Bibliometrix: An R-tool for comprehensive science mapping analysis. *Journal of informetrics*, 11(4), 959-975.
- Aria, M., Misuraca, M., & Spano, M. (2020). Mapping The Evolution Of Social Research And Data Science On 30 Years Of Social Indicators Research. *Social Indicators Research*, 149(3), 803-831.
- Atabay, E., & Güzeller, C. O. (2021). A Bibliometric Study On Eye-Tracking Research İn Tourism. *Tourism: An International Interdisciplinary Journal*, 69(4), 595-610.
- Ayanoglu, G. G., 2014, Renewable Energy Cooperatives with World Examples-Dünya Örnekleri İle Yenilenebilir Enerji Kooperatifleri, Enerji Uzmanları Derneği, Enerji Piyasası Bülteni, February 2014, No:31, 2-5.

- Gmür, M. (2003). Co-Citation Analysis And The Search For Invisible Colleges: A Methodological Evaluation. *Scientometrics*, 57(1), 27-57.
- ILO (International Labour Office), 2013, Providing Clean Energy And Energy Access Through Cooperatives. <https://enerji.mmo.org.tr/wp-content/uploads/2018/11/ILO-ENERJ%C4%B0-KOOPERAT%C4%B0FLER%C4%B0-RAPORU.pdf> , Erişim Tarihi: 10.12.2021.
- İrge, N.T., 2021, Enerjide Sürdürülebilirlik Ve Yenilenebilir Enerji, Toplum 5.0'a Doğru Sürdürülebilirlik, ASC2021/Fall, II. International Academician Studies Congress, 22-24 Ekim 2021, Bildiriler, ISBN: 978-625-8048-00-1. - World Journal of Multidisciplinary Research
- Kanlı, İ. B., Kaplan, B., 2018, Yenilenebilir Enerji Kaynaklarının Etkin Kullanımı İçin Bir Model Önerisi: Şehir Enerji Kooperatifleri. *Siyaset, Ekonomi ve Yönetim Araştırmaları Dergisi*, 6(4), 31-42.
- Kaya, O., 2017, Handbook Of Energy Cooperatives / Community-Based Energy Production. Green Thought Association, Troy Environmental Association, <https://www.yenkoop.com/wp-content/uploads/2020/01/enerji-kooperatifleri-el-kitabi.pdf> , Erişim Tarihi:10.12.2021.
- Kızılyalçın, A. 2021, Türkiye’de Kooperatifçilik Alanında Muhasebe ve Finans Konusunda Hazırlanan Lisansüstü Tezler Üzerine İnceleme, Üçüncü Sektör Sosyal Ekonomi Dergisi, 56(1), 390-410
- Kocabaş, C. ve Alkan, G., 2020, Sürdürülebilir Kalkınma Alanındaki Yayınların R Programı İle Bibliyometrik Analizi, OPUS–Uluslararası Toplum Araştırmaları Dergisi, 16(Özel Sayı), 3714-3732. DOI:10.26466/opus.707518
- Kooperatifçilik Genel Müdürlüğü, <http://www.koop.gov.tr>, Erişim Tarihi: 09.10.2022
- Kooperatifler Kanunu, Kanun Numarası:1163, Kabul Tarihi: 24.04.1969
- Martín Martín, J. M., Guaita Martínez, J. M., & Salinas Fernández, J. A. (2018). An Analysis Of The Factors Behind The Citizen’s Attitude Of Rejection Towards Tourism In A Context Of Overtourism And Economic Dependence On This Activity. *Sustainability*, 10(8), 2851.
- NRECA International, <http://www.nrecainternational.coop> . , Erişim Tarihi: 10.12.2021.
- Odabaş Kırar, A, Olgun, H., 2019, Dünya Genelinde Enerji Kooperatiflerinin Gelişimi Ve Türkiye’de Geline Son Durum, 10. Yenilenebilir Enerji Kaynakları Sempozyumu (YEKSEM) Bildiriler Kitabı, ISBN: 978-605-01-1316-7, Sf:140-150, Antalya.

Odabaş Kırar A. M. and Ongun H., 2022, Examination Of The Status Of Energy Cooperatives In The Social Entrepreneurship Ecosystem, Dünya Multidisipliner Araştırmalar Dergisi. 2022; 5(1): 24-46.

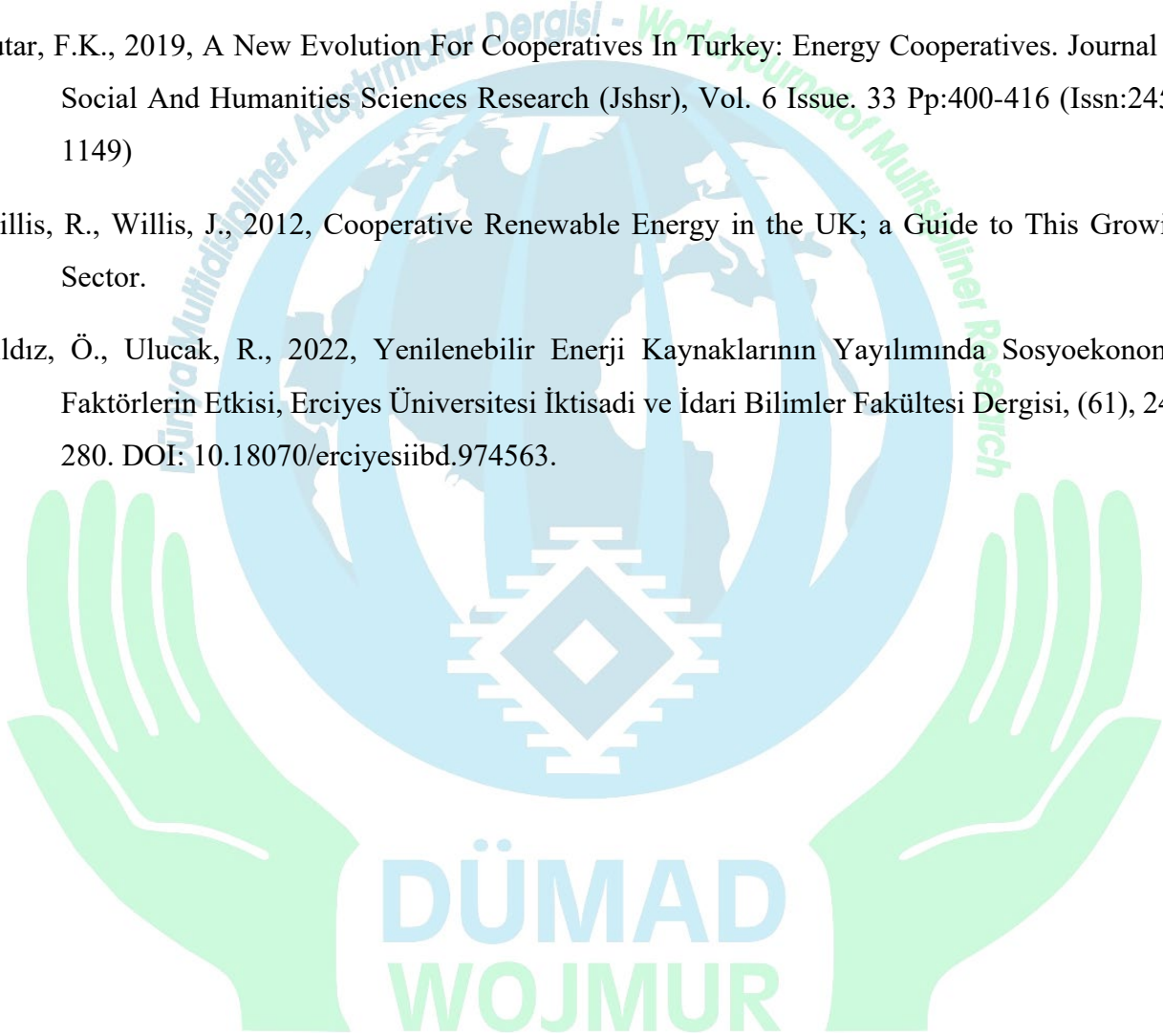
Seyhan, M. / Gaziantep University Journal of Social Sciences 2021 20(2) 611-625

T.C. Gümrük ve Ticaret Bakanlığı, 2013, Gelişmiş Ülkelerde Kooperatifçilik Uygulamaları, <https://ticaret.gov.tr/data/5d4c10d213b876180c773ff8/GUKU-SON.pdf>, Erişim Tarihi: 04.10.2022.

Tutar, F.K., 2019, A New Evolution For Cooperatives In Turkey: Energy Cooperatives. Journal Of Social And Humanities Sciences Research (Jshsr), Vol. 6 Issue. 33 Pp:400-416 (Issn:2459-1149)

Willis, R., Willis, J., 2012, Cooperative Renewable Energy in the UK; a Guide to This Growing Sector.

Yıldız, Ö., Ulucak, R., 2022, Yenilenebilir Enerji Kaynaklarının Yayılımında Sosyoekonomik Faktörlerin Etkisi, Erciyes Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi, (61), 245-280. DOI: 10.18070/erciyesiibd.974563.

COVID-19 SÜRECİ SONRASINDA OTELLERDE GIDA GÜVENLİĞİ VE UYGULAMA ÖNERİLERİ*

Hakan AKYURT**
Neslihan YOLASIĞMAZOĞLU***

Makale Bilgisi/Article Info

Geliş/Received: 17/09/2022; Düzeltme/Revised: 26/09/2022

Kabul/Accepted: 26/10/2022

Araştırma Makalesi/Researc Article

Atıf/Cite as: Akyurt, H. ve Yolasiğmazoğlu, N. (2022). Covid-19 Süreci Sonrasında Otellerde Gıda Güvenliği ve Uygulama Önerileri.

DÜMAD (Dünya Multidisipliner Araştırmalar Dergisi), 5(2), 107-121.

Özet

Turizm sektöründe özellikle konaklama önemli yapı taşlarından biridir. Salgın sürecinde birçok otel işletmesinin gelirleri azalmış, gelir seviyeleri düşmüştür. Genellikle oda, yiyecek ve içecek satışı veya diğer hizmetlerden elde edilen otel gelir kaynakları kesintiye uğramıştır. Otel işletmelerinin hem ekonomiye döviz getirici etkisi hem de istihdama katkısı son yıllarda giderek arttığından, sektörün gelir kaybının azaltılmasına yönelik çalışmalar yapılmaktadır. Bu çalışmaların başında da salgın ve diğer sağlık unsurlarının iyileştirilmesi çabaları gelmektedir. Turistlerin sağlıklarını düşünerek tatil planlarını yapmaları dolayısıyla sağlık ile ilgili konuları ön plana çıkarmıştır. Bu konuların başında da gıda ile ilgili güvenlik tedbirleri gelmektedir. Otellerdeki gıda sunumu turistler açısından son derece önemli bir konu olmakla birlikte, otel işletmelerinin talep edilme düzeylerini etkilemektedir. Bu çalışmanın amacı, otellerde uygulanan gıda güvenliği unsurlarını ortaya koymak, gıda kalitesi ile gıda güvenliğinin müşteri memnuniyeti üzerindeki etkilerini incelemek amacıyla yapılmıştır. Bu araştırma da konunun önemine ilişkin literatür taraması yapılmış, otellerdeki gıda güvenliğinin sağlanması için önerilerde bulunulmuştur. Çalışma, BRC, EUREPGAP, SQF2000, ISO 22000:2005, CODEX ALIMENTARIUS ve HACCP gıda güvenliği uygulamalarının en az birinin otel işletmeleri tarafından kullanılması gerekliliğini ortaya koymaktadır.

Anahtar Kelimeler: Turizm, Otel İşletmeleri, Gıda Güvenliği, Gıda Mühendisliği.

* Bu araştırma sürecinde; TR Dizin 2020 kuralları kapsamında “Yükseköğretim Kurumları Bilimsel Araştırma ve Yayın Etiği Yönergesinde” yer alan tüm kurallara uyulmuş ve yönergenin ikinci bölümünde yer alan “Bilimsel Araştırma ve Yayın Etiğine Aykırı Eylemlerden” hiçbiri gerçekleştirilmemiştir. Ayrıca bu araştırma “Etik Kurul İzni” gerektirmeyen bir çalışmadır.

** Doç.Dr., Giresun Üniversitesi, Bulancak KK Uygulamalı Bilimler Yüksekokulu, (e-mail: hakan.akyurt@giresun.edu.tr, **ORCID ID:** 0000-0002-6522-684X).

*** Öğr. Gör., Giresun Üniversitesi, Espiye Meslek Yüksekokulu, Gıda İşleme Bölümü, (e-mail: neslihan.yolasigmazoglu@giresun.edu.tr, **ORCID ID:** 0000-0002-3827-6892).

FOOD SAFETY AND PRACTICE RECOMMENDATIONS AT HOTELS AFTER THE COVID-19 PROCESS

Abstract

Accommodation is one of the most important building blocks in the tourism sector. During the epidemic, the incomes of many hotel businesses decreased and their income levels decreased. Hotel revenue sources, often from room, food and beverage sales, or other services, were disrupted. Since both the foreign exchange-generating effect of the hotel businesses on the economy and their contribution to employment have increased in recent years, studies are carried out to reduce the income loss of the sector. At the beginning of these studies are efforts to improve the epidemic and other health elements. As tourists make their holiday plans by considering their health, it has brought health-related issues to the fore. One of these issues is food-related safety measures. Food presentation in hotels is an extremely important issue for tourists, and it affects the demand level of hotel businesses. The aim of this study was to reveal the food safety elements applied in hotels and to examine the effects of food quality and food safety on customer satisfaction. In this research, a literature review regarding the importance of the subject has been made, and suggestions have been made to ensure food safety in hotels. The study reveals that at least one of the food safety practices of BRC, EUREPGAP, SQF2000, ISO 22000:2005, CODEX ALIMENTARIUS and HACCP should be used by hotel businesses.

Keywords: Tourism, Hotel Management, Food Safety, Food Engineering

Giriş

İnsan sağlığının en önemli unsurların başında geldiği turizm sektörü, Covid-19 sürecinden olumsuz olarak etkilenen sektörlerin başında gelmektedir. Ulaşım imkanlarının kısıtlanması, konaklama tesislerinin salgına aniden yakalanması ve konaklama sayılarının azalması neticesinde, bu süreç boyunca turizmden elde edilen gelirler oldukça azalmıştır. Salgın sürecinde ülke yönetimlerinin de desteği ile otellerde sağlık konusunda güvenlik tedbirleri alınmaya başlanmıştır. Bu durumun sonucu olarak, otel girişinden, personelin hijyen durumuna kadar hemen hemen her konuda sağlık konusunda tedbirler alınmıştır. Covid-19 sürecine uyumlaşan otel yönetimleri, bu süreç ile birlikte tesislerindeki tüm birimlerde sağlık konusunda çalışmalar yapmıştır.

Sağlık ile ilgili en önemli çalışmaların başında olmasa da salgın öncesi dikkat ettikleri ve özen gösterilen konulardan biri olan gıdaların güvenliği konusu daha da önemli hale gelmiştir. Turistlerin kendi sağlıklarını sadece mesafe konusunda değil, yeme-içme faaliyetlerinde de daha hassas şekilde ele aldıkları görülmektedir. Bu durumun sonucu olarak, otel işletmelerinin gıda güvenliği konusunda ek tedbirler alarak, bu tedbirleri tüm müşterilerine iletme çabası içine girmişlerdir. Gıdaların, sadece ürün anlamında değil, tüm otel birimleri ile birlikte ele alınmak suretiyle güvenliğinin sağlanacağı şüphe götürmeyen bir durumdur.

Otellerde yeme ve içme hizmetleri vazgeçilmeyen unsurlar arasında gelmektedir. Birçok konaklama tesisi, oda ve kahvaltı şeklinde çalışmaktadır. Bununla birlikte, ülkemizde turistik talep çeken Ege ve Akdeniz bölgelerindeki birçok otelin herşey dahil sistemi ile çalıştığı düşünüldüğünde, otellerin sunmuş olduğu gıdaların özellikleri önem taşımaktadır. Uygunsuz ve insan sağlığına zararlı

ürünler sunulması otellerin kapanmasına kadar giden imaj ve marka sorununa yol açmaktadır. Bu nedenlerden ötürü, otellerde sunulan gıda ürünlerinin sunumu, oteller açısından en önemli unsurlar arasında gelmektedir. Çalışma, otellerdeki gıda güvenliği uygulamalarının neler olabileceğini ortaya koymakta ve yapılması gereken tedbirleri önermektedir. Gıda güvenliği koşulları ile ilgili olarak gelir ve müşteri memnuniyeti ilişkisine yer verilerek, oteller açısından gıda güvenliğinin önemi ortaya koyulmaya çalışılmıştır.

Çalışmada, otellerin birçoğunda kullanılmayan uluslararası gıda güvenliği uygulamaları hakkında bilgiler sunularak, kullanılabilir gıda güvenliği uygulamaları ortaya konulmuştur. Çalışma ülkemizdeki otel yönetimlerinin gıda güvenliği ile alacakları tedbirlerin neler olacağını anlamaları ve bu konu hakkında çalışacak olan akademisyenlere yol göstermesi açısından önem taşımaktadır.

1. Gıda Güvenliği ve Müşteri Memnuniyeti

Gıda güvenliği ve müşteri memnuniyeti arasındaki ilişkileri içeren çalışmalar incelendiğinde, müşterilerin konakladıkları tesisler veya evleri dışında yedikleri yiyeceklerin sağlıkları açısından etkisine önem verdikleri görülmektedir. Özellikle otellerin gelirleri üzerinde doğrudan etkisi olduğu ifade edilmektedir. Son yıllarda önemi artan gastronomi alanı ile birlikte, turizm açısından sadece farklı kültürlerin yiyecek ve içeceklerini tecrübe edinmek amacı ile seyahatler gerçekleştirdiği bilinmektedir (Soetanto, 2019).

Dünya ekonomisi üzerinde turizmin ekonomik öneminin artması, kültürel yiyecek ve içeceklere verilen önemi de arttırmıştır. Bu ekonomik gelişmenin sadece otelleri ve turizm sektörünü değil, gıda sektöründeki işletmeleri de etkilediği belirtilirken, özellikle Covid-19 pandemisinin etkisiyle müşteriler açısından daha da özenle üzerinde durulan bir konu haline gelmiştir. Toplumun ihtiyaçlarının karşılanmasında rol oynayan ve bazı gıda ürünleri üreten gıda endüstrisinin, hammadde seçiminden başlayarak, işleme, paketlenme ve ticaretin dağıtımından başlayarak iyi işleme yöntemleri ve gıda güvenliği yönetim sistemleri uygulaması gerekmektedir. Satılan gıdaların tüketicilerin sağlığı için güvenli olduğuna dair güven vermek tüm işletmeler açısından çok önemlidir. Otel veya diğer gıda ürün hizmeti sunan işletme olsun, müşterileri gıdaların güvenliği konusunda hem lezzetleri ile hem de kalitesi ile ikna etmesi önemli bir husus olarak görülmektedir (Alli, 2004).

1.1. Gıda Güvenliği

Gıda güvenliği, gıda kalitesinin bir göstergesidir ve şu anda tüketiciler için gıda seçiminde en önemli husustur. Müşteriler, otellerde veya restoranlarda yiyecek tüketirken gıda yönetiminin temizliğini ilk faktör olarak görmektedir (Wani vd., 2019). Gıda güvenliği hijyeni, kişisel hijyen,

çalışma alanlarının ve iş ekipmanlarının temizliği gibi birçok şeyi içeren uygulamalar ile de ilgilidir. Yiyeceklerin dokunacağı tüm araç ve gereçler temiz olmalıdır. Kontaminasyon riskini en aza indirmek için bu dikkate alınmalı ve gıda maddeleri, gerçekleşen hava sirkülasyonu bakteriyel kontaminasyondan uzak olacak şekilde temiz bir yere yerleştirilmelidir (İslamy, Sumarmi ve Farapti, 2018). Gıda güvenliği ve kalitesi müşterilerin tatmin edilmesindeki en önemli konulardan biridir. Günümüz rekabet şartlarında birçok farklı seçeneğin olması, otel işletmesi ya da farklı gıda işletmesi olsun, mecburi olarak kaliteli ürün sunumunu gerektirmektedir.

Gıda güvenliği, gıdaların insan sağlığını bozabilecek, zarar verebilecek ve tehlikeye atabilecek biyolojik, kimyasal nesnelere bulaşmasını önlemek için gerekli olan ve de tüketim için güvenli olan koşul ile çabaların düzenlenmesi bütünüdür (Soetanto, 2019). Gıda güvenliği, yıkama, saklama ve mükemmel pişirme dahil olmak üzere uygun şekilde işlenmiş, ideal koşullarda ve optimum hijyen koşullarında gerçekleştirilen gıdalardır. Sağlıklı gıda gereksinim ve ihtiyaçları, sağlıklı, güvenli ve hijyenik olmak üzere üç yönü karşılamak zorundadır. Gıda hijyeni, gıda seçiminde en önemli faktörlerden biri olmakla birlikte, temiz ve kirletici maddelerden arındırılmış gıdaların sunulması gerekliliği bulunmaktadır. Gıda hijyeninin sağlanamaması kontaminasyona neden olabilmekte ve bu da hastalığın yayılmasına neden olabilmektedir. Gıda güvenliği göstergelerinde sağlık, güven, hijyen, temizlik ve kirleticilerden arındırılma hususları önem arz etmektedir (Waluyo ve Kusuma, 2017).

Müşteri memnuniyeti, elde edilen sonuçların önceki beklentilerle karşılaştırılması sonucunda kişinin mutlu veya hayal kırıklığına uğramamış hissetmesidir. Tüm kaliteli hizmet ve ürünlerin amacı, tüketicilerin ihtiyaç ve beklentilerini karşılamaktır. Restoranda yemek seçiminin belirlenmesinde tüketicilerin duyguları önemli bir rol oynamaktadır. Kendini rahat hisseden ve iyi hisseden tüketiciler bir şeyler satın almak için daha fazla harcama yapacaklardır. Canny (2014) göre gıda ürün hizmetinde müşteri memnuniyetini etkileyen faktörler arasında gıda kalitesi, müşteri hizmet yönelimi ve fiziksel çevre yer almaktadır. Bu faktörleri, müşteri memnuniyetinin geliri artırabilmesi için yeniden satın alma niyeti üzerinde etkisi olduğunu belirten bir sonraki ifade takip etmektedir. Otel işletmeleri açısından gıda güvenliği unsurları bu faktörlerle birlikte birçok departmanı da kapsamaktadır.

1.2. Müşteri Memnuniyeti ve Gelir İlişkisi

Müşteri memnuniyeti, insanlar ile ilişkili olan her alanda ciddi anlamda önemli olan bir husustur. Geçmiş zamanlardaki ne üretirsem satarım anlayışı, yoğun rekabet ve teknolojik gelişmeler nedeni ile değişmiştir. Günümüz müşterileri, dünyanın istedikleri bir yerinden ürün getirebilmekte, ulaşım imkanlarının gelişmesi ile birlikte istedikleri destinasyonlara ziyaretler gerçekleştirip, hizmet satın alımı yapabilmektedir. Yoğun rekabet ortamları benzer ürün ya da hizmetlerin birçok farklı

destinasyonda olması durumunu ortaya çıkarmıştır. Bu nedenle, günümüz profesyonel işletmeleri mevcut müşterilerini ellerinde tutabilmek ve potansiyel müşteri bulmak amacı ile ciddi çabalar harcamaktadır. Müşterilerin işletmelerin gelirlerinin sağlayıcıları olduğu düşünüldüğünde, bu çabaların gelecekte daha fazla yapılması gerekliliği ortaya çıkmaktadır.

Müşteri memnuniyeti, ana hatlarıyla yerine getirme, haz ve kararsızlığı içermektedir (Zeithaml ve Bitner, 2006). İşletmelerin geliri her zaman bir şirketin finansal başarı düzeyini belirleyeceğinden, finansal başarı genellikle pazarlama yeteneklerine bağlıdır. Ürün ve hizmetler için yeterli talep yoksa, şirketin kar etmesi için finansal, muhasebe işlemleri ve diğer iş fonksiyonları anlamsız bir hale gelmektedir. Kâr elde edilebilmesi için gelir olması gerektiği çok açık bir durumdur. Müşteri ihtiyaçlarını tahmin etme ve müşteri sorunlarına çözüm bulmak için somut adımlar atmak gerekmektedir. Ancak, işletmelerin yalnızca müşteriler ve tedarikçiler ile yaşadıkları teknik sorunlara odaklanmadığı, görünmeyen sorunları belirleyip çözdüğü, ancak çoğu zaman müşterilerin sorunlarını tamamen çözmek için çaba harcamadığı görülmektedir. Müşterilerin elde tutulması, sorunların çözülmesi ve ihtiyaçların önceden tahmin edilmesi ile mümkün olmaktadır. İşletme politikalarının müşteri taleplerinde esnek olabilmesi, iyi işbirliği yapabilmesi ve tüm tarafların istediği çözümlere ulaşabilmesi gerekmektedir (Hesselschwerdt, 2015).

Müşterilerin talepleri ve satın alma davranışları, doğrudan işletme gelirlerini etkilediğinden, işletmelerin günümüz müşteri politikalarının satın alma öncesi, satın alma sırasında ve satın alma sonrasında devam ettiği görülmektedir. Müşteriye sadece ürün ya da hizmetin satılması ile müşteri memnuniyeti sağlanamamaktadır. Özellikle gıda ürünlerinin sunumu, güvenliği ve hijyeni gibi unsurlar yeme-içme faaliyetlerinde önemli bir husus olarak karşımıza çıkmaktadır. Günümüz bilinçli müşterisi, satın alacağı veya deneyimleyeceği gıda ürünlerinin kalitesini, besin değerlerini ve gıda güvenliğini dikkate alarak satın almalar gerçekleştirmektedir. Bu nedenle, gıdaların güvenliğinin doğrudan müşteri tatmini ile bağlantılı olduğunu ifade etmek, yanlış bir çıkarım olmayacaktır.

Örneğin, bir otel işletmesinin sunmuş olduğu gıda ürünlerindeki bir sorun, otelin genel imajına zarar verecek, dolayısıyla müşteri tatmini azalacak ve talepler düşecektir. Bu durum, otelin gelir kaybına uğramasına neden olacak ve daha da önemlisi marka imajına zarar vererek, uzun dönemli müşteri kaybına yol açacaktır. Bu durumun sonucunda, işletme karlılığı azalarak, müşteri memnuniyeti ile ilişkili gelir kaybı ortaya çıkacaktır. Bu örneğin tersi durumunda ise, gıda güvenliğine ve kalitesine özen gösteren bir otel işletmesinin müşteri memnuniyeti de iyi olacaktır. Doğal olarak, müşteri memnuniyeti sonucunda imajı olumlu şekilde etkilenecek ve tekrar satın almalar ile otel gelirlerinde artışlar ortaya çıkacaktır. Gelirlerin ve müşteri talebinin sürdürülebilir bir şekilde artması için müşterilere sunulan gıdaların kalitesinin iyi olması ve de gıda güvenliğine dikkat edilmesi gerekmektedir.

1.3. Gıda Kalitesi ve Müşteri Memnuniyeti İlişkisi

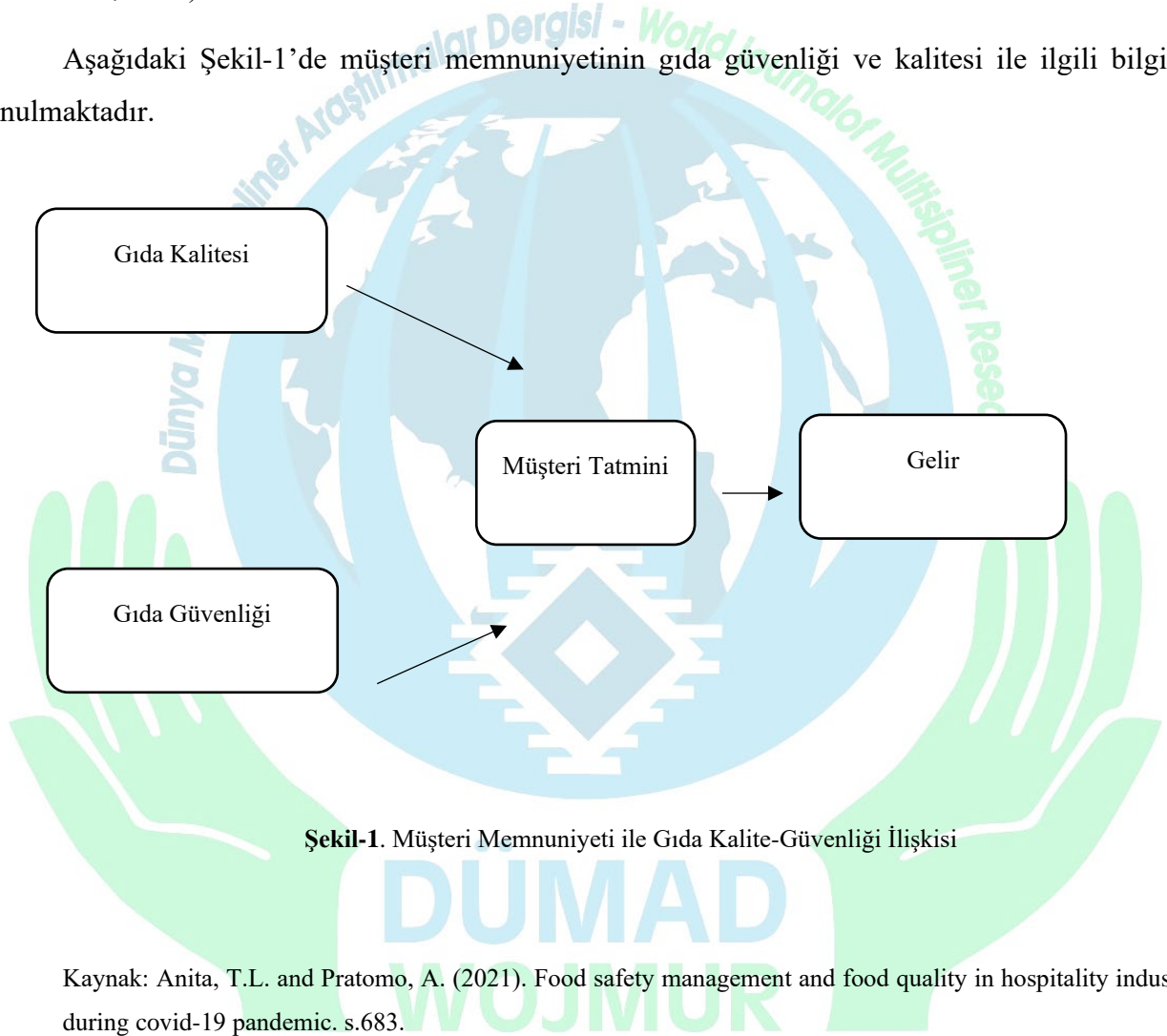
Gıda kalitesi, gıdanın boyut, şekil, renk, kıvam, doku ve tat gibi tüketiciler tarafından kabul edilebilecek bir özelliğidir. Lezzetli ve taze yiyecekler, rakiplerinden daha iyi performans gösterme çabasında önemli bir rol oynamaktadır. Bu nedenle, işletme sahiplerinin işletmedeki geliri artırmak için gıda kalitesi istikrarını korumaları önemlidir (Ryu, Lee ve Kim, 2012). Covid-19 salgını sırasında birçok otel gelir kaynağını kaybetmiş, genellikle oda, yiyecek-ıçecek veya diğer hizmetlerin satışından elde edilen otel gelir kaynakları azalmıştır. Hükümetler, ekonomiyi yönlendirmek için toplumda sosyal mesafe düzenlemeleri uyguladığından, topluluklar halinde konaklamalar veya seyahatler azalmıştır. Bunun sonucu olarak, otellerin gelirlerini arttırmak için farklı ürün ve hizmet sunumlarını pandemi kurallarına göre uygulamaları zorunlu hale gelmiştir.

Sağlık protokollerinin uygulanmasının gerektirdiği çeşitli faaliyetleri aktif olarak yürütmek için çeşitli iyileştirmeler yapılmıştır. Bu iyileştirmeler içerisinde de gıdalar ile ilgili düzenlemelerin olmaması mümkün değildir. Gıda ürünlerinin hazırlanmasında ve sunulmasında ise, gıda ürünlerini hazırlarken daha titiz faaliyetlerde bulunarak işlemler yapılmıştır. Sosyal mesafe döneminde ve sonrasında otellerde uygulanan gıda güvenliği uygulamaları otellerin yönetsel ve işletme bazında çabaları ile gerçekleşirken, bazı otel işletmeleri ise uluslararası gıda güvenliği uygulamalarını işletmelerinde kullanmaya başlamıştır. Bu uygulamalar, müşterilerin otelin gıda ürün ve sunumuna verdiği önemi ortaya koymasından önemli bir husus olarak görülmektedir (Anita ve Pratomo, 2021).

Yiyecek ve içeceklerin kalitesi, bir otel işletmesi için genel hizmet kalitesinin en önemli özelliğidir. Müşteri memnuniyeti ve sadakati ile pozitif bir ilişkiye sahip bir konu olduğundan üzerinde önemle durulması gerekmektedir (Ryu vd., 2012). Gıdaların tazeliği, genellikle gıdanın dokusu, tadı ve aroması ile ilişkili taze bir gıda ifadesi olarak tanımlanmaktadır. Gıdanın sunumu, iştahı artırmak için düzenlenmiş renkleri ve özel olarak ayarlanmış kompozisyon içeren tabak bütünlüğü ile gerçekleşmektedir. Müşterilerin isteklerine göre pişirilmeli, düzgün ve hijyenik olarak sunulmalı veya işlenmelidir. Ayrıca, yemek çeşitliliği ile müşterilere sunduğu farklı menü öğelerinin sayısını arttırması, otellerin müşteri memnuniyeti açısından önemlidir. Yemek kalitesi ve hizmet kalitesinin müşteri memnuniyetini etkileyen temel nitelikler olduğunu öne sürülmektedir. Gıda kalitesi, genel olarak genel tüketici deneyiminin temel unsurlarından biri olarak kabul edilmektedir (Aurelia vd., 2018). İyi ve doğru gıda yönetimi şekil, gıda hijyeni ve sanitasyon dikkat etmesi gerekmektedir. Gıda kalitesi, tüketici istek ve beklentilerini karşılamak için gerekli olan gıda kalite özellikleri ile ilgili önceden belirlenmiş koşulların tamamı olarak ifade edilmektedir (Alli, 2004).

Gıdaların kalitesinin iyi olması müşterilerin tekrar aynı ürünleri tercih etmesi ile birlikte, aynı konaklama tesisini seçmesi durumunu da ortaya çıkarmaktadır. Bununla birlikte, memnun bir müşteri kendi ailesine ve yakın çevresine tatil tecrübelerini aktaracağından, otel işletmesinin imajını belirleyen unsurlardan biri de gıdaların tadı, sunumu ve görünümü gibi özellikler olmaktadır. Bu nedenle, bir otel işletmesinin gıda güvenliği ile ilgili özeni, müşteri memnuniyeti arttıracığından, sürdürülebilir bir turizm talebinden bahsetmek mümkün olacaktır. Gıda güvenliği, müşteri memnuniyeti ve gıdaların kalitesi birbiri ile bağlantılı kavramlar olarak ele alınmak zorundadır (Anita ve Pratomo, 2021).

Aşağıdaki Şekil-1’de müşteri memnuniyetinin gıda güvenliği ve kalitesi ile ilgili bilgiler sunulmaktadır.

Şekil-1. Müşteri Memnuniyeti ile Gıda Kalite-Güvenliği İlişkisi

Kaynak: Anita, T.L. and Pratomo, A. (2021). Food safety management and food quality in hospitality industry during covid-19 pandemic. s.683.

Gıdaların kalitesinin iyi olması ve güvenliği gıda protokollerinin uygulanması müşterilerin ürün ile hizmetlerden memnun olması durumunu ortaya çıkarmaktadır. Bu durumun sonucunda da işletmelerin gelir seviyelerinde artış olması muhtemel bir durumdur. Çünkü, kaliteli hizmet, kaliteli ürün ve güvenli gıda politikaları ile müşteri sayıları artacaktır. Doğal olarak, müşteri potansiyelinin artması ile gelirlerde artış olacaktır. Turizm işletmeleri açısından durum incelendiğinde, bir otelin imajı ve markası çok hızlı bir şekilde zarar görebileceği için, sürdürülebilir bir otel yapısı kurmak, ancak kaliteli hizmet ve ürün sunumu ile mümkün olmaktadır. Özellikle, covid-19 süreci ve

sonrasında insanların sağlıklarına daha da özen göstermesi, gıdaların güvenliği ve kalitesi konusunun önemini arttırmıştır.

Özellikle covid-19 süreci ile birlikte, müşteriler, otel yönetimlerinden hem hijyen hem de gıda güvenliği konusunda sadece sözler veya otel içindeki tabelalar ile değil, resmi evrak ve belgeler ile kanıtlar ister hale gelmiştir. Bu nedenle, otellerin hem covid-19 ile ilgili hem de gıda güvenliği ile ilgili ulusal ya da uluslararası belgeler aldığı ve bu belgelerin ait olduğu sistemleri kullandığı bilinmektedir. Ancak, covid-19 ile ilgili olarak ulusal ya da uluslararası belgelerin yoğun olarak alındığı görülürken, gıda güvenliği ile ilgili sistemlerin çok fazla otel tarafından satın alınmadığı ve uygulanmadığı görülmektedir. Müşteri memnuniyeti açısından sürdürülebilir bir talep yaratılması için uluslararası gıda güvenliği uygulamalarının gıda ürünü sunan tüm otellerde bulunması uygun olacaktır.

2. Gıda Güvenliği Yönetim Sistemleri ve Uygulama Önerileri

Gıdaların gerek otel işletmeleri gerekse de gıda ürünlerini üreten ya da satan işletmeler açısından en önemli unsurlardan biri olduğu bilinmektedir. Bu kapsamda, öncelikle gıda güvenliği yönetim sistemlerinin önemi vurgulanarak, otellerde uygulanması gereken gıda güvenliği sistemleri önerileri yapılacaktır.

2.1. Gıda Güvenliği Yönetim Sistemlerinin Önemi

Gıda işletmelerinde gıda güvenliği uygulamalarının ihmal edilmesi, patojenlerin büyümesine ve gıdaları kirletmesine neden olmaktadır. Araştırmalar, salgınların çoğunun, yeterli güvenli uygulamalara katılmamaktan kaynaklandığını göstermiştir (Binkley ve Henroid, 2012). Hem sporadik hem de salgınlarla ilişkili hastalıklarla ilgili araştırmalar, restoranların ABD'de gıda kaynaklı hastalıkların önemli bir kaynağı olduğunu göstermektedir. Otellerdeki ortak bir payda, gıda üretimi ve hizmetinde elle yapılan işlemlere bağımlılık ve bu da gıda işleyicilerinin sayısının artmasıdır. Araştırmacılar, bu salgınların nedenlerini belirlemeye çalışırken gıda işleyicisinin rolüne odaklanmış ve bulgular, gıda işleyicisinin rolünün gerçekten önemli olduğunu göstermiştir. Gıda kaynaklı salgınlara katkıyı hazırlama, işleme ve depolama sırasında gıda hijyeni güvenliği bilgisi eksikliği olarak tanımlamaktadır (Fontannaz-Aujoulat, Frost ve Schlundt, 2019).

Gıda işleme uygulamalarını etkileyen faktörlerin, otel tesislerinin türü, temiz olmayan ekipman ve iş sorumluluğunun olduğunu göstermiştir. Gıda işleyicilerinin gıda güvenliği uygulamalarının iyileştirilmesinin gıda güvenliğinde doğrudan bir iyileştirme ile sonuçlanacağı varsayılmaktadır. Bir gıda güvenliği sistemi, riske veya bozulmaya maruz kalmaya karşı kontrol için belgelenmiş ve öngörülen sistem olarak görülmektedir. Bununla birlikte, bir kuruluşun belgelenmiş

sisteminin özellikleri, esasen kuruluşun uygulamasını yansıtmamaktadır. Yönetimin güvenlik politikalarının, prosedürlerinin ve uygulamalarının gelişimini, işleyişini ve verimliliğini harekete geçirecek olan, işletmelerin güvenlik kültürüdür. Çünkü, çalışma ortamını ve çalışanın her seviyedeki uygulamasını bünyesinde barındırmaktadır (Griffith, Jackson ve Lues, 2017).

Güvenli gıdanın sağlanması büyük ölçüde gıda yönetimi uygulamalarına bağlıdır (Fontannaz-Aujoulat, Frost ve Schlundt, 2019). Gıda yönetimi uygulamaları, güvenli gıda sağlanmasında standart gıda güvenliği sistemlerinin uygulanması, gıda güvenliği sistemine uygunluk ve gıda güvenliği sisteminin uygulanmasını içermektedir (Riggio vd., 2019). Benzer şekilde, kötü gıda yönetimi uygulamaları, patojenler üretim, işleme, dağıtım ve hatta sunum sırasında gıdaya bulaşabileceğinden gıda zehirlenmesinin bulaşmasına neden olabilmektedir. Gıda güvenliği prosedürlerinin ve gıda kontaminasyonuna neden olan potansiyel faktörlerin anlaşılması, tüm gıda çalışanları için çok önemlidir (Mohd Firdaus vd., 2015).

Gıda güvenliği yönetim sistemleri, gıdayı kontaminasyonu önleyerek güvenli tutmak için gıda ile çalışanlar tarafından uyulması gereken bir dizi prosedürü içermektedir. Gıda güvenliği, gıda kalitesinin özel bir yönüdür ve gıdanın kullanım amacına uygun olarak hazırlandığında veya yenildiğinde tüketiciye zarar vermeyeceğinin güvencesi olarak ifade edilmektedir (Payne-Palacio ve Theis, 2012). Gıda güvenliği yönetiminin sağlanması, bir yemek servisi operasyonundaki her potansiyel tehlikenin belirlenmesini ve gıda kontaminasyonunu önlemek için uygun önlemlerin alınmasını gerektirmektedir. Gıda güvenliği yönetimi, tüketicilerin güvenli olmayan gıdalara maruz kalmamasını sağlayarak sağlıklı yaşamları garanti altına alacak ve herkesin refahını artıracaktır. Gıda yönetimine dahil olan tarafların gıda güvenliğini korumak için ne beklediğini ve ne yapılması gerektiğini bilmeleri gerektiği anlamına gelmektedir. Güvenli hizmetlerin, özellikle güvenli gıdanın sunulmasını sağlamak için gıda hizmeti operasyonunda verimli bir gıda güvenliği yönetim sistemi çok önemlidir. Müşterilere sadece geliştirilmesi gereken bir yetkinlik değil, tüm otelcilik sektörüne aşılması gereken bir değerdir. Bir gıda güvenliği yönetim sisteminin işi, çevre, davranış olmak üzere üç temel bileşeni vardır. Bu yönetim sistemi, tesislerin gıda güvenliği ve sanitasyon göz önünde bulundurularak planlanması ve ilgili tüm düzenleyici standartlara uyması gerektiği anlamına gelmektedir (Perez ve Manzano, 2017).

Yüksek güvenlik standartlarına ve işleme prosedürlerine uyularak, ideal bir durumda otel restoranlarında tüketilen yiyecekler kusursuz olmalıdır. Güvenli gıdanın bakımı, üretildiği, güvenli malzemelerle taşındığı, uygun sıcaklık aralığında güvenli bir ortamda saklandığı, temiz ortamda hazırlanıp pişirildiği, temiz kaplarda işlendiği ve servis edildiği çiftlikte başlamalıdır. Ayrıca, gıda ile uğraşan ve müşterilere servis yapan kişiler, her vardiya başlangıcında temiz koruyucu giysiler giymeyi içeren en yüksek gıda güvenliği kurallarına uymalı ve gerektiğinde bunları günlük veya

düzenli olarak değiştirmelidir. Kirlenmiş gıda, tehlikelere karşı korunmadığı takdirde gıda zehirlenmesine neden olabilmekte ve yiyenlere amaçlandığından daha fazla zarar verebilmektedir. Zehirlenmenin şiddetine bağlı olarak hastalık veya ölümlerle sonuçlanabilmektedir. Gıda güvenliğindeki aksaklıkların kamu güveni, insan yaşamı ve daha geniş ekonomiler için yıkıcı etkileri olabilmektedir. Çoğu otelin, gıda güvenliği yönetim sistemlerine ilişkin açık yönergelerden yoksun olduğu görülmektedir. Hizmet verilen çok sayıda müşteriyi takiben, servis gereçleri ve servis ekibi yetersiz olabilmekte, bu nedenle temiz servis ekipmanını gerektiği kadar hızlı yenilemek, temiz sıcak ile uygun şekilde yıkamadan tabak ve kaşıkları yeniden kullanma riskini artıran bir zorluk olabilmektedir (Anita ve Pramoto, 2021).

Restoranlarda, otellerde ve diğer yeme içme mekanlarındaki yöneticilerin, uygun gıda güvenliği prosedürlerinin uygulanmaması durumunda risk altındadır. Bu nedenle, işletmelerinde gıda güvenliği prosedürlerini denetlemek ve yürütmek, yönetimlere büyük bir sorumluluk yüklemektedir. Gıda güvenliği yönetimi uygulanacaksa, doğru işe doğru ekipman seçilmeli ve çalışanlara işlerini yapmaları için gerekli uygun araçlar sağlanmalıdır. Gıda güvenliği, gıdaların halka ulaştırılmasının tüm yönlerinde uygulanması ve izlenmesi gereken kritik bir konudur. Özellikle konaklamaların yapıldığı otel işletmelerindeki gıda mühendislerinin eksikliği ve gıda güvenliği yönetim sistemlerinin birçok otelde bulunmaması önemli eksikliklerdir. Gıdaların, sadece aşçılar nezaretinde yapılması gıda güvenliği kapsamında günümüz tüketici bilinci göz önüne alındığında, olumsuz bir imajın oluşmasına neden olabilecektir. Gıda güvenliği sistemlerinin otellerde zorunlu bir uygulama olması, covid-19 tedbirleri ile birlikte otellerin müşteri tatmini açısından da faydalı olacaktır. Bu nedenle, gıda güvenliği sistemlerinin otel işletmeleri açısından yasal bir zorunluluk haline getirilmesi gelecekteki turist beklenti ve isteklerine uyum açısından fayda sağlayacaktır.

2.2. Gıda Güvenliği Sistemleri Uygulama Önerileri

Uluslararası alanda gıda güvenliğini ifade eden ve işletmelerin alması gereken birçok farklı gıda güvenliği yönetimi sistemleri bulunmaktadır. Otel işletmelerinin kullanabileceği ve müşterilerinin gözünde gıda güvenliği konusunda imajlarını olumlu olarak yansıtabileceği gıda güvenliği sistemleri aşağıda önerilmektedir (Kumar, 2012; Pérez ve Manzano, 2017; Mutua, 2021).

- HACCP (Hazard Analysis and Critical Control Point)

Gıda güvenliği, kontrolü ve insan sağlığını tehdit eden gıdaların önlenmesini içeren bir gıda güvenliği sistemidir. 1950'li yılların sonlarına doğru çıkmış ve tüm dünyada kabul görmüş bir sistemdir. HACCP, tehlike analizi ve kritik kontrol noktalarının kısaltmasıdır. HACCP, gıda güvenliği için önemli olan tehlikeleri tanımlayan, değerlendiren ve kontrol eden bir sistemdir. Tehlike, sağlık üzerinde olumsuz bir etkiye neden olma potansiyeli olan fiziksel, kimyasal veya

biyolojik bir etken veya gıda durumudur. HACCP, hammadde, büyüme, hasat ve satın almadan nihai ürün kullanımına kadar gıda güvenliğinin tüm yönlerini kapsayan sistematik bir yaklaşımdır.

HACCP, tanımlanmış tehlikelerin kontrolüne geleneksel denetim ve kalite kontrol prosedürleriyle elde edilenden daha yapılandırılmış bir yaklaşım sağlayan bir yönetim aracıdır. Arızanın henüz yaşanmadığı endişe alanlarını belirleme potansiyeline sahiptir ve bu nedenle yeni operasyonlar için özellikle yararlıdır. Doğru uygulanmış bir HACCP çalışması, gerçekleşmesi gerçekçi bir şekilde tahmin edilebilecek olanlar da dahil olmak üzere, akla gelebilecek tüm tehlikeleri tanımlamalıdır. HACCP sistemine dayalı Otel ve Catering endüstrisi için oteller ve Caterer'ın Hijyen koşulları, Avrupa Birliği direktifi 93/43 EEC ve bunun Gıda Hijyeni mevzuatına kabul edilmiştir. HACCP genel olarak faydaları kısaca aşağıda verilmektedir.

- HACCP, gıda kaynaklı tehlikelerin maliyet etkin kontrolünü sağlamaktadır.
- HACCP kullanımı, teknik kaynakları sürecin kritik bölümlerine odaklamaktadır.
- HACCP gibi önleyici yaklaşımların kullanılması, ürün kayıplarının azalmasına yol açmaktadır.
- HACCP, diğer kalite yönetim sistemlerinin tamamlayıcısıdır.
- Ortak FAO/WHO Codex Alimentarius Komisyonu gibi uluslararası otoriteler, gıda güvenliğini sağlamak için tercih edilen sistem olarak HACCP'yi desteklemektedir.
- HACCP, yasal gerekliliklere uyulmasına yardımcı olmaktadır.
- CODEX ALIMENTARIUS

Codex Alimentarius, Hindistan tarafından benimsenen ve gıda üretim endüstrisinin tüm sektörleri tarafından takip edilen temel uluslararası Gıda Güvenliği ve Hijyen standardıdır. Bu aynı zamanda otel ve restoranların besin zincirinde üçüncü basamakta yer almasını da etkilemektedir. Kodeks ilkeleri, gıda güvenliğine yönelik çeşitli potansiyel tehlike noktalarını belirlemek için HACCP yaklaşımını kullanmakta, kritik limitler, kontrol noktaları ve düzeltici eylemler alma ve de bu düzeltici eylemlerin gıda güvenliğini sağlamadaki etkinliğini izleme sistemlerini belirlemektedir.

- ISO 22000:2005

Standart, ISO bünyesinde gıda endüstrisinden uzmanlar ve uzmanlaşmış uluslararası kuruluş temsilcileri tarafından gıda standartlarını geliştirmek için Birleşmiş Milletler Gıda ve Tarım Örgütü (FAO) ve Dünya Sağlık Örgütü (WHO) tarafından ortaklaşa kurulan kodeks Alimentarius Komisyonu ile yakın işbirliği içinde geliştirilmiştir. ISO 22000, gıda zincirindeki tüm türlerin veya kuruluşların bir gıda güvenliği yönetim sistemi uygulamasına izin verecek şekilde tasarlanmıştır. ISO

22000-2005, Gıda Güvenliği yönetim sistemleri, gıda zincirindeki herhangi bir kuruluş için gereksinim 1 Eylül 2005'te yayınlamıştır. Gıda güvenliği yönetim sistemi standartlarında bir ilk olarak ortaya çıkmıştır. Bu uluslararası standart, gıda zinciri boyunca nihai tüketim noktasına kadar gıda güvenliğini sağlamak için genel olarak kabul edilen temel unsurları birleştiren bir gıda güvenliği yönetim sistemi için gereklilikleri belirlemiştir.

- SQF

SQF sertifikası, bir gıda ürünü, süreci veya hizmetin uluslararası düzenleyici ve diğer belirlenmiş standartlara uygun olduğuna dair bağımsız ve de harici bir doğrulama sağlamaktadır Bir gıda tedarikçisinin gıdanın mümkün olan en yüksek standartlara göre üretildiği, hazırlandığı ve işlendiğine dair güvence vermesini sağlamaktadır.

- EUREPGAP

EurepGAP, 1997 yılında Euro-Perakendeciler üretim-çalışma grubuna (EUREP) ait perakendecilerin bir girişimi olarak başlamıştır. Daha sonra tarımsal üretici ve perakende müşterilerinin eşit bir ortaklığına dönüşmüştür. Özellikle tarımsal ürünlerin gıda güvenliğinin belirtilmesi için Avrupa'da kullanılmaktadır.

- BRC

Gıda güvenliği yönetimi için bir ölçüt olan Gıda Standardı, revize edilmiş AB mevzuatını ve sürekli olarak en iyi uygulama gerekliliklerini yansıtacak şekilde kapsamlı bir şekilde revize edilmiştir. Standart, gıda ürünlerinin tedariki için bir standart oluşturmak ve Birleşik Krallık perakendecilerinin ve marka sahiplerinin, icra makamları tarafından potansiyel kovuşturma karşısında durum tespitinde bulunmalarını göstermeleri için önemli bir kanıt olarak hareket etmek üzere oluşturulmuştur.

Sonuç

İnsan sağlığının değeri ve önemi özellikle covid-19 süreci ile birlikte daha da önemli bir şekilde koruma altına alınmaya çalışılmaktadır. İşletmelerin ürettikleri ve sundukları ürünlerinin insan sağlığına olan etkilerinin araştırılması için birçok çalışmanın yapıldığı bilinmektedir. Bu kapsamda, insanların en önemli sağlık unsurlarından biri tükettikleri gıdalardır. Gıdaların güvenliği ve kalitesi insanların sağlığına doğrudan etki yaptığı için bu konuda bazı standartlar geliştirilmeye ve de uygulanmaya çalışılmaktadır. Gıda güvenliği sadece evlerde tüketilen yiyecek ile içecekleri değil, tüm alanlarda tüketilen gıdaları ele almaktadır.

Çalışma, insanların boş zamanlarını değerlendirmek amacı ile konaklama yaptıkları otellerin gıda güvenliği ile ilgili uygulamalarını ortaya koymak, hangi gıda güvenliği sistemlerini kullanabileceklerini göstermek ve covid-19 süreci ile başlayan tedbirlerin gıdaların sunulmasında da aynı hassasiyette sürdürülmesine dikkat çekmek amacı ile hazırlanmıştır. Otelerde gıda yönetim sistemlerinin gıda güvenliği üzerindeki rolüne ilişkin sınırlı veri mevcut olup, bu nedenle çalışmaya ihtiyaç duyulmuştur. Çalışmada, otel işletmelerinin gıda güvenliği konusunda gıda mühendisleri ile ortak şekilde çalışma yapmaması hususu belirtilirken, gıda güvenliği sistemlerinin otellere entegre edilmesinin gereklilikleri anlatılmaya çalışılmıştır. Otel yönetimlerinin gıda güvenliği konusundaki yetersiz uygulamaları, turistik talebe ve müşteri memnuniyetine etki etmektedir. Müşteri memnuniyetinin gıda güvenliği sistemlerinin uygulanması ile sağlanacağı da aşık bir durumdur.

Gıda güvenliği, otel işletmelerinin uygulama eksiklikleri ve benzer konuda çalışacak akademisyenler için aşağıdaki öneriler sunulmaktadır:

- Otelerde ortak bir payda, gıda üretim ile hizmeti süreçlerine bağımlılık ve gıda kontrol uzmanlarının sayısının artması uygun olacaktır.
- Gıda güvenliği sistemlerinin otelerde uygulanması için yasal düzenlemelerin yapılması gerekmektedir.
- Otel mutfaklarında gıda mühendisleri ile ortak bir şekilde çalışılmalıdır.
- Otel yöneticileri ile birlikte otel çalışanlarının hepsinin gıda güvenliği ve hijyen konularında eğitilmesi için bilgilendirme toplantıları düzenlenmelidir.
- Yöresel yiyeceklerin besin değeri ve ürün kalitesinin turistlere anlatılması için internet ve otel içinde broşürler ile dikkat çekici tanıtım çalışmaları yapılmalıdır.
- Konunun öneminin anlaşılması için akademik çalışmaların öncelikle hangi konularda yapıldığının tespiti için içerik analizi yöntemi ile konu ile ilgili çalışmalar bir başlık altında toplanmalıdır. İçerik analizi yöntemleri, bir konunun hangi yöntemlerle ele alındığını, konularını ve içeriklerini ele alan bir analiz yöntemidir (Ültay, Akyurt ve Ültay, 2021). Bu yöntem ile tüm çalışmalar konuları ile içerikleri toparlanarak, gelecekte bu konuda hangi alanlarda çalışılacağı tespit edilebilecektir.
- Gıda mühendisliği alanı ile turizm sektöründe gıda üretimi ve hizmeti veren işletme yöneticilerinin birlikte çalışmalarını teşvik edecek projeler yapılmalıdır.

Çalışmanın, gıda güvenliği düzenleyicileri ve politika yapıcılara yol gösterici olması, gelecekte bu konuda çalışma yapacak akademisyenlere yardımcı olması hedeflenmektedir. Otellerdeki gıda güvenliği, turistik talebi arttırmak, sürdürülebilir bir turizm anlayışı oluşturmak, ülkenin ve bölgenin tanıtımına destek olmak ve müşteri tatminini sağlamak açısından önemle

üzerinde durulması gereken bir konudur. Küresel halk sağlığı açısından da gıda güvenliği yönetim sistemlerinin tüm oteller için uygulanması önem arz etmektedir.

Kaynakça

- Akyurt, H. ve Ültay, E. (2022). Akademisyenlerin Uzaktan Eğitim Sistemi Faktörleri Algılamalarının Ahp Yöntemi ile Derecelendirilmesi: Giresun Üniversitesi Örneği. *Social Science Development Journal*, 7(32), 42-56.
- Alli, I. (2004). *Food quality assurance: Principles and practices*. Boca Raton, Florida: CRC Press.
- Anita, T. L. and Pratomo, A. (2021). Food safety management and food quality in hospitality industry during covid-19 pandemic. *Uncertain Supply Chain Management*, 9, 681–686.
- Aurelia, C., Zaida, T. J., Dellora, D. and Bulatovic, S. R. (2018). Measuring and improving food safety culture in a five-star hotel: a case study. *Worldwide Hospitality and Tourism Theme*, 10(3), 358-368.
- Binkley, M. and Henroid, D. (2012). Assessing Factors Contributing to Food Safety Culture in Retail Food Establishments. *Food Protection Trends*, 32 (8), 468–476.
- Canny, I. U. (2014). Measuring the Mediating Role of Dining Experience Attributing on Customer Satisfaction and Its Impact on Behavioral Intentions of Casual Dining Restaurant in Jakarta. *International Journal of Innovation, Management and Technology*, 5(1), 25-29.
- Fontannaz-Aujoulat, F., M. Frost, and Schlundt, J. (2019). WHO Five Keys to Safer Food communication campaign - Evidence-based simple messages with a global impact. *Food Control*, 101, 53-57.
- Griffith, C. J., Jackson, L. M. and Lues, R. (2017). The food safety culture in a large South African food service complex: Perspectives on a case study. *British Food Journal*, 119(4), 729– 743.
- Kumar, A. (2012). Food Safety and Quality: an Overview of Practical Implementation in Selected Hotels of Haryana Tourism. *International Journal of Hospitality & Tourism Systems*, 5(1), 47-57.
- Islamy, G. P., Sumarmi, S. & Farapti, F. (2018). Analisis Higiene Sanitasi dan Keamanan Makanan Jajanan di Pasar Besar Kota Malang. *Amerta Nutrition*, 2(1), 29–36.
- Mohd. Firdaus, S.A., Son, R., Mohhiddin, O., Toh, S. and Chai, L. C. (2015). Food court hygiene assessment and food safety knowledge, attitudes and practices of food handlers in Putrajaya. *International food research journal*, 22, 1843-1854.

- Mutua, A. (2021). Role of Food Management Systems on Food Safety in Hotels. *International Journal of Food Sciences*, 2(1), 37-50.
- Payne-Palacio, J. and Theis, M. (2012). *Foodservice Management Principles and Practices* (12th. Ed. ed.): London: Prentice Hall.
- Pérez, M. and Manzano, A. (2017). *Food Safety and Sanitary Practices of Selected Hotels in Batangas Province*, Philippines: Basis of Proposed Enhancement Measures April.
- Riggio, G.M., Wang, Q., Kniel, K.E. and Gibson, K.E. (2019). Microgreens—A review of food safety considerations along the farm to fork continuum. *International Journal of Food Microbiology*, 290, 76–85.
- Ryu, K., Lee, H. and Kim, W. (2012). The influence of the quality of the physical environment, food, and service on restaurant image, customer perceived value, customer satisfaction, and behavioral intentions. *Int. J. Contemp. Hosp. Manag*, 24, 200–223.
- Soetanto, H. (2019). *Konsep dan Strategi Mewujudkan Ketahanan Pangan Nasional*. Malang: Universitas Brawijaya Press.
- Ültay, E., Akyurt, H. ve Ültay, N. (2021). Sosyal bilimlerde betimsel içerik analizi. *IBAD Sosyal Bilimler Dergisi*, 10, 188-201.
- Waluyo, E. and Kusuma, B. (2017). *Keamanan Pangan Produk Perikanan*. Malang: Universitas Brawijaya Press.
- Wani, A. Y., Tanuwijaya, K. L. and Arfiani, P. E. (2019). *Manajemen Operasional Penyelenggaraan Makanan Massal*. Malang: Universitas Brawijaya Press.
- Williams, P. and Naumann, E. (2011). Customer satisfaction and business performance: a firm-level analysis. *Journal of services marketing*, 25(1), 20-32.
- Zeithaml, V. and Bitner, M. (2006). *Service marketing* (4th edition). New York: McGraw-Hill, International Edition.